

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

УДК 376.018.3.064.1-055.52-056.48:616.896](043.5)

МАТВЄЄВА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

ДИСЕРТАЦІЯ
ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДОПОМОГИ
ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ БАТЬКАМ ДІТЕЙ З РАС

01 «Освіта/Педагогіка»

016 Спеціальна освіта

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О. В. Матвєєва

Науковий керівник:
Лапін Андрій Володимирович,
кандидат педагогічних наук, старший дослідник

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Матвєєва О. В. Педагогічні основи професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 016 Спеціальна освіта. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, Київ, 2025.

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретичні основи супроводу батьків дітей з ООП, окреслено методологічні підходи до вивчення сутності педагогічних основ професійної допомоги, принципи, ключові завдання та етапи надання професійної допомоги батькам дітей з ООП, яка є однією з провідних складових соціальної інтеграції означеної категорії дітей, зокрема з РАС.

Встановлено, що сутність педагогічних основ професійної допомоги батькам дітей з ООП ґрунтується на розумінні інклюзії як передової системи надання допомоги дітям з ООП; існуванні безперечного визначення ролі сім'ї як виховної інституції; встановленні адекватної взаємодії й взаємин батьків і дітей; впливу соціальних чинників на цей процес; реалізації соціальної й сімейної політики, спрямованої на надання державою гарантованої підтримки сім'ям та дітям з ООП.

Доведено, що професійна допомога як предмет наукового дослідження є міждисциплінарною сферою, що поєднує в собі знання з психології, педагогіки, соціології, медицини, права та інших наук, які формуються у процесі вивчення теоретичних основ, принципів, методів і технологій підтримки осіб з ООП та їхніх батьків. Встановлено, що професійна допомога батькам дітей з ООП є динамічним і складним об'єктом дослідження, який вимагає комплексного та системного підходу для її ефективного розвитку й практичного впровадження. Досвід реалізації системи професійної допомоги

батькам дітей з РАС доводить, що вона повинна здійснюватися протягом значного часового періоду. Окрім того, встановлення ефективної взаємодії фахівця з її родиною безпосередньо впливає на позитивну динаміку розвитку дитини з РАС. Адже вона залежить від розуміння членами родини особливостей кожного етапу її розвитку та цілковитого залучення близьких до освітнього-виховного та корекційно-розвивального процесів.

Методологічною основою дослідження стали ідеї дитиноцентризму, гуманізації і демократизації освіти, положення спеціальної педагогіки та психології щодо становлення особистості дитини з ООП під впливом родини; концепція розвитку, навчання та соціалізації дітей з аутизмом; психолого-педагогічні засади професійного співробітництва, концепція особистісно орієнтованого навчання та концепція психолого-педагогічного супроводу, соціальної і фізичної реабілітації дітей з РАС.

Констатовано, що надання професійної допомоги у інклюзивно-ресурсних центрах є важливою складовою супроводу дітей з РАС, їхніх батьків, а також фахівців спеціальної освіти та інклюзії. Нами визначено, що *професійна допомога інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС* – це професійна діяльність спеціалістів ІРЦ, спрямована на сприяння батькам у реалізації права дитини на освіту та самовизначення яка відбувається з урахуванням особливостей її психофізичного розвитку та внутрішньосімейної атмосфери.

Для досягнення поставленої у дослідженні мети визначено сутність професійної допомоги в ІРЦ: інклюзивно-ресурсні центри забезпечують психолого-педагогічну, консультативну та методичну допомогу батькам, вона включає діагностику, освітні та корекційно-розвивальні послуги, складання та роботу з ІПР. Окреслено завдання ІРЦ щодо надання професійної допомоги батькам дітей з РАС: забезпечення якісної оцінки розвитку дітей з РАС, сприяння адаптації дітей зазначеної категорії в освітньому середовищі, консультування батьків і педагогів щодо підтримки дитини, моніторинг ефективності обізнаності батьків, первинна оцінка (вивчення потреб дитини за

допомогою комплексної оцінки), складання індивідуальної програми розвитку (врахування індивідуальних особливостей дитини та формулювання чітких цілей і завдань), підтримка сім'ї (надання психолого-педагогічної допомоги батькам, інформування їх про особливості розвитку та навчання дитини, розробка освітньої складової та тренінгів для батьків).

Встановлено ключові компоненти професійної допомоги, а саме: цільові групи (батьки або опікуни дітей з РАС – родини з різним соціальним статусом, відмінними рівнями обізнаності, готовності до навчання та участі у вихованні); ключові суб'єкти допомоги (фахівці ІРЦ (педагоги, психологи, вчителі-дефектологи та ін.), супутні спеціалісти (лікарі, соціальні працівники, юристи), громадські організації та волонтери.

З'ясовано, що ключовими етапами професійної допомоги є: аналіз особливостей дитини з РАС, оцінка потреб і запитів батьків, формування індивідуального плану допомоги, проведення тренінгів, семінарів, консультацій для батьків, забезпечення практичних занять із залученням дитини, організація груп підтримки для обміну практичним досвідом між батьками, моніторинг освітніх досягнень і стану психофізичного розвитку дитини з РАС та змін у рівні компетентності батьків, збір зворотного зв'язку, коригування індивідуальної програми розвитку та індивідуального плану підтримки.

Результатами ефективності надання професійної допомоги батькам дітей з РАС визначено поліпшення емоційного стану батьків після отримання психолого-педагогічної підтримки, збільшення рівня обізнаності батьків про особливості РАС та методи взаємодії з дитиною, розвиток практичних навичок батьків щодо організації повсякденного життя дитини, зростання задоволеності батьків послугами, які надають ІРЦ, залучення громади до створення освітнього середовища в умовах спеціального закладу освіти або освітнього закладу з інклюзивною формою навчання.

З метою подальшого вивчення проблеми надання професійної допомоги батькам дітей з РАС обґрунтовано та розроблено структуру констатувального

етапу дослідження, визначено завдання експериментального дослідження: 1) оцінювання актуальних потреб батьків дітей з РАС, а саме вивчення труднощів, з якими стикаються родини; 2) визначення рівня обізнаності батьків про РАС; 3) аналіз ефективності існуючих підходів у роботі ІРЦ, виявлення сильних та слабких сторін методик, що використовуються для підтримки батьків; 4) розроблення й апробація моделі системи надання професійної допомоги батькам дітей з РАС.

У процесі констатації експериментально виявлено недосконалість надання професійної допомоги батькам дітей з РАС фахівцями ІРЦ. 57,8 % респондентів вказали на відсутність заходів, що б позитивно впливали на емоційний стан батьків, їхню компетентність у вихованні дітей з РАС та загальну якість сімейного середовища. 47,3 % респондентів висловили високий рівень незадоволення якістю та доступністю послуг, які надаються ІРЦ. 67,5 % батьків зазначили відсутність індивідуального підходу, який би враховував специфічні потреби їхньої родини та дитини. Виявлено, що батьки підтримують професійну допомогу, орієнтовану на родину дітей з РАС, відзначають її важливу роль для успішної адаптації дитини, зменшення стресу в родині та підвищення якості корекційно-освітнього процесу, підкреслюють необхідність впровадження чіткої системи професійної допомоги у практику роботи ІРЦ.

Теоретичним підґрунтям формувального етапу дослідження стала розроблена нами структурна модель системи професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС, на основі якої визначено її структуру як феномену, що розглядається, у сукупності ключових компонентів (цільових груп, ключових суб'єктів допомоги та рівнів взаємодії), основних програмних блоків (діагностичного, освітньо-практичного, психологічного, інформаційно-ресурсного та соціально-партнерського), етапів її реалізації (діагностичного, практичного, оціночного). Інструментарій для реалізації завдань моделі є гнучким та підлягає коригуванню, це – методи впливу та відповідні форми

роботи. Визначено основні принципи надання ефективної професійної допомоги, результати впровадження розробленої системи.

Для проведення формувального етапу дослідження було розроблено методику у контексті теоретичних положень моделі, яка передбачала створення ефективної системи професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС з урахуванням виявлених причин труднощів надання такої допомоги батькам дітей з РАС.

З метою обґрунтування системи професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС охарактеризовано педагогічні основи у вигляді закономірностей, форм і методів професійної допомоги, сукупності принципів, що генералізовані умовами та обставинами, у яких відбувається цей процес, вихідних положень, на яких він побудований. Педагогічний зміст професійної допомоги зумовлений загальними законами й закономірностями педагогічної науки, які становлять підґрунтя дослідження; законами та закономірностями, що діють у контексті предмета вивчення; принциповими умовами, які сприяють провадженню діяльності з оптимізації ефективності процесу надання професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС. Підсумовано, що педагогічні основи – це сукупність закономірностей, які діють у межах професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС як педагогічного явища, зумовлюючи вибір батьками його змісту, методів і засобів реалізації.

Визначено методичні принципи системи професійної допомоги в ІРЦ батькам дітей з РАС: індивідуалізації, коли допомога має враховувати унікальні потреби кожної родини та дитини; партнерства, коли батьки розглядаються як рівноправні партнери у процесі виховання та навчання дитини; створення атмосфери довіри та співпраці між фахівцями ІРЦ та родинами; комплексності надання послуг, коли професійна допомога поєднує педагогічну, психологічну, соціальну та інформаційну складові;

спрямованості на розвиток як батьківських компетенцій, так і особистісного потенціалу дитини.

Педагогічні основи професійної допомоги реалізуються через надання інформації про особливості РАС та можливості навчання й розвитку дитини, допомогу у виборі оптимальних освітніх стратегій, навчання батьків педагогічним методикам, ознайомлення з ефективними підходами, зокрема, такими як АВА-терапія, TEACCH, PECS-і методами сенсорної інтеграції та ігрової терапії, роботу з емоційним станом батьків, запобігання емоційному вигоранню, організацію груп підтримки та тренінгів із саморегуляції, інформування про доступні ресурси, пільги та права родин дітей з РАС, допомогу у створенні мережі взаємодопомоги між батьками, організацію взаємодії з іншими закладами, сприяння співпраці між ІРЦ, ЗЗСО, ЗДО та медичними установами.

У дослідженні окреслено форми професійної допомоги: індивідуальні консультації (надання фахівцями порад щодо догляду за дитиною, організації навчання та розвитку, визначення конкретних дій для вирішення нагальних проблем родини); групові тренінги (заняття з розвитку навичок взаємодії з дитиною), майстер-класи (практичні заняття для батьків із використання корекційних методик); інформаційні семінари (ознайомлення батьків із сучасними дослідженнями, практиками та інноваціями у сфері інклюзії); менторство (закріплення за сім'єю спеціаліста, який забезпечує постійний супровід і підтримку) та ін.

Експериментально доведено ефективність зазначеної системи професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС. Результати формувального етапу експериментального дослідження засвідчують підвищення рівня обізнаності батьків щодо розуміння особливостей розвитку та потреб дитини з РАС (76 % батьків експериментальної групи та 45,5 % батьків контрольної групи); розвиток батьківських компетенцій, коли батьки стають більш упевненими у своїх діях, беруть активну участь в організації корекційно-

освітнього процесу; покращення якості взаємодії між членами сім'ї; зростанню рівня соціальної активності батьків.

Проведене дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми дослідження. Перспективи подальших наукових розвідок полягатимуть у подальшому розвитку і удосконаленні методів та стратегій взаємодії між фахівцями і родиною дитини з ООП, обґрунтуванні та розробленні технологій підвищення рівня психолого-педагогічної, соціально-правової та фінансової компетентності працівників ІРЦ та батьків дітей з РАС різних вікових категорій та освітніх труднощів.

У дослідженні *вперше визначено* поняття «професійна допомога ІРЦ батькам дітей з РАС», *поглиблено та уточнено* зміст понять «супровід», «психолого-педагогічний супровід», організаційну та змістову складові системи професійної допомоги батькам дітей з РАС.

Подальшого розвитку набули положення спеціальної педагогіки та психології щодо механізмів надання професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні та апробуванні системи професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС, виокремленні педагогічних основ надання професійної допомоги батькам, розробленні експериментальних методик щодо діагностики існуючих механізмів надання професійної допомоги в ІРЦ, що можуть бути використані практичними працівниками ІРЦ, результати дослідження можуть бути корисними при підготовці та перепідготовці педагогічних кадрів, а також як основа нових теоретичних та експериментальних досліджень.

Ключові слова: спеціальна педагогіка, професійна допомога, педагогічні основи, психолого-педагогічний супровід, діти з РАС, особливі освітні потреби, інклюзивно-ресурсний центр.

ABSTRACT

Matvieieva O. V. Pedagogical bases of professional assistance of inclusive resource centers to parents of children with ASD. – A qualifying scientific work, manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 01 Education/Pedagogy in the specialty 016 Special education. Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Education Sciences of Ukraine, Kyiv, 2025.

In the dissertation the theoretical bases of support of parents of children from SEN are grounded, methodological approaches to complex study of essence of pedagogical bases of professional help, principles, key tasks and stages of providing of professional assistance to parents of children from SEN are defined, which is one of the leading components of social integration of the specified category of children, in particular from ASD.

It has been determined that the essence of the pedagogical foundations of professional assistance to parents of children with SEN is based on the understanding of inclusion as an advanced system of assistance to children with SEN; the existence of an indisputable definition of the role of the family as an education institution; establishing adequate interaction and relationships between parents and children; the impact of social factors on this process; Implementation of social and family policy aimed at providing the state with guaranteed support to families and children with SEN.

It is proved that professional help as a subject of scientific research is an interdisciplinary field combining knowledge of psychology, pedagogy, sociology, medicine, law and other sciences, which are formed in the process of studying the theoretical foundations, principles, methods and technologies of support of persons from SEN and their parents. It is established that professional assistance to parents of children with SEN is a dynamic and complex object of research, which requires

a comprehensive and systematic approach for its effective development and practical implementation. The experience of implementing professional assistance to parents of children with ASD proves that it should be carried out for a long time. In addition, the positive dynamics of development of a child with ASD directly depends on the establishment of effective interaction of a specialist with his family, understanding the close features of each stage of development of the child, active and consistent involvement of them in education and correctional and development processes.

The methodological basis of the study were the ideas of child centrism, humanization and democratization of education, the provisions of special pedagogy and psychology on the formation of the personality of the child with SEN under the influence of the family; the concept of development, training and socialization of children with autism; Psychological and pedagogical principles of professional cooperation, the concept of personally oriented learning and the concept of psychological and pedagogical support, social and physical rehabilitation of children with ASD.

It is stated that providing professional assistance in inclusive and resource centers is an important component of supporting children with ASD, their parents, as well as specialists in special education and inclusion. We have determined that *professional assistance to inclusive and resource centers for parents of children with ASD is a professional activity of specialists of the IRC, aimed at promoting parents in the realization of the child's right to education and self-determination, which takes into account the peculiarities of its psycho-physical development and internal family atmosphere.*

To achieve the goal set in the study, the essence of professional assistance in the IRC is determined: Inclusive and resource centers provide psychological, pedagogical, advisory and methodological assistance to parents, it includes diagnostics, education and correctional and development services, drafting and work with the IPD. **The objectives of the IRC are outlined to provide professional assistance to parents of children with ASD:** To ensure a qualitative assessment of the development of children with ASD, to facilitate the adaptation of children of this

category in the education environment, to advise parents and teachers on child support, to monitor the effectiveness of parents' awareness, primary assessment (study of the child's needs through a comprehensive assessment), to draw up an **individual development program** (taking into account the individual characteristics of the child and the formulation of clear goals and objectives), support for the family (providing psychological and pedagogical assistance to parents, informing them about the peculiarities of the development and training of the child, developing the education component and training for parents).

The key components of professional assistance, namely: Target groups (parents or guardians of children with ASD – families with different social status, excellent levels of awareness, readiness for training and participation in education); Key subjects of assistance (specialists of IRC (teachers, psychologists, teachers, defectologists, etc.), accompanying specialists (doctors, social workers, lawyers), public organizations and volunteers.

It is found that the key stages of professional assistance are: Analysis of the characteristics of the child with ASD, assessment of the needs and requests of parents, the formation of an individual assistance plan, conducting trainings, seminars, consultations for parents, providing practical classes with the involvement of the child, organization of support groups for the exchange of practical experience between parents, monitoring of education achievements and the state of psycho-physical development of the child with ASD and changes in the level of competence of parents, collection of feedback, adjustment of individual development program and individual support plan.

The results of the effectiveness of providing professional assistance to parents of children with ASD determined the improvement of the emotional state of parents after receiving psychological and pedagogical support, increasing the level of awareness of parents about the peculiarities of ASD and methods of interaction with the child, the development of practical skills of parents in organizing the daily life of the child, increasing the satisfaction of parents with the services provided by the IRC, community

involvement in the creation of an education environment in a special education institution or education institution with an inclusive form of education.

In order to further study of these issues, the structure of the ascertainment stage of the study has been substantiated and developed, the algorithm for organizing the study has been created, the tasks of experimental research have been determined: 1) assessment of actual needs of parents of children with ASD, namely, the study of the difficulties faced by families; 2) determining the level of awareness of parents about ASD; 3) analysis of the effectiveness of existing approaches in the work of the ICC, identification of strengths and weaknesses of techniques used to support parents; 4) development and testing of the model of the system of providing professional assistance to parents of children with ASD.

In the process of ascertaining, the imperfection of providing professional assistance to parents of children with ASD by specialists of the IRC has been experimentally revealed. 57.8 % of respondents indicated the lack of measures that would positively affect the emotional state of parents, their competence in raising children with ASD and the overall quality of the family environment. 47.3 % of respondents expressed a high level of dissatisfaction with the quality and availability of services provided by the IRC. 67.5 % of parents noted the lack of an individual approach that would take into account the specific needs of their family and child. It has been found that parents support professional assistance focused on the family of children with ASD, note its important role for successful adaptation of the child, reducing stress in the family and improving the quality of the correctional and education process, emphasize the need to implement a clear system of professional assistance in the practice of the IRC.

The theoretical basis of the formative stage of the study was the structural model of the system of providing professional assistance to inclusive and resource centers for parents of children with ASD, on the basis of which the academic structure of the phenomenon which is considered in the aggregate of key components (target groups, key actors and levels of interaction), the main program blocks

(diagnostic, education, practical, psychological, information-resource and social-partner), stages of its implementation (diagnostic, practical, evaluative). The tools for implementing the tasks of the model are flexible and subject to adjustment, these are methods of influence and appropriate forms of work. The basic principles of providing effective professional assistance, the results of implementation of the developed system have been determined.

The methodology of the forming stage of the study which was developed in the context of the theoretical provisions of the specified model, included taking into account the identified reasons for the difficulties of providing professional assistance to parents of children with ASD and creating an effective system of professional assistance to parents of children with ASD.

In order to substantiate the system of professional assistance of inclusive and resource centers, parents of children with ASD are characterized by pedagogical foundations in the form of patterns, forms and methods of professional assistance, a set of principles that are generalized by the conditions and circumstances in which this process takes place, the initial provisions on which it is built. Pedagogical content of professional assistance is conditioned by general laws and laws of pedagogical science, which form the basis of research; laws and laws acting in the context of the subject of study; Principal conditions that contribute to the implementation of activities to optimize the effectiveness of the process of providing professional assistance to parents of children with ASD. It is summed up that pedagogical bases are a set of laws that act within the framework of professional assistance of the IRC to parents of children with ASD as a pedagogical phenomenon, causing the choice of parents of its content, methods and means of implementation.

The methodical principles of the system of professional assistance in the IRC for parents of children with ASD are defined: Individualization, when help should take into account the unique needs of each family and child; partnerships when parents are treated as equal partners in the process of raising and educating the child; Creating an atmosphere of trust and cooperation between IRC specialists and

families; complexity of providing services, when professional assistance combines pedagogical, psychological, social and information components; focus on the development of both parental competencies and the personal potential of the child.

Pedagogical foundations of professional assistance are realized through providing information about the peculiarities of ASD and opportunities for learning and development of the child, assistance in choosing optimal education strategies, teaching parents pedagogical techniques, familiarization with effective approaches, in particular, such as ABA-therapy, TEACCH, PECS and—methods of sensory integration and game therapy, work with the emotional state of parents, prevention of emotional burnout, organization of support groups and trainings on self-regulation, information about available resources, benefits and rights of families of children with ASD, assistance in creating a network of mutual assistance between parents, organization of interaction with other institutions, promotion of cooperation between IRC, ZZZSO, ZDO and medical institutions.

The study outlines the forms of professional assistance: Individual consultations (providing advice on child care, organization of training and development, identifying specific actions to solve urgent problems of the family); group trainings (classes on development of skills of interaction with the child), master classes (practical classes for parents on the use of corrective methods); information seminars (familiarization of parents with modern research, practices and innovations in the field of inclusion); mentoring (consolidation of a specialist's family, which provides constant support and support), etc.

The effectiveness of this system of professional assistance to parents of children with ASD has been experimentally proved. The results of the forming stage of the experimental study show increasing the level of awareness of parents about the peculiarities of development and needs of a child with ASD (76 % of parents of the experimental group and 45.5 % of parents of the control group); development of parental competences, when parents become more confident in their actions, take an active part in the organization of the correctional and education process; improving

the quality of interaction between family members; increasing the level of social activity of parents.

The conducted dissertation research does not exhaust all aspects of the research problem. Prospects for further scientific research will include the further development and improvement of methods and strategies for interaction between specialists and the family of the child with OOP, substantiation and development of technologies to increase the level of psychological, pedagogical, social, legal and financial competence of employees of the IRC and parents of children with ASD OF different age categories and education difficulties.

The study *first defined the* concept of “professional assistance to parents of children with ASD”, *in depth and clarified* the content of the concepts of “support”, “psychological and pedagogical support”, organizational and meaningful components of the system of professional assistance to parents of children with ASD.

Further development was provided by the provisions of special pedagogy and psychology on the mechanisms of providing professional assistance to parents of children with ASD.

The practical value of the research is to develop and test the system of professional assistance to parents of children with ASD, to allocate pedagogical bases of professional assistance to parents, to develop experimental methods for diagnosing existing mechanisms of professional assistance in the IRC which can be used by practical workers of the IRC, the results of the study can be useful in the preparation and retraining of pedagogical personnel, as well as as the basis of new theoretical and experimental studies.

Keywords: special pedagogy, professional assistance, pedagogical foundations, psychological and pedagogical support, children with ASD, special education needs, inclusive resource center.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

1. Матвєєва О. В. Напрями психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої освіти. *Ročenka Ukrajinsko-Slovenská. Zborník vedeckých prác. Európsky inštitút ďalšieho vzdelávania, European institute of further education*. 2020. P. 71–80. URL: <https://www.eeda.sk/dok/publikacie/ostatne/2020-rocenka-ukrajinsko-slovenska.pdf>

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Матвєєва О. В. Ключові аспекти надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсними центрами: реалії та перспективи. *Вісник післядипломної освіти : зб. наук. Праць. Серія «Педагогічні науки»*. 2023. Вип. 23(52). С. 140–153. [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-23\(52\)-140-153](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-23(52)-140-153) (Категорія «Б»).

3. Матвєєва О., Лапін А. Теоретична модель професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з розладом аутичного спектра. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2021. Вип. 19. С. 97–110. <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i19.193>

4. Матвєєва О. В. Педагогічні основи викладання предметів мовнолітературної галузі у закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2022. Вип. 20. С. 107–122. URL: <https://spp.org.ua/index.php/journal/article/view/206>

5. Матвєєва О. В., Лапін А. В. Організація освітньо-просвітницької роботи з батьками на основі аналізу особливостей внутрішньо шкільної атмосфери ЗЗСО з інклюзивною формою навчання. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2023. Т. 1. № 109. С. 170–186. <https://doi.org/10.33189/ectu.v109i1.133>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації
тези апробаційного характеру

6. Матвєєва О. В. Діяльність батьків щодо підтримки ментального здоров'я дитини з особливими потребами в кризових ситуаціях. *Безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами: досвід та інновації* : матеріали X Міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, 24–25 жовт., 2024. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. 456 с. С. 274–276. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743112/1/%2B%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83_%202024%2B.pdf

7. Матвєєва О. В. Психолого-педагогічний супровід дитини з розладами аутичного спектра у закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. *Матеріали VII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології*, 7–8 жовт., 2021 року, м. Київ. Київ, 2021, С. 128–132. URL: <https://is.gd/IW3ULw> ISBN 978-617-7979-06-6

Інші публікації

8. Матвєєва О. В., Юрченко О. П. Професійна допомога фахівців ІРЦ батькам дітей з РАС – запорука партнерських відносин та безбар'єрність в освіті. *Education, philology, literature: the main factors in the development of the outlook of a child and an adult: collective monograph*. Boston : International Science Group. Primedia eLaunch, 2024. Р. 44-72. <https://doi.org/10.46299/ISG.2024.MONO.PED.2> ISBN 979-8-89292-729-1

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	20
ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДОПОМОГИ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ БАТЬКАМ ДІТЕЙ З РАС	30
1.1 Професійна допомога як предмет наукового дослідження	30
1.2 Роль інклюзивно-ресурсних центрів та громадських організацій щодо надання професійної допомоги ..	42
1.3 Педагогічні основи професійної допомоги батькам дітей з РАС	54
Висновки до першого розділу	62
РОЗДІЛ 2 СТАН ГОТОВНОСТІ ІНКЛЮЗИВНО- РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ ДО НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДОПОМОГИ БАТЬКАМ ДІТЕЙ З РАС	64
2.1 Завдання та методика експериментального дослідження надання професійної допомоги фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС	64
2.2 Результати експериментального дослідження надання професійної допомоги фахівцями інклюзивно- ресурсних центрів батькам дітей з РАС	71
2.3 Етапи та механізми професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС ..	83
Висновки до другого розділу	94

РОЗДІЛ 3	СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ДОПОМОГИ	
	ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ	
	БАТЬКАМ ДІТЕЙ З РАС	96
3.1	Система надання професійної допомоги фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС	96
3.2	Критерії та показники ефективності системи професійної допомоги батькам дітей з РАС	102
3.3	Результати впровадження моделі системи надання професійної допомоги фахівцями інклюзивно- ресурсних центрів батькам дітей з РАС	107
	Висновки до третього розділу	118
	ВИСНОВКИ	120
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	124
	ДОДАТКИ	154

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГО	– громадські організації
ЗДО	– заклад дошкільної освіти
ЗЗСО	– заклад загальної середньої освіти
ДЗВО	– державний заклад вищої освіти
ІНП	– індивідуальна навчальна програма
ІПР	– індивідуальний план розвитку
ІРЦ	– інклюзивно-ресурсний центр
КЗ	– комунальний заклад
КУ	– комунальна установа
ООП	– особливі освітні потреби
ППС	– психолого-педагогічний супровід
РАС	– розлад аутистичного спектра

ВСТУП

З-поміж сучасних викликів які долає наша держава значимим є створення умов рівного доступу до освіти всіх дітей, а саме дітей з РАС. Адже вони потребують спеціальних умов освітньо-виховного процесу та розвитку особистості, побутової та соціальної інтеграції.

Сучасна наука розглядає РАС як проблеми загального розвитку, які характеризуються триєдиною групою порушень: якісними розладами комунікації, соціальної взаємодії та повторюваними, стереотипними, інтересами та діями. На додачу діти з РАС унікальні за їх проявом та комбінацією, що зумовлює застосування особливого підходу з орієнтиром на світові стандарти та розроблені ефективні методи корекції та освіти.

Тому саме створення інклюзивного середовища стає підґрунтям для здійснення психолого-педагогічної корекції розладів особистісного розвитку дитини з РАС та сприяє розумінню її проблем із боку родини і соціуму. Спеціально організована та цілеспрямована система супроводу таких дітей та їх батьків стимулюватиме розвиток та формування довіри дітей з РАС до інших людей, які будуть їх оточувати в майбутньому.

Водночас організація системного раннього супроводу та допомоги покликана створити початкові умови для введення дітей з РАС в освітній простір. Адже далі мають відбуватися два паралельні процеси: освітньо-виховний процес у закладах освіти та корекційно-розвивальна робота з ними, що включає професійну допомогу батькам дітей з РАС.

Різноманітних фахівців, які дотичні до цих процесів, об'єднують в команду психолого-педагогічного супроводу з метою створення і реалізації індивідуальної програми розвитку дитини. Такий цілеспрямований супровід з опорою на індивідуальну програму розвитку, має розповсюджуватися не тільки на освітньо-виховний та корекційно-розвивальний процеси, а й на родину дітей з РАС. Таким чином, робота в межах ІПР створює широке поле

можливостей для адміністраторів закладів освіти, родини, вчителів, корекційних педагогів та психолога щодо ефективної взаємодії з метою досягнення позитивних результатів особистого розвитку дітей з РАС. Адже, вони досить часто висвітлюють стереотипність мислення і обмежений поведінковий репертуар найближчого оточення, в тому числі, й освітян.

У контексті підготовки дитини до навчання в закладі освіти недостатньо займатися формуванням початкових освітніх компетентностей. Також важливим є розвиток складових соціального інтелекту який обумовлює успішність соціальної взаємодії, а саме, здатності розуміти людей та орієнтуватися в життєвих ситуаціях. Для дітей з РАС – це є першочерговим та життєве необхідним. У цьому процесі провідну роль відіграють саме батьки. Для цього вони повинні бути обізнаними, володіти інформацією щодо психолого-педагогічного супроводу та корекції психофізичного розвитку своїх дітей, зважаючи на усі особливості. Адже, для того, щоб дитина з РАС витримувала присутність інших людей поруч з собою, її треба підготувати шляхом розвитку власного почуття безпеки та довіри до світу людей. Це можливо після налагодження спілкування з нею через один, або декілька інформаційних каналів (зоровий, слуховий, тактильний, жестовий та мовленнєвий). Адже таким чином, ми отримуємо можливість впливати на стан дитини (знімати напругу, досягати розкнутості) з метою організації та мобілізації її психомоторної сфери як основи розвитку психічних процесів.

Соціалізація дитини з РАС відбувається покроково, від спілкування з однією дитиною чи дорослим до введення групи. Тому початковим розвивальним середовищем для них є можливість відвідувати деякі заняття разом іншими дітьми або, участь у святкових чи загальних заходах. Така участь для дитини з РАС стає початком її поступового долучення до світу людей. Провідником у цей світ мають стати батьки. Роль працівників ІРЦ поінформувати батьків, навчити та надати професійну допомогу в процесі соціалізації та освіти дитини з РАС.

Принципи діяльності інклюзивно-ресурсних центрів зазначені у нормативно-правовій базі та об'єднують наступні: конфіденційність, дотримання інтересів повага та сприйняття індивідуальних особливостей дитини, недопущення дискримінації та порушення її прав, доступність освітніх послуг незалежно від віку. Ефективність освітньо-виховного та корекційно-розвивального процесів під егідою ІРЦ впливу залежить від наступних чинників: рівень допомоги у розвитку дитини; період її початку, чіткість поставлених задач в ІПР; особливості організації освітньо-виховного та корекційно-розвивального процесів; професійний досвід фахівців.

Досвід показує, що професійна допомога батькам дітей з РАС повинна здійснюватися протягом значного часового періоду. Окрім того, встановлення ефективної взаємодії фахівця з її родиною безпосередньо впливає на позитивну динаміку розвитку дитини з РАС. Адже вона залежить від розуміння членами родини особливостей кожного етапу її розвитку та цілковитого залучення близьких до освітнього-виховного та корекційно-розвивального процесів.

Водночас робота фахівців ІРЦ в системі супроводу передбачає: надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з РАС; консультування батьків або законних представників таких дітей; консультування та взаємодію з іншим педагогічними працівниками закладів освіти; їх участь у психолого-педагогічних комісіях спеціальних закладів загальної середньої освіти. Надання методичної допомоги педагогічним працівникам закладів освіти в умовах сьогодення здійснюється фахівцями ІРЦ переважно шляхом використання дистанційних технологій.

В свою чергу сьогодення внесло значні корективи й у процес супроводу батьків (законних представників) дітей з РАС. Адже він здійснюється фахівцями ІРЦ переважно через індивідуальні консультації у телефонному режимі або за допомогою онлайн-ресурсів (мобільних додатків, електронної пошти тощо). При потребі фахівцями ІРЦ можуть бути забезпечені групові

онлайн-консультації батьків (інших законних представників), педагогічних працівників закладів освіти шляхом розміщення інформації на онлайн-ресурсах ІРЦ, соціальних мережах та мобільних додатках. Матеріали можна надсилати електронною поштою, розміщувати на сайті ІРЦ або інших онлайн-ресурсах, зокрема у формі питань-відповідей (з дотриманням захисту персональних даних та конфіденційності даних про запитувача), відеозанять або гіперпосилання на них.

Проблема РАС висвітлювалася та вивчалася в медичній, психологічній та педагогічній науковій літературі протягом багатьох десятиріч. В основному це були зарубіжні дослідження (Н. Asperger, L. Bender, M. Bristol, S. Harris, В. Hermelin, L. Kanner etc.). Починаючи з 2008 року в Україні спостерігається зацікавленість цією проблемою практиків за сприянням науковців, так і (Н. Базима, А. Іваненко, Т. Ілляшенко, С. Конопляста, К. Островська, Т. Скрипник, М. Рождественська, М. Химко, Д. Шульженко та ін.). Але, на наш погляд, проблема систематизації різних видів супроводу дітей з РАС та їх батьків і трансформація цих видів у систему професійної допомоги батькам дітей з РАС потребує подальшого вивчення та удосконалення.

Зазначена актуальність проблематики, її недостатня розробленість та висвітлення в наукових джерелах зумовили визначення теми дисертаційного дослідження – **«Педагогічні основи професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано протягом 2021–2024 рр. у відділі відділу проблем інклюзивного навчання Інституту спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка НАПН України у рамках проведення планових досліджень за бюджетними темами: **«Науково-теоретичні основи моделювання інклюзивного освітнього середовища» ДР № 0121U108685 (2021–2023 рр.), «Педагогічні технології оптимізації інклюзивного навчання в закладах освіти» ДР № 0124U000467 (2024–2025 рр.)**

Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (протокол № 8 від 01 листопада 2021 р.).

Мета дослідження полягає у розробленні теоретично обґрунтованої та експериментально апробованої системи надання професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми, що досліджується, та визначити методологічні підходи до тлумачення сутності педагогічних основ професійної допомоги.
2. Визначити особливості, виявити труднощі надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ батькам дітей з РАС та встановити їх причини.
3. Теоретично обґрунтувати та розробити модель професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС.
4. Визначити специфіку надання професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС та розробити систему професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС.
5. Впровадити систему професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС та перевірити ефективність її застосування.

Об'єкт дослідження – професійна допомога ІРЦ батькам дітей з РАС.

Предмет дослідження – теоретичні та методичні основи надання професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС.

Теоретико-методологічна основа. Методологічною основою дослідження стали ідеї дитиноцентризму, гуманізації і демократизації освіти, ідеї цілісного системного-структурного підходу до освітнього процесу, концепція особистісно орієнтованого навчання.

Теоретична основа спирається на: положення спеціальної педагогіки та психології щодо становлення особистості дитини з ООП під впливом родини (І. Бех, В. Бондар, В. Давидов, В. Засенко, Г. Костюк Л. Прохоренко,

С. Максименко, Т. Сак, М. Тарасевич та ін.); компетентнісний підхід в освіті (Дж. Андерсон, І. Бех, М. Гончарова-Горянська, В. Ільїн, В. Кремень, А. Лапін, М. Савченко, С. Сисоєва та ін.); соціокультурний підхід та ідеї дитиноцентризму соціокультурний підхід та ідеї дитиноцентризму, гуманізації і демократизації освіти (В. Андрущенко, І. Бех, А. Бойко, І. Зязюн, В. Кремень, І. Постовий, А. Хоменко, та ін.); концептуальні засади розвитку інклюзії (Е. Данілавічюте, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Литовченко, Н. Софій, О. Таранченко, Н. Ярмола та ін.); психолого-педагогічні засади професійного співробітництва (Е. Данілавічюте, Т. Лорман, Дж. Деппелер, Д. Харві та ін.); основи психолого-педагогічного супроводу, соціальної та фізичної реабілітації дітей з РАС (О. Богдашина, Н. Компанець, Т. Вісковатова, К. Островська А. Шевцов та ін.); концепцію розвитку, навчання та соціалізації дітей з аутизмом (Т. Ілляшенко, С. Конопляста Т. Скрипник, В. Тарасун, Г. Хворова, Д. Шульженко та ін.)

Дослідження базується на основних положеннях: Саламанської декларації та рамок дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами (1994), Конвенції про права осіб з інвалідністю (2006), Конституції України, Законів України: «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (1998), «Про фахову передвищу освіту» (2019) «Про вищу освіту» (2014), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015) іншими законодавчими актами та положеннями.

Методи дослідження. Для забезпечення достовірності вихідних положень, сформованих висновків і розв'язання окреслених завдань дослідження використано комплекс взаємодоповнюючих методів:

теоретичні: дедуктивний (аксіоматичний і гіпотетико-дедуктивний), індуктивний, моделювання (структурно-функціональне), експертних оцінок.

емпіричні: спостереження, бесіда, аналіз результатів діяльності, анкетування батьків дітей з РАС.

математично-статистичні: якісний та кількісний аналіз емпіричних показників з використанням методів математичної статистики (критерій хі-квадрат (χ^2) для аналізу зв'язку між якісними (категоріальними) змінними).

Вірогідність здобутих результатів забезпечується: науково-теоретичним обґрунтуванням відправних положень дослідження; застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів, що відповідають меті, предмету та завданням дослідження; поєднанням кількісного та якісного аналізу емпіричного матеріалу.

База дослідження: інклюзивно-ресурсні центри Київської, Сумської, Кіровоградської, Запорізької, Дніпропетровської областей.

До експерименту залучено 188 батьків дітей з РАС.

Вибіркову сукупність було сформовано випадково за принципом добровільної згоди респондентів брати участь у дослідженні. Емпіричні дані були отримані шляхом індивідуального опитування респондентів (26 осіб) та за допомогою Google-форми (162 особи).

Наукова новизна дослідження полягатиме в тому, що:

Вперше:

- теоретично обґрунтовано та визначено поняття «професійна допомога батькам дітей з РАС», виокремлено його структурні компоненти, розкрито (та емпірично підтверджено) педагогічні основи професійної допомоги батькам дітей з РАС;
- визначено особливості, виявлено труднощі надання професійної допомоги батькам дітей з РАС та встановлено їх причини;
- створено науково обґрунтовану модель системи професійної допомоги в ІРЦ батькам дітей з РАС, що містить три блоки: цільовий (мета та завдання), змістово-операційний (рівні організації, принципи, компоненти, зміст, етапи, форми і методи) та результативний (критерії та результат);
- теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено систему надання професійної допомоги батькам дітей з РАС;

поглиблено та уточнено:

- зміст понять «супровід» та «психолого-педагогічний супровід»;
- організаційна та змістова складові системи професійної допомоги батькам дітей з РАС;

подальшого розвитку набули:

- положення спеціальної педагогіки та психології щодо становлення особистості дитини з РАС;
- механізми надання професійної допомоги батькам дітей з РАС.

Практичне значення дослідження полягає у:

- розробленні та апробуванні системи професійної допомоги батькам дітей з РАС;
- визначенні педагогічних основ професійної допомоги батькам дітей з РАС;
- створенні експериментальної методики щодо діагностики існуючих механізмів надання професійної допомоги в ІРЦ, що можуть бути використані практичними працівниками ІРЦ;
- результати дослідження можуть бути корисними при підготовці та перепідготовці педагогічних кадрів, а також як основа у процесі проведення нових теоретичних та експериментальних досліджень.

Впровадження. Результати дослідження **впроваджено** в практику діяльності КЗ «Дніпрорудненська загальноосвітня школа І–ІІ ступенів» Дніпрорудненської міської ради (довідка про впровадження від 08.12.2023 № 01-18/223), КУ «Інклюзивно-ресурсний центр № 2» Дніпровської міської ради (довідка про впровадження від 13.11.2023 № 74), КЗ «Інклюзивно-ресурсний центр» Вишгородської міської ради (довідка про впровадження від 01.12.2023 № 58), КЗ «Інклюзивно-ресурсний центр» Кролевецької міської ради (довідка про впровадження від 20.12.2023 № 10-11/22), КУ «Інклюзивно-ресурсний центр № 3» Кропивницької міської ради» (довідка про впровадження від 02.12.2024 № 19).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорювалися й отримали позитивну оцінку на міжнародних наукових конференціях, у тому числі й на VII Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки та психології «Діти з особливими потребами: від рівних прав до рівних можливостей» та X Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки та психології «Безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами: досвід та інновації».

Публікації. Результати, представлені у дисертації повністю висвітлені у 8 наукових працях, 2 із яких у іноземних виданнях (1 стаття, 1 розділ у монографії), 4 у вітчизняних фахових виданнях, та 2 тези доповідей у матеріалах вітчизняних та міжнародних наукових конференцій. Зміст та результати дисертаційного дослідження висвітлено на сайті Електронної бібліотеки НАПН України (кількість завантажень – 3327) та інших електронних ресурсах, зокрема Google Scholar (1 цитування).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (233 найменування, із них 57 іноземною мовою) та 4 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 169 сторінок, основний зміст роботи викладено на 122 сторінках. Текст роботи містить 4 таблиці та 16 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДОПОМОГИ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ БАТЬКАМ ДІТЕЙ З РАС

1.1. Професійна допомога як предмет наукового дослідження

У сучасній світовій і вітчизняній педагогічній науці та освітній практиці широко використовуються поняття «психолого-педагогічний супровід», «соціальний супровід», «юридичний супровід», «медичний супровід» та ін. Але попри значну кількість наукових досліджень та публікацій з питань супроводу, окремі та об'єднані аспекти супроводжувальної діяльності щодо батьків дітей з ООП ще недостатньо досліджені. Тому питання об'єднання здійснення різних видів супроводу (психологічного, педагогічного, соціального, юридичного, фінансового) в контексті професійної діяльності фахівців ІРЦ відносять до малодосліджених.

Розглянемо думки провідних вітчизняних науковців щодо допомоги батькам дітей з ООП, так А. Колупаєва у своїх наукових розвідках розглядає супровід як освітню технологію (Колупаєва, 2003, 2009, 2012) [63; 64; 65; 66; 67]. Тобто така підтримка постає як допомога суб'єктам у створенні орієнтаційного поля (шляхом реалізації освітніх програм), в якому вони перебирають на себе відповідальність за свої дії. Таким чином, автор переконує, що супровід має на меті допомогти його суб'єктам прийняти адекватне рішення у складних життєвих ситуаціях. У свою чергу, О. Галян розглядаючи супровід у психолого-педагогічному сенсі вбачає в ньому метод, що створює умови для прийняття членами сім'ї оптимальних рішень відносно подальшої організації життя родини. Адже супровід, на її думку, це взаємодія супроводжуючого і супроводжуваного (Галян, 2019) [24].

У своїх дослідженнях Т. Калініна окреслює психолого-педагогічний супровід сім'ї як коло професійної психологічної діяльності спеціалістів

спрямоване на реалізацію соціально-психологічних умов для успішності сім'ї, яка виховує дитину з ООП (Калініна, 2021) [60]. Натомість З. Удич розглядає психолого-педагогічний супровід родини як систему професійної діяльності фахівця, спрямовану на створення умов для виправлення та позитивного розвитку стосунків дітей та дорослих у родині, відновлення психологічного та психічного благополуччя сім'ї (Удич, 2016) [165].

Отже, підсумовуючи розмаїття думок щодо психолого-педагогічного супроводу та місця батьків у цьому процесі ми розділяємо думку І. Омельченко, яка не розглядає сім'ю як об'єкт, чи суб'єкт супроводу, а залишає за сім'єю можливість обирати ту чи іншу модель супроводу (Омельченко, 2022) [106]. Адже вільний вибір батьками траєкторії розвитку дитини є одним основоположним постулатом інклюзивного навчання.

Аналіз міжнародного досвіду надання допомоги батькам дітей з ООП мав на меті визначення особливостей, недоліків чи переваг у порівнянні з нашою сучасністю. Такі науковці як Д. Адорно (Adorno etc, 1950), Дж. Боулбі (Bowlby, 1980), М. Ейнсворт (Ainsworth, 1978), Е. Еріксон (Erikson, 1950), С. Холл (Hall, 1904), А. Фрейд (Freud, 1935), В. Шюц (Shutz, 1932) наголошують на важливості створення умов для всебічного розвитку дітей, гуманного ставлення до дітей раннього віку, розвитку навичок саморегуляції та самоорганізації у батьків, а головною метою освіти батьків вважають побудову партнерських стосунків з дитиною [176; 177; 178; 181; 182; 183; 191; 192; 198; 195; 215; 216].

Одним із перших зауважив необхідність навчання батьків А. Адлер. У своїй методиці Adlerian Parent Training він спирався на методи, способи та прийоми, що базуються на їх свідомій, цілеспрямованій поведінці. Головним завданням методики є побудова демократичних стосунків з дітьми через спеціально організоване навчання батьків. Підґрунтям є принципи дитиноноцентризму, а саме: відмова від конкуренції за владу, врахування потреб дитини та недоторканність своїх дітей (Adler, 1994) [175].

Водночас Р. Дракеус вважає, що мета навчання батьків полягає у допомозі їм в засвоєнні різних способів взаємодії, які мають в основі принцип рівності в правах дорослих і дітей. У процесі групового навчання батьки можуть обмінюватися власним досвідом, обговорювати проблеми, що виникають. Тобто кожен має можливість отримати зворотній зв'язок від групи у вигляді підтримки та визнання. Метою такої роботи Р. Дрейкс вважає, що головне завдання батьків (як педагогів) – не навчити, а добре організувати взаємодію (Dreikurs, 2024) [182].

Таким чином, реалізація методики А. Адлера та Р. Дракеуса, передбачає, що супровід має бути спрямований не лише на особистісний розвиток дитини (що є довготривалий у своїй перспективі процес) [175], а й на зміну вектору процесу роботи з батьками. Інше спрямування моделі групової терапії є вбачав Г. Джінотто. Його теорія базується на ідеї гуманізації освіти через призму удосконалення емоційної сфери батьків шляхом розвитку емоційного інтелекту. Реалізація цієї ідеї базувалася на трьох основних видах роботи психологів та педагогів із сім'ями, які мають проблеми у вихованні дітей з ООП: навчання, консультування та практична психотерапія.

Одним з осередків де батькам можна отримати допомогу за цією методикою закордоном є громадські центри. Ці центри часто пропонують широкий спектр послуг і програм адаптованих до потреб сімей, які мають дітей з ООП, як от:

- Майстер-класи та тренінги стосовно ООП.
- Розважальні та соціальні заходи для дітей з ООП.
- Програми навчання та реабілітації батьків для покращення розуміння труднощів та стратегій їх подолання.
- Спрямування до місцевих надавачів послуг та організацій.

Така можливість звернення до центрів створює для батьків реальну можливість доступу до значного об'єму інформації та наявних варіантів підтримки, які можуть значно змінити їхнє життя. Адже зорієнтуватися в

освітніх, медичних, фінансових та інших аспектах виховання дитини з ООП досить важко, але за умови підтримки місцевих ресурсів і громадських груп батьки можуть знайти допомогу та відчуття причетності до спільноти.

Дослідники Р. Waller, J. Winkel, D. Morrison, Р. Петерсон у своїй роботі зосереджуються на організації освітнього процесу батьків з метою отримання ними вмінь та навичок змінювати поведінку своїх дітей та доводять дієвість власної методики (Waller DM, etc, 2020) [226]. Психологи Д. Йонвальд, М. Джеймс, Е. Штайнер у межах ідеї ефективності впливу батьків на поведінку дітей використовували у своїй практиці модель транзакційного аналізу, розроблену Еріком Берном у 1950-х роках (Transactional Analysis in Psychotherapy, 1961) [223]. Вони вважали, що занурення батьків у світ дитини з ООП певного віку і відчувати тиск і навантаження на неї обставин життя. Згідно до пропонованої моделі, головне завдання просвіти батьків це – опанування членами родини мистецтва компромісу тобто, знаходити взаємозручні шляхи вирішення проблем. Адже, сутність зміни поведінки дітей полягає у зміні взаємовідносин батьків і дітей.

У практичному вимірі психолого-педагогічний супровід батьків дітей з ООП закордоном здійснюється у вигляді допомоги сім'ям, враховуючи виклики, що постають перед ними:

- Терапія та втручання: багатьом дітям з ООП потрібні спеціальні методи лікування, такі як логопедія, трудотерапія та прикладний аналіз поведінки, щоб допомогти їм розвинути основні навички. Ці методи лікування можуть бути дорогими і не завжди покриваються страховкою.

- Освітня підтримка: Надання відповідної освіти дітям з ООП часто передбачає додаткові витрати. Це може включати зарахування їх до спеціалізованих шкіл або наймання репетиторів, які мають досвід роботи з особами з ООП.

- Медичні витрати: дітям з ООП може знадобитися постійний медичний догляд, включаючи візити до спеціалістів, ліки та допоміжні пристрої. Ці

витрати можуть стати значним фінансовим тиском для сімей, особливо якщо вони не повністю покриті страхуванням.

– Працевлаштування батьків: Догляд за дитиною з ООП іноді може вимагати від одного з батьків скорочення робочого часу або звільнення з роботи, що може суттєво вплинути на стан сім'ї, зокрема фінансовий.

Спираючись на вище зазначене можна підсумувати, що об'єктом психолого-педагогічного супроводу сім'ї виступає процес надання допомоги батькам, а предметом – ситуація особистісного розвитку і виховання дитини з ООП як система взаємин зі світом, з оточенням.

У США на практиці зустрічаються ситуації, коли фахівці освітніх установ та організацій виступають також у ролі кейс-менеджерів, тобто консультантів у галузі інклюзивного навчання, які використовують у своїй роботі кейс-метод (метод практичного дослідження) спрямований на вивчення дітей з ООП, їх родини з метою визначення шляхів надання допомоги щодо інтеграції дитини у суспільство.

Вони відіграють провідну роль у психолого-педагогічному супроводі сімей з дітьми з ООП та надають допомогу родині не тільки у соціально-правовому полі, а й консультують батьків щодо психолого-педагогічних аспектів розвитку дитини в умовах сімейного виховання, проводять просвітницьку роботу щодо всебічного і гармонійного розвитку дитини, навчають батьків необхідним методам виховання, прийомам мобілізації власних ресурсів сім'ї для вирішення проблем, здійснюють педагогічне консультування з питань розв'язання психолого-педагогічних проблем сім'ї та її членів.

Основними методами такої допомоги батькам дітей з РАС є:

- Психолого-педагогічна просвіта;
- когнітивно-поведінкова допомога;
- майндфулнес-практики, в основі яких лежить принцип усвідомлення «тут і тепер»;

- структурована сімейна допомога, зосереджена на реструктуризації організації сім'ї, яка внаслідок зниження сімейних ресурсів стає структурою, яка не здатна забезпечити потреби всіх її членів;

- прогнозування та планування для уникнення відчуття невизначеності, яке багато батьків визначають як основну проблему.

Отже, ми поділяємо думку Т. Чечко, яка ґрунтуючись на власному досвіді вивчення цієї проблематики в контексті соціальної роботи, фактично пропонує п'ять основних моделей підтримки сім'ї (психологічну, соціальну, педагогічну, медичну та комплексну, що поєднує попередні (Чечко, 2021) [167]. Тобто, всі напрями роботи з батьками у процесі супроводу можна забезпечити п'ятьма моделями які спрямовані на допомогу в орієнтуванні в особливостях і потребах дитини; формування адекватного уявлення про можливості дитини; вміння бачити й позитивні сторони, досягнення, успіхи, розвиток, а не тільки проблеми; навчання батьків навичок ефективної взаємодії з дитиною.

Дамо коротку характеристику цим моделям:

- психологічна розглядає та спрямована на вирішення психологічних проблем сімей, які виховують дітей з ООП. У рамках цього підходу особистість кожного члена сім'ї розглядається як психологічний об'єкт, а в рамках психологічного супроводу вирішуються лише психологічні проблеми;

- соціальна модель супроводу передбачає дослідження та поліпшення соціального статусу сімей, які виховують дітей з ООП з метою підвищення їх статусу і таким чином зрівняння в соціальних правах з іншими сім'ями та зміну громадської думки стосовно цих родин;

- педагогічна модель базується на наявному арсеналі методів навчання та виховання з метою підвищення освітнього рівня батьків та дітей.

- медична модель призначена для медичного використання і тому основна увага приділяється медичній реабілітації на основі залучення психіатра або психолога, який працює в медичному закладі.

– комплексна модель поєднує та пропонує використовувати всі наявні методи соціальної роботи, навчання, виховання, юридичні консультації та емоційну, фізичну та фінансову підтримку таких сімей.

Підсумовуючи проведений аналіз інформаційних та наукових джерел маємо зазначити, що в них немає чіткого формулювання поняття «професійна допомога» щодо освітньої галузі. Цей термін в основному використовується в юриспруденції та психіатрії. Цим поняттям визначають професійну діяльність юристів, спрямовану на сприяння громадянам та юридичним особам у реалізації норм права з метою покращення їхнього правового становища або професійну діяльність психологів та психіатрів у визначенні потреби у наданні відповідного виду допомоги.

Слід зауважити, що наше дослідження спрямоване на вивчення існуючих систем допомоги, підтримки і супроводу сімей які мають дітей з ООП і обґрунтування поняття «професійна допомога» в освітній галузі, зокрема стосовно діяльності спеціалістів ІРЦ при наданні допомоги дітям з РАС та їхнім сім'ям. Отже, на нашу думку, «професійна допомога» – це професійна діяльність спеціалістів ІРЦ яка поєднує в собі всі вищезазначені напрями й моделі та має на меті сприяння батькам у реалізації власних прав і права дитини на освіту і самовизначення.

Це визначення дає нам можливість окреслити її завдання:

- організація ранньої корекції порушень розвитку дітей (з моменту виявлення);
- попередження виникнення проблем особистісного розвитку і виховання дитини;
- допомога (сприяння) дитині у вирішенні актуальних завдань навчання, виховання і соціалізації;
- психолого-педагогічне забезпечення корекційних, освітніх та виховних програм;

- розв’язання проблем, пов’язаних з вибором освітнього і професійного маршруту;
- розвиток психолого-педагогічної, соціальної та фінансової компетентностей педагогів, батьків, дітей;
- моніторинг результативності професійної допомоги.

Серед усієї когорти дітей з ООП діти з РАС вирізняються своєю унікальністю, адже не існує декількох таких дітей особливості розвитку яких можна описати уніфіковано. Адже кожна така дитина має свій унікальний набір якостей, що не вписується у загальні канони, тому до них має бути застосований особистісно диференційований підхід на всіх рівнях з орієнтиром на світові стандарти та розроблені ефективні методи вивчення, корекції та навчання.

Вимоги сьогодення спонукають учених і практиків до пошуку спрямованого на створення нових корекційної-розвивальних технологій, що мають забезпечити оптимальні можливості соціалізації дітей з РАС. Водночас постійна зміна вимог до змісту, результатів та умов в яких відбувається освітній процес дає можливість змістити акценти з вивчення дитини з РАС на її батьків шляхом визначення механізмів, що дозволяють стабілізувати дезінтеграційні процеси в сім’ях. Це і зумовило перенесення нашої уваги на можливість корекційного впливу на сім’ю дитини з РАС. Таким чином, експериментальні дослідження науковців різних профілів і практична робота з батьками вихованців дозволили намітити новий перспективний напрямок у вітчизняній спеціальній педагогіці – професійну допомогу фахівцями ІРЦ родинам, які виховують дітей з РАС.

Надання професійної допомоги сім’ям даної категорії шляхом оптимізації внутрішньосімейної атмосфери, гармонізації міжособистісних, подружніх, батьківсько-дитячих та дитячо-батьківських стосунків дозволяє вирішувати проблеми індивідуалізованого супроводу дитини з РАС. Адже професійна допомога родині включає аналіз особливостей

внутрішньосімейної атмосфери, що складається внаслідок народження дитини з РАС, особистісних характеристик батьків, які відчують психологічний стрес, характерологічних особливостей дітей, які формуються під впливом виховних позицій батьків, іноді неадекватних, батьківсько-дитячих та дитячо-батьківських стосунків.

Емоційне ставлення до дитини є одним з чинників, що впливає на взаємостосунки в родині та стиль сімейного виховання, які є основою для формування середовища від якого залежить ефективний розвиток дитини з РАС. Отже, постає потреба у комплексному і багатовекторному вивченні середовища у якому зростає дитина та проведення на цій основі спеціально спланованої психолого-педагогічної роботи з батьками дітей з РАС, як складової професійної допомоги. Така робота з батьками спрямована на підвищення їх освітньопрактичної компетентності сприятиме підвищенню ефективності навчання, розвитку і соціальної інтеграції дітей з РАС.

На основі аналізу праць О. Кочубій (Кочубій, 2019) [75], ми визначили головну мету психологічної складової професійної допомоги батьками дітей з РАС – це надання батькам психолого-педагогічної допомоги в оволодінні засобами виявлення та самостійного вирішення власних психологічних проблем. Основними завданнями такої роботи із сім'ями, що виховують дітей з РАС на нашу думку, є: реконструкція батьківсько-дитячих взаємин; оптимізація подружніх і внутрішньосімейних взаємин; гармонізація міжособистісних стосунків між матір'ю, дитиною, іншими членами родини, членами родини та іншими (сторонніми) особами; корекція неадекватних поведінкових і емоційних реакцій батьків дітей з РАС; розвиток комунікативних форм поведінки, що сприяють самоактуалізації і самоствердженню дорослих, які виховують дитину зазначеної категорії; формування навичок соціальної взаємодії; особистісне зростання кожного з членів родини дитини з РАС під час корекційних занять.

Організаційно-методичні питання реалізації педагогічної складової професійної допомоги батькам дітей з РАС сформовано на основі аналізу праць Т. Волікової, М. Демидова, А. Кондратюка (Волікова Т. та ін., 2017) [19]. Водночас це дозволило нам визначити наступні завдання роботи з батьками в її межах: допомогти сформувати необхідні освітні компетентності (психологічна, педагогічна, соціологічна, правнича, фінансова, медична), що сприятиме: формуванню адекватних взаємостосунків між батьками, іншими членами сім'ї та дитиною з РАС; розширити поінформованість батьків про потенційні можливості дитини, її перспективи у різних аспектах життя; створити умови для активної участі батьків у вихованні та навчанні дитини; підвищити рівень психічного благополуччя самих батьків.

Решта складових професійної допомоги батькам дітей з РАС (соціологічна, правнича, фінансова, медична) були коротко схарактеризовані вище, а нас цікавили виключно з точки зору освітньої складової. Отже, погоджуючись з думкою Т. Ілляшенко (Ілляшенко, 2009) [52; 53; 54] та І. Левченко (Левченко, 2017) [79; 80], ми у межах професійної допомоги розглядаємо два основоположних напрями:

1) освітня робота з батьками, підвищення їхньої психолого-педагогічної компетентності у виховній і корекційно-розвивальній роботі з дитиною з конкретних питань;

2) оздоровлення психологічного стану батьків, підвищення їхньої соціальної активності та здатності до конструктивної взаємодії з фахівцями установ та організацій спрямованої на допомогу дитині у навчанні, розвитку і соціальній адаптації.

Таким чином, вищезгадане ми вважаємо складовими професійної допомоги, серед них слід звернути увагу на психолого-педагогічну діагностику батьків дітей з РАС як основу професійної допомоги, що дозволяє визначити їх емоційний стан, адекватність сприйняття ситуації уцілому та визначити шляхи впливу на поточну ситуацію в родині та розвитку дитини. Адже у процесі

надання професійної допомоги сім'я розуміється нами як природне адаптивне розвиваюче середовище, необхідний рівень гармонійних взаємин в якій забезпечується батьками дитини з РАС (або особами що їх замінюють).

Проведене теоретичне дослідження дозволяє стверджувати, що у процесі надання освітніх та психо-корекційних послуг, термін «професійна допомога» взагалі не розглядався, хоча, на нашу думку, це є одним із ключових аспектів діяльності ІРЦ, закладів освіти та інших установ, що надають освітні послуги дітям з РАС. А оскільки наше дослідження спрямоване на обґрунтування цього поняття у освітній галузі, зокрема стосовно діяльності спеціалістів ІРЦ при наданні допомоги дітям з РАС та їх сім'ям, то хочемо сформулювати чітке поняття «професійної допомоги батькам дітей з РАС».

Отже, на нашу думку, **«професійна допомога батькам дітей з РАС»** – це професійна діяльність спеціалістів ІРЦ, спрямована на сприяння батькам у реалізації права дитини на освіту та самовизначення яка відбувається з урахуванням особливостей її психофізичного розвитку та внутрішньосімейної атмосфери.

Професійна робота фахівців ІРЦ в межах професійної допомоги з родинами, що мають дітей з РАС, має бути спрямована на ознайомлення, розширення та поглиблення уявлень членів родини про сучасні освітні завдання, методи та форми навчання, виховання дітей з РАС, методи профілактики, організації дозвілля та побуту дітей тощо. Тому необхідною складовою цього процесу є присутність батьків у групі супроводу адже вони: знають дитину з народження, знають про етапи розвитку своєї дитини, мають унікальний емоційний зв'язок із власною дитиною, відповідають за майбутнє дитини, супроводжують дитину протягом усього життя.

Фахівцю ІРЦ важливо побудувати конструктивний діалог з батьками у визначенні загальної стратегії надання професійної допомоги, забезпечити партнерство для досягнення визначених цілей у цьому процесі варто дотримуватися наступних принципів: спільності проблеми, довіри, поваги і

рівноправ'я, чіткого розподілу обов'язків та відповідальності. Тут варто наголосити на необхідності враховувати наступні етапи емоційних переживань батьків, коли вони дізнаються, що дитина має РАС, що дозволяє підібрати найбільш ефективні форми та методи роботи з батьками. Серед них: бесіди; інтерактивні лекції; пізнавальні заняття; тематичні зустрічі; індивідуальні та сімейні консультації; виховні години для батьків; клуби сімейного спілкування; навчальні заняття; творчі майстер-класи; конкурси; фестивалі тощо.

У процесі дослідження ми визначили наступні кваліфікації для спеціалістів, що працюють з родинами та дітьми з РАС, а саме:

- відповідні персональні якості та схильності які необхідні при роботі з дітьми з РАС, а також вміння спілкуватись позитивно, любов до дітей та вміння ставитись до них як до звичайних дітей;
- вміння знаходити індивідуальний підхід до кожного члена родини та розуміння її психологічних особливостей та знань про природу особливих потреб;
- знати особливості загального та сенсорно-моторного розвитку дітей з РАС:
 - володіти останніми дослідженнями щодо РАС (ознаки аутизму, види, статистика тощо), методиками діагностики та побудови корекційної програми і корекційної роботи;
 - мати професійні знання в галузі дитячого онтогенезу та дизонтогенезу, загальної та спеціальної психології і педагогіки, клініки інтелектуальних порушень та вузькоспеціалізовані знання даної нозологічної категорії дітей (включно з умінням збору та аналізу анамнестичних даних);
 - мати практичний досвід як необхідну умову успішної роботи з дітьми з РАС, адже такий досвід дозволяє правильно розвивати і коригувати поведінку дитини, надавати психологічну підтримку дитині та родині.

Отже надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ забезпечується не тільки наявністю відповідних освітніх компетенцій, а й наявністю відповідного практичного досвіду. Адже наявні знання та навички в роботі з

родинами які мають дітей з РАС є базовими і потребують постійного вдосконалення, тобто необхідно постійно практикуватись та підвищувати свою кваліфікацію.

1.2. Роль інклюзивно-ресурсних центрів та громадських організацій щодо надання професійної допомоги

В умовах підвищеної стресогенності сьогодення сім'ї з дітьми з РАС становлять одну з найбільш вразливих суспільних груп. Професійна допомога таким сім'ям як складова державного супроводу – це вирішення цілого комплексу проблем, пов'язаних із допомогою родині та дитині: з її лікуванням, навчанням, вихованням, соціальною адаптацією та інтеграцією в суспільство. За умови появи в сім'ї дитини з РАС батьки починають відчувати вплив різних негативних факторів, які порушують її внутрішню стабільність, створює напругу в родині, можуть призвести до стресу та спровокувати конфлікти із соціумом. Розв'язок цієї низки проблем потребує залучення великої кількості різнопланових фахівців.

Окреслення кола проблем, з якими стикаються батьки дітей з РАС, їх розуміння та визнання необхідності психологічної, педагогічної, соціальної, фінансової та інших видів допомоги має вирішальне значення для надання необхідної підтримки таким сім'ям. Вивчаючи державні програми допомоги, освітню підтримку, некомерційні організації батьки можуть знайти ресурси, необхідні для забезпечення найкращого шляху розвитку для своєї дитини.

Серед багатьох професіоналів, які працюють з родинами в яких є особи з РАС, фахівці ІРЦ займають провідну роль в напрямі управління справами, взаємодії зі спільнотою, освіти, психологічного супроводу. На думку науковця А. Естес (Estes, 2015) [193], фахівці забезпечують зв'язок між персоналом та батьками; їх навчають розпізнавати емоційні та поведінкові проблеми; вони часто є професіоналами, до яких звертається вчитель чи батьки. Тому фахівці

ІРЦ мають розуміти, особливості перебігу психофізичного розвитку дітей з РАС, основи та принципи надання професійної допомоги з метою підвищення якості життя родин та дітей з РАС.

У своїй роботі з родинами фахівці ІРЦ мають слідувати за наступними і напрямками професійної допомоги:

- сприяння батькам у реалізації диференційованої і адресної допомоги дитині із урахуванням особливостей її стану та внутрішньосімейної атмосфери;
- гармонізація міжособистісних, подружніх, дитячо-батьківських відносин на основі діагностики психо-емоційного стану батьків і особливостей сприйняття ситуації;
- сприяння батькам в отриманні необхідних знань та вмінь;
- підвищення інтересу та компетентності батьків щодо освіти, виховання і розвитку дитини з РАС;
- діагностика психо-емоційного стану батьків;
- діагностика особливостей сприйняття ситуації;
- поліпшення соціального функціонування родини.

Та керуватися такими принципами як: недопущення дискримінації та порушення прав сім'ї; міжвідомчої співпраці; поваги та сприйняття індивідуальних особливостей сім'ї; поваги та розуміння по відношенню до батьків; гуманності, тактовності, толерантності до кожної сім'ї; уваги, довіри, конфіденційності у роботі із сім'єю; дотримання найкращих інтересів та задоволення потреб сім'ї; врахування побажань та пропозицій батьків; реалізації завдань через призму діалогу з кожною дитиною та її батьками.

Фахівці ІРЦ у процесі надання професійної допомоги батькам дітей з РАС керуються Конституцією України, Конвенцією про права осіб з інвалідністю, Конвенцією про права дитини, Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», «Про

дошкільну освіту» та іншими законодавчими актами [37; 41; 47; 69; 70; 72; 121; 122; 123; 124; 125; 126; 127; 128].

Пункт 59 розділу F Декларації та Рамок наголошує, що освіта дітей з ООП є спільним завданням батьків і фахівців. Отже батьки дітей з РАС потребують підтримки, щоб ефективно виконувати свою роль. Роль сім'ї та батьків можна значно підвищити через надання необхідної інформації простою і зрозумілою мовою. Ця думка співголосна з нашими уявленнями про роль взаємодії батьків та фахівців в інтересах дитини.

Адже виходячи зі світового досвіду батьки є першою ланкою в організації навчання та життєдіяльності дитини. Тому, що вони перші помічають будь-які особливості розвитку власної дитини та повинні звернутися до ІРЦ із заявою щодо проведення комплексної оцінки дитини. Так розпочинається співпраця (батьки або законні представники дитини обов'язково беруть участь у проведенні комплексної оцінки) та процес надання професійної допомоги відповідно до висновку ІРЦ.

Починаючи з цього моменту фахівці ІРЦ розпочинають практичну роботу з батьками, а саме: консультують їх щодо особливостей психофізичного розвитку дитини та методів і засобів для організації освітньо-виховного процесу вдома; надають психологічну допомогу батькам у питанні формування позитивної мотивації щодо психофізичного розвитку дітей та інформаційну, спрямовану на підвищення обізнаності про організацію їх навчання і виховання, соціальні та правничі інституції.

На цьому етапі важливо, щоб у вихованні та навчанні дитини батьки дослухалися до порад професійних фахівців, а фахівці ІРЦ з розумінням ставилися до думок та емоцій батьків і допомагали їм.

Роль взаємодії ІРЦ та батьків зростає в умовах пандемії та воєнного стану. Адже значна частина дітей не має (з різних причин) можливості безпосередньо отримувати освітньо-виховні та корекційно-розвиткові послуги. Практика роботи фахівців свідчить, що значна кількість

дистанційних корекційно-розвиткових занять були неефективними для дітей. Все це створює значну проблему, адже переривання цих послуг призведе до погіршення прогнозів щодо розвитку та результатів дитини в цілому. У цій ситуації участь батьків у навчально-виховному та корекційно-розвитковому процесах значно зростає. Адже дистанційно (з доведеною ефективністю) фахівці ІРЦ надають лише консультації батькам та педагогам, а це є одним з напрямів професійної допомоги.

Таким чином, якщо батьки можуть продовжувати корекційні заняття водночас із отриманням системної професійної допомоги фахівців ІРЦ, це ідеальний варіант. Але якщо такої можливості немає, то можна організувати заняття з дитиною самотійно, самотійно або в групі. Так вони самі побачать, що саме потрібно дитині, і конкретизують свій запит щодо його розвитку та занять.

Водночас, за спостереженнями фахівців, корекційна складова окремих занять із дітьми з РАС не дає такого значного ефекту, як чимало звичних рутинних справ, які можуть стати відправною точкою для розвитку дитини, а саме: побутові навички та самотійність, соціальний розвиток, ігри, уподобання, хобі. Це ті складові які можуть успішно реалізувати саме батьки (створити для неї постійний розпорядок дня, візуалізувати його у вигляді картинок і тексту). Зазвичай у розкладі знаходять місце звичайні гігієнічні процедури, прогулянки, ігри, рухова активність, домашні справи, такі як похід в магазин, прибирання, приготування їжі, догляд за домашніми тваринами – все те, до чого дитина звикла. І саме такі прості речі можуть стабілізувати дитину з РАС, для якої рутина є основою безпеки та впевненості.

Система професійної допомоги батькам дітей з РАС фахівцями ІРЦ поєднує в собі інші види супроводу (психологічний, педагогічний, соціологічний, правничий, фінансовий, медичний), а й водночас відрізняється від них: суб'єктно-об'єктною позицією фахівця та інших учасників процесу супроводу; способами взаємодії та чіткого розмежування зон відповідальності фахівців та батьків; визначеними пріоритетами напрямів і видів діяльності

фахівця в роботі з родиною; стратегічними цілями; критеріями ефективності роботи фахівця щодо формуванні компетентностей батьків, пов'язаної з прийняттям батьками відповідальності за розвиток, освіту та виховання своєї дитини.

Сталої системи професійної допомоги за кордоном (в нашому розумінні) немає, а вирішальну роль у підтримці батьків дітей з РАС відіграє фінансова допомога. Деякі ключові причини важливості фінансової допомоги включають: доступ до необхідних послуг (програми фінансової допомоги можуть надати сім'ям доступ до основних послуг, які для інших можуть бути недоступними, це включає терапію, освітню підтримку та медичні втручання, які є життєво важливими для благополуччя та розвитку дітей з РАС), зменшення фінансового стресу (отримуючи фінансову допомогу, батьки можуть трохи полегшити фінансовий стрес, пов'язаний з вихованням дитини з РАС, що дозволяє їм більше зосередитися на підтримці та догляді за своєю дитиною, не турбуючись про фінансове забезпечення), покращена якість життя (фінансова допомога може покращити загальну якість життя як дитини, так і її родини, що гарантує отримання дитиною необхідного рівня допомоги та підтримки для реалізації свого потенціалу, а також забезпечувати сім'ї ресурсами, необхідними для її розвитку), сприяння рівності (програми фінансової допомоги сприяють рівності, забезпечуючи дітям з РАС рівний доступ до необхідних послуг і підтримки, незалежно від фінансового становища їхніх сімей, що дозволяє кожній дитині мати рівні можливості для досягнення успіху та розвитку.

Це зумовлює низку основних завдань ІРЦ, визначених у нормативно-правових документах, що безпосередньо стосуються професійної допомоги:

- надання інформаційної та методичної допомоги педагогічним працівникам закладів освіти визначених у законодавстві (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти та інших) які забезпечують здобуття освіти дітьми з ООП, зокрема з РАС;

- інформування, батьків щодо особливостей організації та надання освітньо-виховних та корекційно-розвиткових послуг таким дітям;
- інформування батьків дітей з РАС стосовно мережі закладів дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти, інших закладів освіти, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, та зарахування до цих закладів;
- консультування батьків дітей з РАС стосовно мережі установ, організацій, благодійних фондів які забезпечують фінансову, юридичну та інші види допомоги;
- надання консультативної та психологічної допомоги, проведення бесід з батьками дітей з РАС потребами у формуванні позитивної мотивації щодо подальшого розвитку таких дітей;
- моніторинг динаміки психофізичного розвитку дітей з РАС шляхом організації взаємодії та зворотнього зв'язку між ними, батьками та закладами освіти, в яких вони навчаються;
- організація дитиноспрямованої інформаційно-просвітницької кампанії шляхом проведення конференцій, семінарів, круглих столів, тренінгів, майстер-класів з питань надання освітньо-виховних та корекційно-розвиткових послуг дітям з РАС;

Ці завдання в рамках професійної допомоги реалізуються фахівцями ІРЦ шляхом організації консультацій у телефонному режимі або за допомогою онлайн-ресурсів (мобільних додатків, електронної пошти тощо). При потребі з цією метою фахівці ІРЦ можуть проводити групові онлайн-консультації батьків (інших законних представників), педагогічних працівників закладів освіти шляхом розміщення інформації на онлайн-ресурсах ІРЦ, у тому числі у соціальних мережах, створення спільнот в соціальних мережах, мобільних додатках. Матеріали можна надсилати електронною поштою, розміщувати на сайті ІРЦ або інших онлайн-ресурсах, зокрема у формі питань-відповідей (з

дотриманням захисту персональних даних та конфіденційності даних про запитувача), відеозанять або гіперпосилання на них.

Враховуючи вищезгадане можна виділити основні види послуг, які надають фахівці ІРЦ, зокрема: індивідуальна допомога (призначена для впливу на певні проблемні сторони функціонування сім'ї та розвитку дитини); групова допомога (організація заходів в малих групах для дітей з РАС та їх батьків, які мають на меті підвищити обізнаність і поліпшити конкретні навички для досягнення цілей учасників); сімейна допомога з батьками – консультування, призначене для підтримки загального функціонування сім'ї, розвитку сильних сторін сім'ї та подолання недавніх змін чи триваючих проблем); сімейна допомога без батьків (супервізія для фахівців, які забезпечують супровід, для розробки нових програм і стратегій); координація супроводу (роботу з особами, які забезпечують супровід, для планування, пошуку необхідних ресурсів, які допоможуть сім'ї виховувати дитину з РАС).

Таким чином, професійна допомога з боку ІРЦ має передбачати навчання батьків спостерігати за успіхами дитини та вміти формулювати конкретизований запит на допомогу фахівців, особливо для тих хто тільки починає працювати з дитиною. Наприклад, не просто «ситуація погіршилася», а «потрібна допомога в організації режиму навчання» чи «у зміні програми з певного предмету для такого-то класу», «як застосовувати математику в повсякденному житті», тощо. Водночас слід приділяти увагу в процесі надання професійної допомоги на вміння батьків розраховувати свій час і сили на власне навчання та самостійні заняття з дитиною.

Для підтримки батьків дітей з РАС у світі практикуються різні моделі супроводу родини, які може використовувати фахівець у роботі з нею, а саме:

- педагогічна модель дотримується гіпотези щодо несформованості компетентностей батьків, а саме педагогічної для ефективного процесу виховання дитини з РАС та припускає, що дефіцит у батьків знань і вмінь, пов'язаних із вихованням дітей, можна подолати у рамках профілактичних

освітніх заходів. Які вирішують питання підвищення психолого-педагогічної культури батьків з метою відновлення та збільшення виховного потенціалу родини через активне залучення батьків у процес виховання дітей;

- соціальна модель спрямована на подолання сімейних труднощів які є результатом негативних зовнішніх обставин. Тут крім вивчення та аналізу життєвої ситуації з наступними відповідними рекомендаціями, здебільшого виникає потреба в залученні інших фахівців або створення багатопрофільної команди;

- психологічну або психотерапевтична модель застосовують з огляду на наявні труднощі дитини у сфері спілкування через власні особливості або особливості членів родини. Практична допомога починається з вивчення та аналізу сімейної ситуації з використанням психодіагностичних методик спрямованих на вивчення як особистостей так і родини в цілому. Результатом якого є окреслення шляхів подолання бар'єрів спілкування й усунення причин їх виникнення;

- діагностична ґрунтується на припущенні щодо недосконалості знань батьків про специфічні особливості психофізичного розвитку дитини з РАС. Об'єкт діагностики – родина і діти з РАС. Результатом є діагностичний висновок який є підставою для розробки програми підтримки родини;

- медична припускає, що в проблеми в родині виникають через хвороби які треба лікувати.

Отже варто більш детально розглянути роботу організацій, установ, фондів та громадських об'єднань. Так М. Тонге та його колеги проводили дослідження під час навчання батьків та тренінгів з управління поведінкою під час групових та індивідуальних занять. Вони виявили позитивні результати для батьків після втручання та під час подальшого спостереження. Проведений ними тренінг з управління поведінкою з подальшим спостереженням протягом 3–6 місяців для батьків та виявили значно нижчий рівень депресії у батьків, рандомізованих у групу лікування.

У своєму підсумку М. Сінгер та його колеги (2007) [219] зазначають, що втручання, які відбуваються протягом більш тривалого періоду часу та включають багатокomпонентну допомогу (наприклад, ті, що стосуються благополуччя батьків, а також батьківських навичок) призвели до більшого зниження батьківського стресу порівняно з тими, меншої тривалості та простішої конструкції. Проведений ними мета-аналіз, в якому досліджувалися первинні та вторинні ефекти батьківського втручання та втручання з управління стресом для батьків дітей з особливими потребами. Дав можливість визначили три групи втручання: поведінкове навчання батьків; втручання в навички подолання, засновані на принципах когнітивно-поведінкової терапії; і комбінація двох. Та засвідчити, що заходи в усіх трьох групах мали значний вплив на зменшення психологічного стресу серед батьків дітей з особливими потребами.

Інші дослідження задокументували позитивні ефекти ранньої інтенсивної поведінкової терапії, яку проводили батьки. Наприклад, у мета-аналізі 13 досліджень, проведених у 2019–2021 роках з використанням експериментальних та інших типів організації процесу допомоги, Г. Штраус і його колеги виявили, що ранні інтенсивні поведінкові втручання, проведені батьками, були ефективнішими, ніж ті, які проводив лише терапевт. Підводячи підсумок, виявляється, що залучення батьків є важливим елементом раннього втручання для дітей з РАС і в деяких випадках може дати сильніші позитивні результати, ніж такі втручання, в яких батьки не беруть безпосередньої участі.

Таким чином, незважаючи на те, що фахівці в США здебільшого працюють в клінічних умовах, їхня освіта дозволяє їм практикуватися в багатьох інших установах та організаціях, надаючи такі послуги, як діагностика психічного здоров'я, реалізація програм, індивідуальні консультації та групова терапія. Саме тому важливість їх присутності в командах супроводу не підлягає сумніву, адже вони можуть грати ключову

роль в поліпшенні соціального функціонування, вирішенні проблем розвитку дитини з РАС.

Отже оскільки фахівці в багатьох країнах все більше розуміють важливість сім'ї/ зв'язки школа/громада та те, як ці зв'язки можуть покращити надання послуг, вони також усвідомлюють важливість виділяти час, щоб слухати та вчитися одне в одного. Тому вони визнають, що це їх обов'язок враховувати пріоритети сім'ї щодо дітей. Як постачальники послуг, вони можуть допомогти переконатися, що батьки мають достатньо інформації для прийняття зважених рішень.

Важливо розуміти, що взаємодія з родинами – це більше, ніж передача інформації, адже вона передбачає встановлення довірчих стосунків і постійну взаємодію між усіма, хто має знання про дитину. Таким чином, члени родини та фахівці є партнерами у забезпеченні розвитку дитини з РАС.

Діана та Філіп Фергюсон багато років вивчали сімейні/професійні взаємодії. Їх діяльність показує, що хоча фахівці мають важливий досвід, сім'ї також є експертами здібностей та потреб своїх дітей, особливо в перші роки. Вони припускають, що фахівці можуть ініціювати кращі зв'язки, прислухаючись до того, що говорять сім'ї, використовуючи їх досвід.

У Франції існує спеціальна служба – Департаментська комісія зі спеціальної освіти, яка направляє всіх дітей з РАС у спеціалізовані заклади це:

- медико-соціальні центри раннього втручання, які працюють з дітьми від народження до 6 років, вони здійснюють консультативну допомогу, але дуже рідко направляють дітей до центрів для дітей і підлітків з РАС;

- медико-психологічні центри які через надання спеціальних консультацій направляють сім'ї, в яких виховуються діти з РАС до спеціалізованих центрів. Їхня функція полягає в ранньому виявленні та профілактиці РАС.

Система допомоги організована таким чином:

1. Система охорони здоров'я направляє у спеціалізовані заклади дітей від 0 до 6 років і від 6 до 12 років;

2. Медико-соціальні заклади відвідують діти до 14 років, а потім від 14 до 20 років – заклади для підлітків.

Контроль за роботою спеціалізованих центрів здійснює держава в особі Департаменту охорони здоров'я та фонду медичного страхування. Державні фінансові ресурси надходять через органи соціального забезпечення.

Впровадження інтегрованого навчання в загальноосвітні школи у Швейцарії призвело до формування дуальної освітньої системи «масова школа – спеціальна школа», яка являє собою сучасну систему шкільної освіти, тут є плюси та мінуси, але принаймні запроваджено системний підхід до стану дитини. Система вибудована таким чином, що людина потрапляє в інтернат тільки тоді, коли випробувані всі інші можливі варіанти. Держава робить акцент на потребах сім'ї тому створює сервіси щоб батьки могли працювати, платити податки та бути включеними в соціальне життя і самостійно займатися реабілітацією своєї дитини. Для батьків дітей з РАС у Швейцарії розроблено конструктивні методики тому їх консультування здійснюється майже щоденно за потреби.

На сьогодні в державі існує значна кількість державних, недержавних та громадських організації до яких можуть звернутись батьки у разі потреби отримати кваліфіковану допомогу. Так центр розвитку особистості «Faith Hope Love» надає різноманітну психологічну допомогу дорослим, у тому числі і батькам дітей з особливими потребами. Робота фахівців центру спрямована на вирішення психологічних проблем. Основними методами надання допомоги є арт-терапія, біосугестивна терапія, позитивна психотерапія, сімейна медіація.

Фонд «Асперн» – це недержавна, неприбуткова організація, що займається благодійною діяльністю в інтересах українського суспільства. Він забезпечує фінансову та матеріальну підтримку, пропонує безоплатні

соціальні послуги тим хто їх потребує. Окрім цього фонд надає різноманітні послуги, які спрямовані на підтримку і допомогу дітям і молоді. Пріоритетним в роботі є створення умов для повернення і комфортного проживання дитини в біологічній сім'ї. При відсутності такої можливості, піклування про дитину на етапі переходу до сімейних форм виховання, забезпечення проживання та отримання навичок самостійного життя з урахуванням індивідуальної ситуації і потреб.

Міжнародний центр розвитку дитини «Алетейя» спрямовує свою роботу на різнопланову (в центрі працюють психологи, дефектологи, логопеди і педагоги) допомогу батькам дітей з РАС щодо їх психофізичного розвитку. В центрі створена група інклюзивного дошкільного супроводу для дітей з РАС, яка тісно співпрацює з неврологами, асистентами, педагогами закладів освіти. Розробляється програма фізичної реабілітації.

Центр психологічної допомоги дітям та дорослим «Fides» пропонує широкий спектр послуг, зокрема надає психологічну підтримку та консультації дітям, підліткам та дорослим. Фахівці центру успішно допомагають вирішити проблеми пов'язані з депресією, тривожністю, стресом, проблемами поведінки, проблемами у взаємостосунках та ін.

ГО «Джерело» – центр соціальних послуг та реабілітації надає наступні послуги для дітей з ООП: денний догляд, реабілітаційні програми, співпраця висококваліфікованих фахівців з батьками дітей з РАС. Центр «Джерело» не тільки впроваджує новітні стандарти соціальних послуг, а ще є навчально-ресурсним центром на регіональному та національному рівнях.

ГО ЦЛП «Сонячне подвір'я» – це центр лікувальної педагогіки, який організував простір безбар'єрності між особами з особливими потребами та суспільством. Центр організовує денну зайнятість, акцентує увагу на сильних сторонах та здібностях людини. Центр має свічну, столярну майстерні. Багато уваги фахівці центру приділяють всебічному розвитку людини з особливими потребами – це унікальні подорожі, які допомагають всім учасникам

навчального процесу отримати багато позитивних емоцій, зняти напругу та краще пізнати один одного.

Отже можна стверджувати, що діти з РАС потребують спеціально організованого психолого-педагогічного супроводу та інших видів підтримки. Такий супровід потрібен не тільки дитині з РАС, а й всій родині, у якій дитина виховується. Відсутність супроводу на може призвести до соціальної, соціально-психологічної та соціально-педагогічної занедбаності дитини. Роль фахівців ІРЦ в мультдисциплінарній команді є однією з ключових в контексті проведення діагностики, реалізації індивідуальних програм, індивідуальних консультації, а також у наданні професійної допомоги (яка включає медичну, соціальну, психолого-педагогічну і юридичну допомогу та інформаційну про фонди, громадські організації тощо (які не є настільки бюрократизованими як державні установи)), батькам що виховують дітей з РАС який.

Таким чином, змістом роботи фахівців ІРЦ в межах професійної допомоги є проблеми клієнтів (дітей, педагогів, батьків) та їх актуальні життєві ситуації. Усі їх професійні дії мають бути спрямовані на з'ясування життєвих ситуацій вказаних осіб, визначення основних проблем та умов, за яких вони виникли, на реконструкцію життєвого шляху особистості, розробку можливих варіантів вирішення проблем і розв'язання складних ситуацій, здійснення коригуючого впливу на людину. Отже ефективного виконання своїх функцій фахівцю ІРЦ слід проявляти відкритість та повагу до поглядів і цінностей іншої людини, терпимість до невизначеності, здатність до самоконтролю, професійну креативність тощо.

1.3. Педагогічні основи професійної допомоги батькам дітей з РАС

Професійна допомога реалізується у вигляді освітньо-психологічної роботи з батьками, психолого-педагогічної діагностики та супроводу сімей (консультування, навчання, корекція). Тому з метою обґрунтування системи

професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС схарактеризовано педагогічні основи у вигляді закономірностей, форм і методів професійної допомоги, сукупності принципів, що генералізовані умовами та обставинами, у яких відбувається цей процес, вихідних положень, на яких він побудований.

Адже педагогічний зміст професійної допомоги зумовлений загальними законами й закономірностями педагогічної науки, які становлять підґрунтя дослідження; законами та закономірностями, що діють у контексті предмета вивчення; принциповими умовами, які сприяють провадженню діяльності з оптимізації ефективності процесу надання професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС.

Педагогіка є наукою про навчання (організація активної освітньо-пізнавальної діяльності батьків з метою оволодіння знаннями, вміннями і навичками щодо РАС), і виховання (цілеспрямований вплив на батьків із метою розвитку особистості, формування відповідних якостей) в освітньому процесі розглядаючи їх лише у властивих їй межах, а саме тільки педагогічний аспект та відіграє важливу роль у формуванні знань і навичок. Вона вивчає та досліджує педагогічні засади та засоби освітньо-виховної роботи, що лежать в основі побудови освітній процес в закладах освіти та інших типах установ, організацій і громадських об'єднань. Вона ґрунтується на наступних принципах які складають основу навчання:

- особистісно орієнтованої освіти відповідає за спрямованість освітнього процесу на розвиток цілісної особистості та організацію його на засадах поваги до особистості;
- індивідуального підходу у навчанні полягає у визначенні та врахуванні індивідуальних характеристик, рівня психофізичного розвитку, знань та умінь здобувача освіти;
- науковості відповідає за науково обґрунтований характер навчального матеріалу та відповідати певній галузі науки і сучасному рівню її розвитку;

- виховуючої освіти забезпечує підвищення виховного аспекту освіти та формування зв'язку між набуттям здобувачами освіти знань, умінь, навичок та розвитком особистості через формування ціннісного ставлення до інших людей та світу;

- системності та послідовності навчання визначає чітку структуру навчального матеріалу, що ґрунтується на раціональному поділі його на окремі фрагменти, послідовності викладу, логічного переходу від простого до складного та від засвоєного до нового;

- зв'язку з життям спирається на використання у процесі освіти життєвого досвіду через розкриття практичної значущості знань шляхом їх практичного застосування;

- оптимізації навчання відповідає за створення комфортних та сприятливих умов для навчання та нормального самопочуття які окрім фізичного середовища мають забезпечувати естетичну та морально-психологічні складові;

- наочності навчання розкриває сутність та єдність в освітньому процесі абстрактного, конкретного, матеріально-предметного, наочно-образного, словесно-знакового і передбачає навчання шляхом живого сприймання конкретних предметів, явищ дійсності або їх зображень;

- активності та самостійності передбачає побудову освітнього процесу з використанням проблемних методів які спрямовані на включення психічних процесів що активізують процес пізнання.

Ці принципи допомагають освітянам підтримувати кожного здобувача освіти.

Основні педагогічні принципи, на яких ґрунтується професійна допомога фахівцями ІОЦ батькам дітей з РАС, це – індивідуалізація освітнього процесу та адаптація навчального матеріалу до особистих потреб; активна участь в освітніх заходах та самостійність і відповідальність; співпраця та

спілкування з метою покращення соціальних навичок; створення освітнього середовища, де кожен почувається в безпеці та повазі.

Педагогіка визначає та розв'язує завдання освітнього процесу, а саме: створення ефективних умов освіти для формування та розвитку знань, навичок та якостей особистості з метою підготовки здобувачів освіти до життя в суспільстві та світі, що змінюється. Інструментом реалізації завдань є педагогічні методи дають можливість фахівцям знаходити підхід до кожної ситуації. Основними методами педагогічної допомоги в освітньому процесі є:

- диференціювання, який спрямований підвищення ефективності та індивідуалізації процесу освіти через адаптацію освіти під потреби, інтереси та здібності кожного здобувача освіти;

- догматичний є базовим при вивченні точних наук та спирається на механічне запам'ятовування;

- проблемний спрямований на організацію в освітньому процесі пошукових ситуацій (проблемний виклад матеріалу, частково-пошуковий, пошуковий, дослідницький метод);

- інтерактивний реалізовується в процесі роботи в команді із застосуванням різних засобів навчання (відеоуроки, інтерактивні вебсайти, віртуальні лабораторії тощо);

- технологічний сьогодні технології є скрізь застосовуючи їх ми урізноманітнюємо процес освіти та готуємо здобувачів освіти до майбутнього технологічного життя;

- проєктний полягає в роботі всередині реальних проєктів, де є можливість застосувати наявні знання та навички для розв'язання практичних завдань, він активізує освітній процес та сприяє розвитку критичного мислення та творчості;

- колаборативний виявляється у спільній роботі фахівців та батьків дітей з РАС над розв'язанням проблем, завдань з метою розвитку навичок комунікації та співпраці при командній роботі;

– практичний дозволяє отримати реальний досвід роботи та взаємодії з дітьми з РАС та їхніми батьками та консультування у практичних умовах.

Отже сукупність теоретичних знань, принципів, методів і підходів, які лежать в основі процесу надання професійної допомоги є її педагогічною основою. Вони визначають які освітні послуги та яким чином надавати на яких принципах будується професійна діяльність фахівців, які методи є найбільш дієвим для ефективного розв'язання проблем сім'ї.

Складові педагогічних основ:

- мета освіти – що ми хочемо досягти в освітньо-виховному процесі;
- принципи педагогіки – загальні правила, які визначають ефективне навчання (індивідуальний підхід, доступність, науковість, активність здобувачів освіти тощо);
- методи навчання – способи досягнення мети, передачі знань та розвитку навичок (лекції, практичні завдання, інтерактивні технології тощо);
- засоби навчання – книги, мультимедійні матеріали, ІКТ-технології;
- психолого-педагогічні особливості дитини (врахування вікових, емоційних, когнітивних та соціальних аспектів розвитку дитини);
- психолого-педагогічні особливості батьків (врахування емоційних, когнітивних та соціальних аспектів).

Педагогічні основи професійної допомоги батькам дітей з РАС для фахівців ІРЦ – це система опанованих ними умінь, які є складниками всіх інших груп умінь, серед яких організаційні, інформаційні, уміння спілкуватися з дітьми, спрямовувати їхню діяльність задля розвитку, яким повинні навчити фахівці ІРЦ. Тому ми виділяємо ряд умінь, які пов'язані з виконанням різноманітних форм педагогічної діяльності фахівцями з метою озброїти ними батьків для успішного надання ними допомоги їхнім дітям з РАС самостійно:

- гностичні: уміння, що пов'язані з вивченням освітніх програм, самовихованням, відбором важливої інформації та прогнозування можливості формування в дітей з РАС потрібних навичок;

- організаційні: спрямовані на організацію конкретних форм взаємодії з дітьми з РАС;
- проектувальні: містять уміння планувати щоденну зайнятість дитини задля підвищення рівня її соціалізації;
- дидактичні: стосуються опрацювання сучасної наукової інформації, застосування ефективні, відповідні віку дитини форми і методи навчання;
- комунікативні: виявляються у педагогічному спілкуванні, співпраці з дітьми, зацікавленості новими формами і методами роботи, налагодження спільної творчої діяльності, стимулювання самостійності й пізнавальної активності;
- рефлексивні: актуалізують досвід організації своєї самоосвіти і діяльності, сприяють оцінюванню своєї готовності до роботи з батьками та дітьми з РАС.

У нашій державі інклюзивно-ресурсні центри відіграють провідну роль у наданні професійної допомоги родинам, які виховують дітей із РАС та будують свою роботу на відповідних педагогічних основах [168]. Цей напрям діяльності фахівців ІРЦ базується на наступних педагогічних та психологічних принципах, що спрямовані на забезпечення комплексної допомоги дитині та її сім'ї:

- Індивідуальний підхід: кожна дитина з РАС має унікальні потреби, тому працівники ІРЦ розробляють індивідуальні програми розвитку (ІПР), які враховують особливості дитини.
- Співпраця з батьками: батьки є головними партнерами в навчанні та реабілітації дитини. ІРЦ проводить консультації та тренінги для батьків, допомагаючи їм ефективно взаємодіяти з дитиною.
- Інклюзивність: основна мета – підготовка дитини до участі в освітньому середовищі, де вона почуватиметься прийнятою.

- Мультидисциплінарний підхід: в ІРЦ працюють психологи, логопеди, дефектологи та інші фахівці, які об'єднують зусилля для комплексної допомоги.

- Інформаційна підтримка: надання знань про особливості РАС, методи навчання та розвитку дитини; ознайомлення з правами дитини та сім'ї на підтримку.

- Практична підтримка: організація тренінгів з методик корекційного навчання; надання рекомендацій щодо адаптації побутового середовища.

У процесі надання професійної допомоги батькам важливими є форми взаємодії з батьками, а саме: консультації (обговорення стану розвитку дитини, проблем і досягнень), навчальні семінари (знайомство з сучасними методиками навчання й виховання дітей з РАС), групи підтримки (об'єднання батьків для обміну досвідом та взаємної підтримки), майстер-класи (навчання практичним технікам взаємодії з дитиною).

Методами роботи з родинами є використання інтерактивних ігор, спільних занять та завдань для покращення емоційного зв'язку між дитиною та батьками, регулярний моніторинг динаміки розвитку дитини та адаптація рекомендацій, залучення батьків до розробки та реалізації програм корекційної роботи.

Завдяки професійній підтримці ІРЦ батьки опановують відповідні психолого-педагогічні навички допомоги дитині з РАС, отримують знання та навички для ефективної взаємодії з дитиною. Фахівці зазвичай використовують заснований на сильних сторонах підхід, щоб підтримати родини і дітей з РАС та розробити план підтримки, який забезпечує успіх в усіх аспектах життєдіяльності родини. Працюючи в державних, приватних організаціях, установах та об'єднаннях, що надають послуги сім'ям, які виховують дітей з РАС, фахівці допомагають батькам, вихователям та педагогам краще зрозуміти психофізичний розвиток дитини. Вони також можуть надати інформацію для медичного, освітнього і лікувального

планування. Водночас можуть уточнити необхідність додаткової індивідуальної та/або сімейної терапії і супутніх послуг.

Інклюзивно-ресурсні центри є ключовою ланкою в системі допомоги дітям з РАС та їхнім родинам. Їх професійна діяльність спрямована не лише на розвиток дитини та підтримку батьків як важливих учасників цього процесу, а й на створення умов для гармонійного розвитку дитини та її інтеграції в суспільство.

Педагогічна компетентність фахівців ІРЦ передбачає опанування ними відповідних знань та вмінь у сфері педагогіки, включаючи психологію освіти та розвитку, методи навчання та оцінювання, створення програм та планування розпорядку дня. Вона для працівників ІРЦ відкриває шлях до ефективного навчання та консультування батьків дітей з РАС щодо стану та планування психофізичного розвитку своїх дітей.

Серед існуючих ключових аспектів педагогічної компетентності ми виділяємо: знання педагогічної теорії; основ педагогічної психології та теорії розвитку дитини; ефективну комунікацію зі здобувачами освіти, батьками, колегами та іншими учасниками освітнього процесу; постійне самовдосконалення. Ці аспекти педагогічної компетентності є основоположними для надання професійної допомоги.

З огляду на це фахівці ІРЦ повинні бути готові до постійного оновлення своїх знань та вмінь у межах власної професійної діяльності. Водночас вони можуть брати участь у науково-дослідних проєктах та дослідженнях, де в них з'явиться можливість для застосування власних знань з метою розв'язання реальних проблем та опанування нових технологій. Така робота дозволить фахівцям ІРЦ набувати практичний досвід у процесі опанування та розвитку своїх педагогічних навичок для подальшої ефективної роботи щодо надання професійної допомоги батькам дітей з РАС.

Крім психолого-педагогічних знань, фахівці ІРЦ повинні вдосконалювати міжособистісні навички комунікації, співпраці, лідерства та

роботи в команді з метою ефективного спілкування з дітьми, батьками та колегами. Розвиток цієї групи навичок є важливим аспектом їх професійної підготовки, оскільки це значно підвищує ефективність спілкування з батьками та іншими учасниками процесу супроводу.

Отже, педагогічні основи професійної допомоги фахівцями ІРЦ батькам дітей з РАС – це сукупність підходів, професійних знань та методик які діють у її межах як педагогічного явища, зумовлюючи вибір фахівцями та батьками його змісту, методів і засобів реалізації. Педагогічні основи професійної допомоги забезпечують системний і цілеспрямований підхід до підтримки родин дітей з РАС. Вони сприяють не лише адаптації дитини до суспільного життя, але й підвищенню якості життя всієї родини, формуючи сприятливе середовище для розвитку дитини з РАС.

Висновки до першого розділу

На основі теоретичного дослідження наукових джерел із обраної проблематики нами зроблено наступні висновки:

1. Професійна допомога як предмет наукового дослідження є міждисциплінарним поняттям, що поєднує в собі знання з психології, педагогіки, соціології, медицини, права та інших наук. Вона ґрунтується на теоретичних основах принципів, методів і технологій підтримки особистості чи груп людей у вирішенні різноманітних проблем. Професійна допомога є динамічним і складним предметом дослідження, який вимагає комплексного та системного підходу з метою її ефективного розвитку й практичного впровадження.

2. Для досягнення поставленої у дослідження мети визначено сутність поняття професійної допомоги батькам дітей з РАС, а саме: *«професійна допомога батькам дітей з РАС»* – це професійна діяльність спеціалістів ІРЦ, спрямована на сприяння батькам у реалізації права дитини на освіту та

самовизначення яка відбувається з урахуванням особливостей її психофізичного розвитку та внутрішньосімейної атмосфери.

3. Оскільки питання надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ батькам дітей з РАС не має одностайного вирішення у світових системах освіти та не було достатньо досліджене вітчизняними науковцями, то ми, на основі аналізу визначеної проблематики дослідження, хочемо зауважити, що діяльність ІРЦ в напрямі надання професійної допомоги батькам дітей з РАС потребує удосконалення, що сприятиме підвищенню якості допомоги дітям з РАС та їхнім батькам.

4. В результаті проведеного дослідження визначено педагогічні основи професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС як сукупність підходів, професійних знань та методик які діють у її межах як педагогічного явища, зумовлюючи вибір фахівцями та батьками його змісту, методів і засобів реалізації. Педагогічні основи професійної допомоги забезпечують системний і цілеспрямований підхід до підтримки родин дітей з РАС.

Результати дослідження за першим розділом подано у таких публікаціях [89; 90].

РОЗДІЛ 2

СТАН ГОТОВНОСТІ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ ДО НАДАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДОПОМОГИ БАТЬКАМ ДІТЕЙ З РАС

2.1. Завдання та методика експериментального дослідження надання професійної допомоги фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС

У сучасних реаліях пріоритетним у теорії і практиці освіти стає впровадження компетентнісного, особистісно орієнтованого й інклюзивного підходів у процес виховання і навчання дітей з РАС. Адже за умови надання їм необхідної професійної підтримки вони мають можливість адаптуватися та стати активними членами суспільства. Цей процес буде мати значно меншу ефективність без залучення батьків яке відбувається шляхом надання їм професійної допомоги фахівцями ІРЦ. Реалізація цих завдань є важливою умовою успішності та ефективності діяльності й самих ІРЦ, як спільного майданчика для дітей, батьків, установ, педагогів та органів місцевого самоврядування з метою забезпечення і практикування інклюзивного навчання.

Насьогодні у науковій теорії та практиці прийнято виділяти три основні моделі психолого-педагогічної підтримки сімей: загальну, типову та індивідуальну (Мушкевич, 2021) [101]:

- Загальна модель передбачає створення системи забезпечення оптимального розвитку всієї родини на основі низки загальних корекційних заходів без застосування індивідуальних підходів.

- Типова модель реалізується шляхом здійснення специфічного психокорекційного впливу у рамках ігрової терапії, сімейної терапії, психорегулятивного тренінгу з акцентом на дитину, а не на сім'ю.

– Індивідуальна модель має за мету надання індивідуалізованого супроводу кожної сім'ї спрямованого на вирішення психологічних проблем родини з урахуванням особистісно-типологічних, психологічних особливостей дитини та особливостей стосунків в середині родини.

Аналіз застосування цих моделей дає можливість засвідчити, що тільки за умови їх поєднання в системі професійної допомоги з комплексним використанням методів навчання та соціальної роботи, наданням емоційної, фізичної та фінансової підтримки таких сімей дозволяє вивести на новий рівень психолого-педагогічний супровід родин з дітьми з РАС.

На основі теоретичного опрацювання наукових поглядів зарубіжних та вітчизняних науковців щодо проблеми та трактування поняття професійної допомоги ми визначили мету, окреслили низку завдань та розробили етапи методики визначення ключових складових, етапів та специфіки надання професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС.

Мету констатувального дослідження ми вбачали у визначенні стану психолого-педагогічного супроводу батьків дітей з РАС та в оцінюванні можливостей його оптимізації за допомогою впровадження системи професійної допомоги.

Отже, завданнями методики дослідження професійної допомоги батькам дітей з РАС було обрано:

1. Добір науково обґрунтованих стандартизованих діагностичних методик, суголосних меті дослідження.
2. Конкретизація напрямів, принципів, компонентів, етапів та інструментів надання професійної допомоги батькам дітей з РАС.
3. Створення системи об'єктивних критеріїв оцінювання й моніторингу надання професійної допомоги батькам дітей з РАС фахівцями ІРЦ.

Методика нашого дослідження будувалася з урахуванням наступних підходів.

Компетентнісний підхід у межах професійної допомоги базується на розвитку ключових компетентностей батьків, які дозволяють забезпечувати успішну інтеграцію дітей у соціальне середовище, отримання батьками певної автономності та самостійності через використання знань і навичок у повсякденному житті сім'ї.

Аспекти компетентнісного підходу:

- індивідуалізація освітньої компоненти;
- використання діагностичних методів для оцінки рівня задоволення потреб батьків.

Надання професійної допомоги передбачає формування наступних компетентностей: комунікативна (навички спілкування, включно з невербальними засобами (жести, міміка)), соціальна (навички взаємодії з ІРЦ, лікарями та органами самоврядування), інформаційна компетентність (опанування технологій для полегшення навчання та життя).

Особистісно орієнтований підхід акцентує увагу на індивідуальності кожної сім'ї, врахуванні її унікальних потреб.

Аспекти особистісно орієнтованого підходу:

- індивідуалізація професійної допомоги;
- цінність сім'ї та кожного її члена;
- акцент на сильні сторони;
- врахування емоційної складової;
- співпраця на рівних.

Реалізація цього підходу передбачає використання засобів інтерактивного навчання, диференційованого викладання, мотиваційних тренінгів (авторські розробки). Він забезпечує емпатійність та підкреслює її важливість у процесі надання професійної допомоги батькам дітей з РАС.

Методика експериментального дослідження:

Реалізація мети і завдань потребувала послідовного здійснення запланованих дослідницьких процедур розподілених на три етапи:

1. Підготовчий етап дослідження являв собою визначення вибірки учасників (батьків дітей з РАС, які звертаються до ІРЦ), розробку програми експерименту, критеріїв і методів оцінювання, проведення первинного анкетування та інтерв'ю. Анкетування поряд з інтерв'юванням батьків мало на меті збір інформації про їх переживання та задоволеність допомогою, отримання зворотного зв'язку про якість і корисність отриманих послуг, вимірювання особистісних характеристик батьків та дітей з РАС визначення, рівня обізнаності батьків про РАС та методи роботи з дитиною.

2. Основний етап дослідження був спрямований на оцінку ефективності реалізації системи професійної допомоги, використання різних форм підтримки: індивідуальні консультації, групові заняття, онлайн-ресурси, моніторинг рівня обізнаності батьків і змін у їхньому емоційному стані. Розробку моделі професійної допомоги фахівцями ІРЦ батькам дітей з РАС

3. Заключний етап полягав у створенні та апробації системи професійної допомоги фахівцями ІРЦ батькам дітей з РАС із подальшим оцінюванням її ефективності шляхом повторного анкетування, інтерв'ювання та аналізу отриманих результатів, порівняння результатів до і після її застосування.

База дослідження: інклюзивно-ресурсні центри Київської, Сумської, Кіровоградської, Запорізької, Дніпропетровської областей.

До експерименту залучено 188 батьків дітей з РАС.

Вибіркову сукупність було сформовано рандомно за принципом добровільної згоди респондентів брати участь у дослідженні. Емпіричні дані були отримані шляхом індивідуального опитування респондентів (26 осіб) та за допомогою Google-форми (162 особи).

У якості психодіагностичного інструментарію психологи ІРЦ використовували доступні їм методики дослідження та надавали нам необхідну інформацію.

Серед критеріїв і показників якості надання професійної допомоги батькам дітей з РАС, зокрема, зазначимо два взаємопов'язані структурно-функціональні блоки:

1. Професійна підготовленість та готовність до надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ. До цього критерію входять такі показники, як володіння професійними знаннями й навичками; творчий підхід до професії, постійне оновлення методичного інструментарію; інноваційне системне мислення.

2. Інноваційність змісту та форм організації професійної діяльності, коли акцент переноситься з навчання як трансляції інформації за принципом вертикальних стосунків «працівник-батьки», в яких батьки дітей з РАС є пасивними засвоювачами знань, на новий вимір діяльності, в якій батьки – співавтори навчально-пізнавальної діяльності. Відповідно, у процесі реалізуються методи, форми і засоби розвитку креативності, інноваційності мислення.

Очевидно, що перший блок неможливий без другого та навпаки, інноваційний характер змісту та форм організації надання професійної допомоги батькам дітей з РАС вимагає високого професіоналізму й готовності до інноваційної діяльності працівників ІРЦ.

У процесі дослідження ми вдавалися до вивчення, аналізу, систематизації та узагальнення наукової і методичної літератури, в якій висвітлений комплекс відповідних наукових проблем; застосовували метод системного аналізу складових ефективної професійної допомоги [134; 139; 146].

Для забезпечення достовірності вихідних положень, сформованих висновків і розв'язання окреслених завдань дослідження використано комплекс взаємодоповнюючих методів:

емпіричні: анкетування та інтерв'ювання батьків: вивчення їхніх потреб, очікувань та досвіду взаємодії з ІРЦ, аналіз діяльності ІРЦ, аналіз медико-психолого-педагогічної документації.

математично-статистичні: якісний та кількісний аналіз емпіричних показників з використанням методів математичної статистики (критерій хі-квадрат (χ^2) для аналізу зв'язку між якісними (категоріальними) змінними).

З цією метою нами були використані два опитувальника, перший складався із 17 запитань закритої та відкритої форм другий з 5. Питання в них, що поділяються на дві окремі підшкали для вимірювання рівня обізнаності батьків про РАС та рівня задоволення наданою професійною допомогою. На кожне питання тесту респондент має обрати відповідь із наданих варіантів відповіді. Узагальнення та систематизація відповідей респондентів зумовлюють сумарні показники рівня обізнаності та рівня задоволення.

Практика роботи засвідчує, що є потреба у створенні гнучких стратегій, що дозволяють у процесі роботи «тут і зараз» вносити зміни. Прикладом таких стратегій є розробка ситуаційних сценаріїв, щоб побачити, який сценарій взаємодії з батьками дітей з РАС більш доцільний на даний момент, що дозволяє індивідуально реагувати на потреби конкретні родини.

Тому ми у своїй роботі зосереджуємося не стільки на корекційно-розвивальній роботі з дітьми з РАС, скільки на роботі з їхніми родинами (на основі психолого-педагогічних даних про розвиток дитини) для створення середовища для загального успіху. Оптимальний час для початку надання професійної допомоги батькам настає після отримання висновку ІРЦ, коли батьки стоять на роздоріжжі і зосереджені на пошуку шляхів вибору освітнього маршруту дитини. Переважна більшість з них починають шукати в Інтернеті поради про методи освітньо-корекційної роботи або запитують інших про найкращі практики виховання [50]. З огляду на це дослідження було спрямоване на формування в процесі отримання професійної допомоги позитивно налаштованої сприймаючої родини.

Одним із шляхів реалізації створення такої родини є запровадження осередку підтримки, тобто кола спілкування з однодумцями, іншими батьками та спеціалістами, що не дозволяє почуватися самотнім на певному життєвому етапі.

Участь батьків у впровадженні, апробації та здійсненні інклюзивних навчальних програм є провідним моментом для досягнення успіху. Тому необхідно їх заохотити та підкріпити мотивацію та бажання щодо надання власним дітям максимальної можливості для реалізації потенціалу, захистити їх права на здобуття освіти, рівноцінної з усіма іншими дітьми, щоб реалізувати і власну батьківську роль, незважаючи на всі труднощі й особливі потреби дітей та власні проблеми.

Реалізація цього завдання вимагає наступних кроків:

- забезпечення батьків дітей з РАС своєчасним доступом до консультацій та необхідної інформації, підтримки з боку фахівців ІРЦ, інших батьків, представників громади для забезпечення також необхідних їх дитини послуг;
- підтримки волі та здатності батьків долати свої страхи та інші психологічні труднощі;
- підвищення компетентності батьків та побудову співпраці з педагогами та спеціалістами на основі взаємодовіри з метою забезпечення повноцінної участі батьків у команді супроводу для реалізації їх права на захист прав дітей;
- формування позитивного світосприйняття батьків з метою побудови довірливих стосунків з дітьми та заохочення самостійного вибору ними занять та розваг для реалізації творчого потенціалу.

Особливість та специфіка організації освітнього процесу дітей з РАС проявляється в необхідності залучення корекційно-розвивальної складової поряд із загальними навчальними програмами. У реалізації цього процесу важливою умовою є командний підхід та узгодженість супутніх послуг спеціалістів з роботою педагога та батьків в рамках команди супроводу [162].

Робота команди супроводу наступні етапи:

- забезпечення надання комплексу спеціальних освітніх, медичних, соціальних послуг для дітей з РАС, які вона отримує паралельно з навчанням

у закладі освіти чи в місцевій громаді;

- надання реабілітаційних та спеціальних послуг відповідно до індивідуальної програми розвитку в закладі освіти, або в місцевій громаді;
- забезпечення в разі необхідності щоденного підвозу здобувачів освіти з РАС до місця навчання і назад спеціально обладнаними шкільними автобусами чи іншим чином згідно з встановленим порядком;
- забезпечення фізичної доступності приміщень закладу освіти та прилеглої території згідно з існуючими вимогами;
- створення у закладах освіти кабінетів для корекційно-розвивальних та реабілітаційних занять.
- забезпечення можливості спеціалістам, які працюють з дітьми з РАС, систематично підвищувати рівень знань і навичок.

2.2. Результати експериментального дослідження надання професійної допомоги фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС

Підґрунтям створення авторської моделі системи надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ батькам дітей з РАС було визначення стану існуючої системи супроводу родин. Адже сучасні дослідження щодо важливості та доцільності такого супроводу, є досить неоднозначними, суперечливими та дискусійними коли мова заходить про об'єднання його видів у чітку систему. Переважно супровід батьків вчені розглядають, як низку паралельних різноспрямованих напрямів, а саме: педагогічний, психологічний, соціальний, медичний, правничий та інші види супроводу. Поєднання в дослідженнях кількох напрямів доводить ефективність таких спроб та виглядають як підґрунтя для майбутніх перспективних наукових розвідок, рекомендацій щодо напрямів дослідження означеної проблематики, а не як переконливі

доведені факти. Тому у нашій роботі було здійснено спробу вперше поєднати всі види супроводу в єдину цілеспрямовану систему професійного супроводу.

Експериментальна робота (діагностичний, корекційний етапи) виконувалася упродовж 2022–2024 років на базі інклюзивно-ресурсних центрів Київської, Сумської, Кіровоградської, Запорізької, Дніпропетровської областей.

Від взаємодії фахівців інклюзивно-ресурсного центру та команди психолого-педагогічного супроводу дитини залежить ефективність організації надання професійної допомоги батькам дітей з РАС. Адже професійна допомога є професійною діяльністю спеціалістів ІРЦ, спрямованою на сприяння батькам у реалізації права дитини на освіту та самовизначення з урахуванням особливостей її психофізичного розвитку та внутрішньосімейної атмосфери, а також гармонізації міжособистісних, подружніх, дитячо-батьківських відносин на основі діагностики психо-емоційного стану батьків і особливостей сприйняття ситуації.

У ході нашого дослідження з метою визначення стану надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ і для подальшого її удосконалення нами розроблено опитувальник для батьків дітей з РАС щодо якісного надання послуг фахівцями ІРЦ. У результаті проведеного опитування отримано результати, що вказують на сильні та слабкі сторони роботи ІРЦ, а саме на позитивні сторони та недоліки надання професійної допомоги батькам дітей з РАС [Додаток Б].

Опитувальник складався із 17 запитань закритої та відкритої форм. У опитування взяли участь 64 респонденти із різних регіонів України. Пропонуємо розглянути результати проведеного опитування.

Важливим питанням постало надання спеціалістами ІРЦ повноцінної допомоги батькам. 54,7 % респондентів відповіли «ні», відповідно 45,3 % – «так» (рис. 2.1).

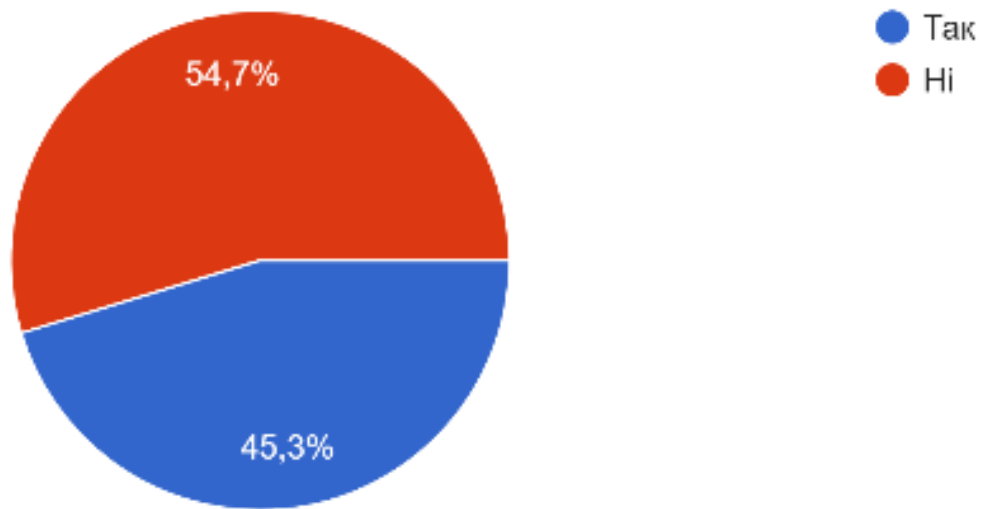

Рис. 2.1 Повноцінна допомога фахівців ІРЦ батькам дітей з РАС

На питання наскільки зрозуміло фахівці ІРЦ пояснюють батькам дітей з РАС нозологію дитини (рис. 2.2) ми отримали більш динамічні та різносторонні відповіді. 43,8 % респондентів відзначили, що інформацію щодо нозології дитини вони отримують в повній мірі, 40,6 % – не отримують пояснень щодо стану дитини, 15,6 % розподілились між такими варіантами відповідей: «не завжди», «50 %», «хотілося б отримати більш детальну інформацію», «загальні фрази», «фахівці давали інший висновок», «скорочення штату стало перешкодою для отримання відповідної інформації», «частково пояснюють», «отримали інформацію від лікаря», «не маючи медичної освіти, дозволяють собі заперечувати діагноз спеціалістів, ставити свої діагнози (правда лише в усній формі)».

Рис. 2.2 Якість консультації щодо нозології дитини з РАС

У відповідях на запитання чи допомагають фахівці ІРЦ батькам у стабілізації їхнього емоційного стану (рис. 2.3) 57,8 % респондентів зазначили, що фахівці ІРЦ не надають їм консультацій щодо стабілізації чи покращення їхнього власного емоційного стану, 20,3 % схвально оцінили роботу працівників ІРЦ щодо досліджуваного питання, 18,8 % респондентів іноді отримують психологічну підтримку у вихованні своїх дітей з РАС.

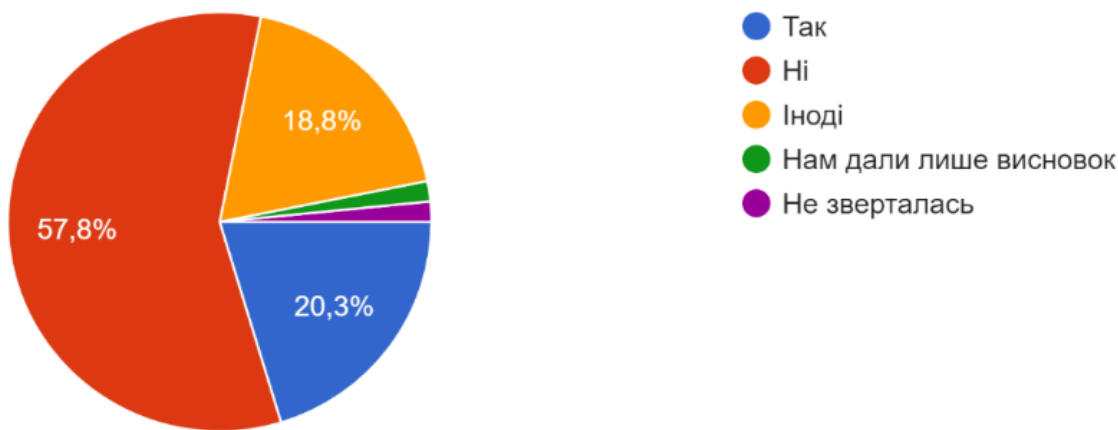

Рис. 2.3 Допомога батькам дітей з РАС щодо стабілізації їхнього емоційного стану

У ході дослідження було визначено, що батьки дітей з РАС потребують проходження спеціальних курсів для батьків дитини з РАС на базі ІРЦ. Опитувальник містив питання чи проходили батьки дітей з РАС відповідні курси щодо отримання навичок, що необхідні для виховання дітей з РАС (рис. 2.4). Відповідно 87,5 % респондентів зазначили, що вони не проходили такі курси.

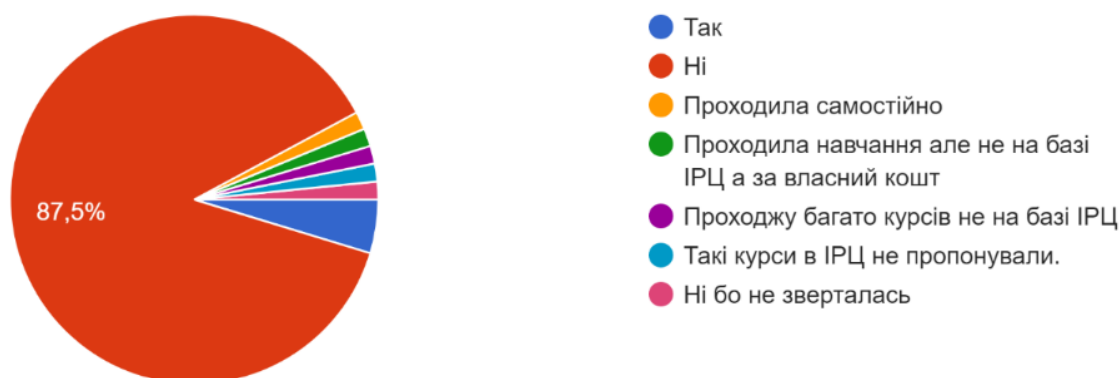

Рис. 2.4 Відвідування курсів для батьків дітей з РАС

При проведенні психокорекційних заходів сім'я розуміється як природне адаптивне розвиваюче середовище, необхідний рівень гармонійних взаємин в якій забезпечується батьками дитини з РАС (або особами що їх замінюють).

Внутрішньосімейна атмосфера розглядається як корекційна, яка завдяки позитивному впливу близьких на дитину з проблемами в розвитку, їх гармонійному впливу розвиває дитину, формує в ній позитивні моральні якості, добре ставлення до світу.

Кожна сім'я, яка виховує дитину з РАС, має право на отримання комплексної професійної допомоги [69; 70; 72]. Потреба в наданні спеціальної допомоги сім'ям, які виховують дітей з РАС, обумовлюється наявністю величезного числа різноманітних проблем, з якими ці сім'ї повсякденно зустрічаються.

Вкажіть свій регіон
74 ответа

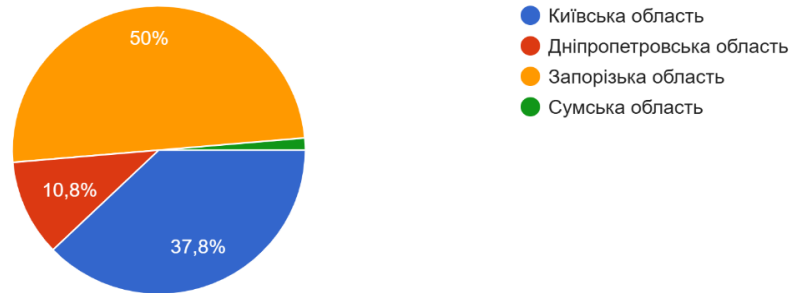

Рис.2.5 Розподіл респондентів за регіонами України

У ході проведеного дослідження проаналізовано роботу ІРЦ щодо надання батькам дітей з РАС професійної допомоги. Результати показали, що батьки дітей з РАС частково задоволені якістю надання послуг фахівцями ІРЦ. Деякі напрями роботи ІРЦ потребують значного удосконалення та оновлення.

В якому форматі Вам надають професійну допомогу
74 ответа

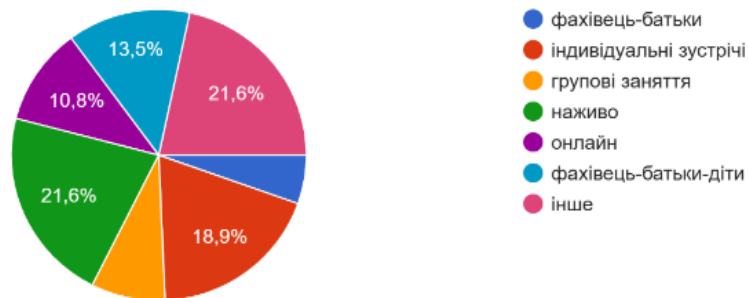

Рис.2.6 Формат надання професійної допомоги працівниками ІРЦ батькам дітей з РАС

Друге опитування проводилось у січні 2024 р. Розроблений опитувальник містив 5 питань. Залучено було 74 респонденти по всій Україні.

В опитуванні брало участь 74 респонденти, 50 % залучених проживають на території Запорізької області, 37,8 % – у Київській області, 10,8 % – респонденти з Дніпропетровської області, найменшу частку опитуваних склали респонденти з Сумської області, що залежало від лінії фронту та зони бойових дій у зазначеній області.

На рис. 2.6 відображено результати опитування щодо формату надання професійної допомоги працівниками ІРЦ батькам дітей з РАС.

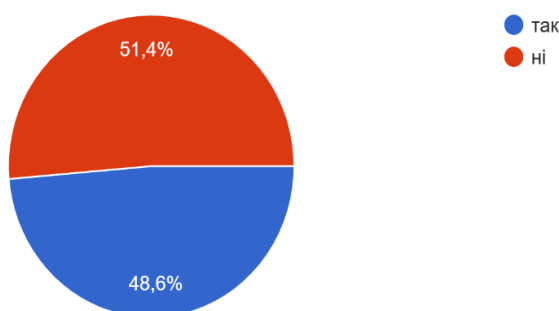
Серед запропонованих варіантів найбільшу відсоткову частку зібрав варіант «інший формат» – тобто надання професійної допомоги професіоналами ІРЦ носить максимально індивідуальний характер і жоден із конкретних варіантів проведення зустрічей не застосовується, або ж консультації майже відсутні. Формат індивідуальних зустрічей налагоджений із 18,9 % респондентів, натомість найменший відсоток налічують групові заняття. Хочемо зазначити, що групові заняття фахівців ІРЦ з батьками дітей з РАС теж є дуже важливими на шляху до соціалізації дітей з РАС та наданню професійної допомоги їхнім батькам, оскільки у групі під час спілкування йде активний обмін досвідом, методами та практичними основами.

Одним з напрямів психолого-педагогічного супроводу батьків дітей з РАС є визначення, чи прийняли батьки діагноз дитини або на якій стадії прийняття перебувають [13; 18; 119]. Адже для переважної більшості батьків поява в родині дитини з РАС є внутрішнім переживанням втрати образу власної дитини без проблем зі здоров'ям, що певною мірою руйнує очікування майбутнього окресленого для дитини. Водночас у батьків виникає величезний спектр переживань які не завжди толеруються суспільством, саме тут на допомогу мають прийти фахівці ІРЦ у рамках професійної допомоги.

Така допомога має бути довготривалою, адже кожен новий життєвий етап потребує, необхідне прийняття певних рішень пов'язаних з освітнім маршрутом дитини, що можуть викликати в батьків нові хвилювання. На сьогодні наше суспільство тільки починає звикати до практики психологічної допомоги. Тому актуальною професійною допомогою батькам дітей з РАС повинна бути допомога стосовно покращення емоційного стану батьків дітей з РАС та запобігання емоційному вигоранню.

Результати опитування стосовно того чи надають допомогу працівники ІРЦ батькам дітей з РАС щодо покращення та стабілізації їхнього емоційного стану відображено на рис. 2.7.

Чи допомагають вам особисто як батькам дітей з РАС (на ваш запит) фахівці ІРЦ щодо стабілізації (покращення) Вашого емоційного стану
74 ответа

*Рис.2.7 Допомога працівників ІРЦ батькам дітей з РАС
щодо покращення та стабілізації їхнього емоційного стану*

Як ми бачимо з діаграми (рис. 2.7) менше половини респондентів отримують необхідні консультації (48,6 %), а 51,4 % опитуваних вважають, що їм не надається необхідна психологічна підтримка працівниками ІРЦ.

На вашу думку, якою є організація професійної допомоги для Вас
74 ответа

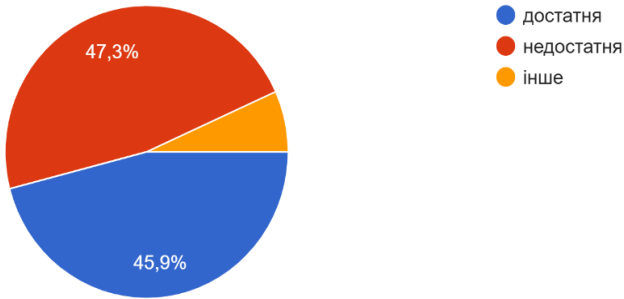
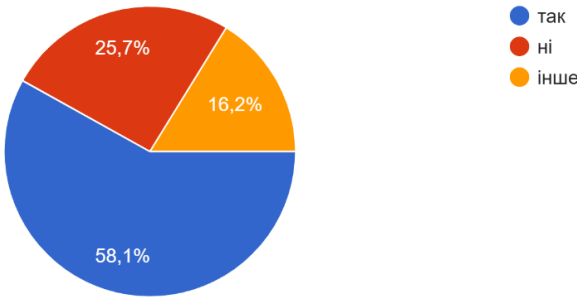

Рис. 2.8 Рівень організації професійної допомоги батькам дітей з РАС в ІРЦ

Діаграма 2.8 показує, що 45,9 % респондентів визначають достатній рівень надання професійної допомоги батькам дітей з РАС фахівцями ІРЦ, недостатній рівень організації відзначили 47,3 % респондентів.

Важливим питанням було і те, чи носять отримані знання в ІРЦ саме практичний характер, а саме чи є отриманні знання дієвими у процесі надання самостійної допомоги своїй дитині (рис. 2. 9).

Чи були отримані знання дієвими у наданні самостійної допомоги своїй дитині
74 ответа

*Рис. 2.9 Дієвість отриманих знань
у процесі надання самостійної допомоги своїй дитині*

За результатами опитування 58,1 % респондентів відзначили, що отримані в ІРЦ знання носять практичний характер та успішно використовуються у процесі надання допомоги своїй дитині з РАС.

У Додатках Б, В, Д зібрано усі відповіді респондентів, узагальнення яких відображено у вигляді діаграм.

На цьому етапі дослідження визначено основні позитивні та негативні аспекти надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ батькам дітей з РАС. Результати дослідження дають змогу удосконалити розроблену нами теоретичну модель системи надання професійної допомоги батькам дітей з РАС.

Одним із завдань нашого наукового дослідження було – розроблення та обґрунтування структури та змісту Моделі системи професійної допомоги батькам дітей з РАС (див. рис. 2.10.). На цьому етапі нами було розроблено теоретичну модель системи професійної допомоги батькам дітей з РАС.

Модель містить ціль, складові професійної допомоги батькам дітей з РАС, основні принципи, яких треба дотримуватись для надання ефективної професійної допомоги та результати впровадження розробленої моделі. Метою є розвиток та покращення надання послуг Інклюзивно-ресурсними центрами батькам дітей з РАС.

Для досягнення мети впровадження моделі визначено відповідні завдання, а саме:

- проведення аудиту надання відповідних послуг працівниками ІРЦ;
- проведення оцінювання обізнаності батьків щодо РАС;
- дослідження наявного переліку послуг ІРЦ;
- розроблення плану удосконалення надання професійної допомоги батькам дітей з РАС;
- створення системи розширення знань батьків про психофізичні особливості дитини з РАС, підвищення їхньої педагогічної компетентності, зростання виховного потенціалу сім'ї та ін.

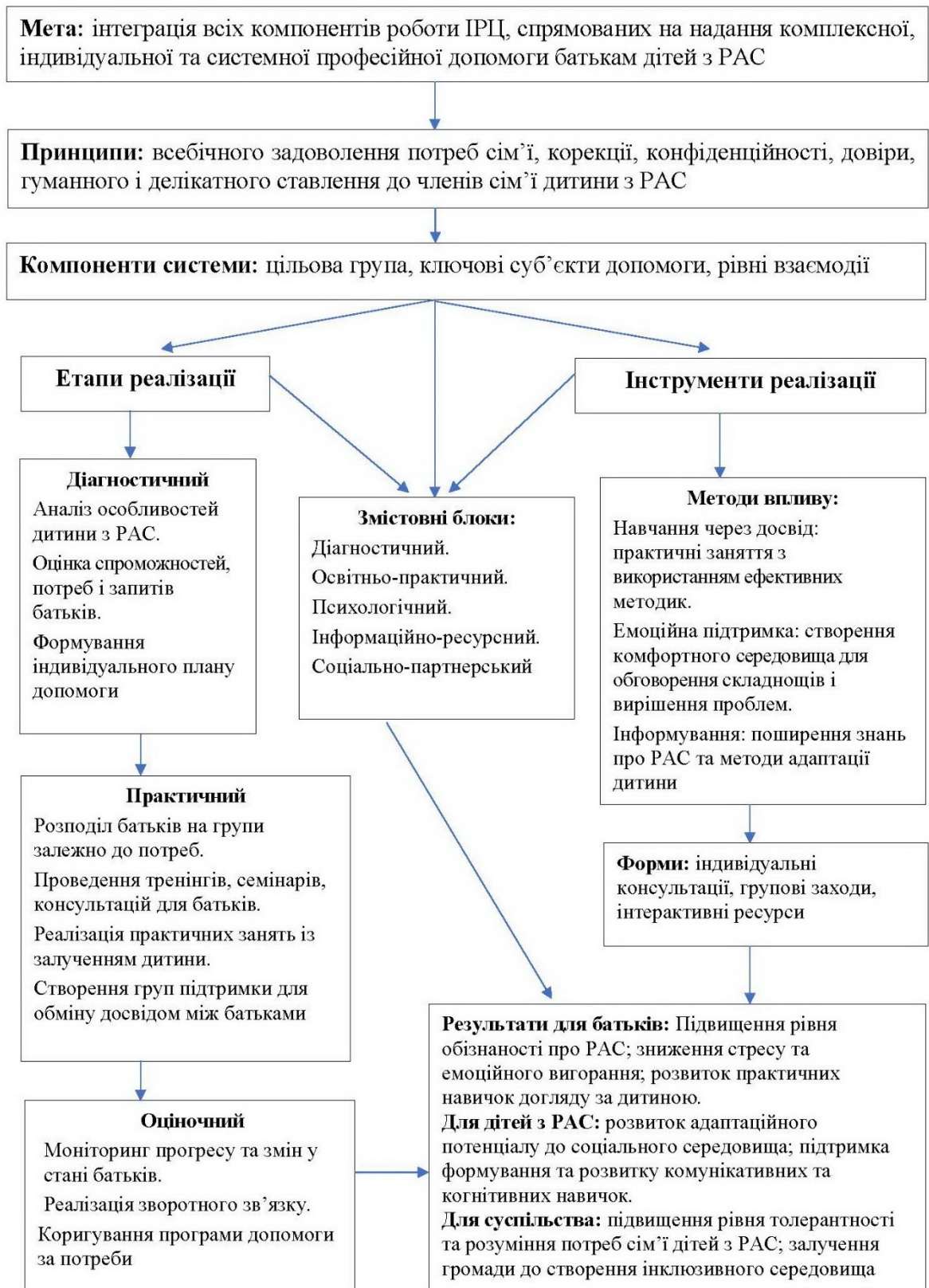

Рис. 2.10 Модель системи професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС

Ціллю впровадження теоретичної моделі професійної допомоги батькам дітей з РАС є оптимізація внутрішньосімейної атмосфери, гармонізація міжособистісних, подружніх, дитячо-батьківських відносин, забезпечення надання диференційованої та адресної допомоги дитині з РАС.

Відповідно до теоретичної моделі системи надання професійної допомоги батькам дітей з РАС її складовими є освітньо-просвітницька робота з батьками на основі аналізу особливостей внутрішньосімейної атмосфери, особистісних характеристик батьків, характерологічних особливостей дітей, батьківсько-дитячих та дитячо-батьківських стосунків, а також психолого-педагогічний супровід сімей (консультування, діагностика, корекція).

Принципами надання професійної допомоги є корекція, всебічне задоволення потреб сім'ї, принцип конфіденційності, принципи довіри, гуманного і делікатного ставлення до членів сім'ї дитини з РАС.

Реалізаційний блок:

- розробка і реалізація етапів надання професійної допомоги батькам дітей з РАС;
- розробка контролю рівня розвитку професійної допомоги батькам дітей з РАС.

Очікувані результати: розширення знань батьків про психофізичні особливості дитини з РАС, підвищення їхньої педагогічної компетентності, зростання виховного потенціалу сім'ї та ін.

Для визначення основних напрямів надання професійної допомоги батькам дітей з РАС батьки можуть скористатися чек-листами, опитувальниками, анкетами чи тестами які ми запропонували.

2.3 Етапи та механізми професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС

Інклюзивно-ресурсний центр, як зазначено в нормативно-правових документах є установою, що утворюється з метою забезпечення права дітей з РАС віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної, загальної середньої освіти, професійно-технічної освіти шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

Комплексна діагностика яка здійснюється фахівцями ІРЦ є провідною складовою їх діяльності[77; 82; 107]. Психологи володіють цілою низкою ефективних діагностичних методик, які дозволяють визначити чи є особливі потреби у дитини на постійній основі або це тимчасові труднощі, що можна вирішити за декілька спеціальних занять. Ці методики враховують залучення до процесу комплексної оцінки не тільки дитину, але й фахівців ІРЦ батьків та вчителя, який працював з дитиною певний період часу.

ІРЦ надає має право надавати не тільки тим дітям, які навчаються у закладах освіти, а й тим, що ще не отримують освітніх послуг. Після завершення діагностики та формування відповідного висновку ІРЦ, починається процес співпраці з родиною, дитиною та закладом освіти. У випадку, якщо заклад не може надати відповідні корекційно-розвивальні послуги, батьки дитини з РАС або заклад освіти можуть звернутися по допомогу до ІРЦ.

Керівник закладу освіти в якому створюється інклюзивний клас або групу, має право залучити відповідних фахівців для проведення корекційно-розвиткових занять. Але в переважній більшості через низку причин закладах освіти немає вузькопрофільних фахівців (сурдопедагога, тифлопедагога, поведінкового терапевта та ін.). Сама тому тут підключається ІРЦ в рамках професійної допомоги і рекомендує відповідного фахівця [13; 29; 43].

Співробітництво родини дитини з РАС та ІРЦ:

1. Батьки дитини з РАС перебувають на постійному зв'язку з фахівцям ІРЦ щодо надання їм інформації про індивідуальні особливості психофізичного розвитку дитини, результати занять та, що допомагає досягати результату в процесі отримання знань.

2. Батьки отримують постійну консультативну допомогу щодо формування позитивної мотивації та очікуваних результатів розвитку й навчання дитини з метою кращого розуміння потреб своїх дітей.

3. Батьки потребують та отримують необхідну методичну допомогу щодо організації окремих занять, які вони можуть самостійно додатково проводити вдома.

Законодавчо визначено, що батьки є першою ланкою в організації інклюзивного освітнього середовища та розвитку своєї дитини. Адже вони перші помічають якісь негаразди та особливості психофізичного розвитку дитини та маю звернутися до інклюзивно-ресурсного центру з метою отримання консультації. А далі включається ІРЦ і забезпечує професійну допомогу родині та дитині.

Результати дослідження показали, що досить часто батьки сприймають РАС як перешкоду для подальшого щасливого існування та життя родини. Але після отриманої професійної допомоги все налагоджується. В іншому випадку прослідковується група батьків які відмовляються визнавати, що дитини є РАС після комплексної оцінки й висновку ІРЦ. Окрема група батьків взагалі відмовляються звертатися до ІРЦ для проведення комплексної оцінки дитини після звернення їх уваги на певні проблеми педагогічними працівниками закладів освіти.

За даними офіційних джерел до освітнього омбудсмена також надходили подібні звернення від керівників закладів освіти, педагогів, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів з метою посприяти у вирішенні ситуації шляхом посилення законодавства у цій сфері[13].

Отже ставлення батьків до своїх дітей з РАС та проблем які виникають може бути різним це залежить як засвідчує практика від кожної конкретної сім'ї та її умов (рівень освіти батьків, рівень матеріального достатку тощо). Але переважну більшість батьків дітей з РАС вимагають посиленої уваги до своїх дітей з боку педагогічних працівників, тому що вони потребують значно більшої додаткової допомоги та підтримки. Таким чином через підвищену стресовість батьки дітей з РАС мають отримувати підтримку та допомогу не тільки в рамках професійної допомоги, а й від інших членів родини, друзів та співробітників.

Професійна допомога має на меті також сприяння у розв'язанні цілої низки супутніх проблем батьків, а саме: фінансові труднощі (витрати на спеціальне обладнання, медичні послуги, ліки, терапевтичні послуги тощо); соціальні труднощі (несприйняття суспільством, власні негаразди, обмежений доступ до низки послуг тощо); доступ до закладу освіти (наявність відповідних умов, щодо перебування дитини в закладі освіти тощо).

Отже, важливо надавати батькам, які мають дітей з РАС, професійну допомогу з урахуванням усіх особливостей та проблем родини. З цією метою інклюзивно-ресурсні центри значно розширили коло завдань та посилили свою роботу відповідно до вимог сьогодення.

На основі результатів дослідження визначено етапи професійної допомоги батькам дітей з РАС, а саме: початковий етап: діагностика (аналіз особливостей дитини з РАС, оцінка потреб і запитів батьків, формування індивідуального плану допомоги); основний етап: реалізація програм підтримки (проведення тренінгів, семінарів, консультацій для батьків, забезпечення практичних занять із залученням дитини, організація груп підтримки для обміну досвідом між батьками); завершальний етап: оцінка результатів (моніторинг прогресу дитини та змін у стані батьків, збір зворотного зв'язку, коригування програми допомоги за потреби).

Визначено основні механізми професійної допомоги батькам дітей з РАС:

1. Діагностико-консультативна допомога: комплексне оцінювання розвитку дитини – фахівці ІРЦ (психологи, логопеди, дефектологи, спеціальні педагоги) проводять психолого-педагогічну оцінку для визначення сильних сторін, труднощів та індивідуальних потреб дитини, консультації для батьків – роз’яснення результатів обстеження, рекомендації щодо організації навчання, виховання та розвитку, складання індивідуальних рекомендацій – визначення освітнього маршруту (інклюзивне навчання, спеціальний заклад чи змішана форма).

2. Психолого-педагогічний супровід сім’ї: навчання батьків – проведення тренінгів та вебінарів щодо особливостей РАС, методів взаємодії, ефективних підходів до розвитку дитини, підтримка та корекційні заняття – спеціальні індивідуальні або групові заняття для дитини та батьків (логопедичні, психологічні, соціально-побутові навички тощо), формування груп підтримки – залучення батьків до спільнот, де вони можуть обмінюватися досвідом, отримувати психологічну підтримку.

3. Співпраця з освітніми закладами: консультування педагогів – роз’яснення особливостей дітей з РАС, навчання адаптаційним методам, спільна розробка підходів для навчання, моніторинг розвитку дитини – регулярне оцінювання прогресу та коригування рекомендацій.

4. Юридична та інформаційна підтримка: роз’яснення прав дитини та батьків – надання інформації про інклюзивну освіту, державну підтримку, соціальні пільги, допомога у підготовці документів – сприяння у зборі довідок для оформлення інклюзивного навчання, отримання соціальних послуг, залучення громадських організацій – направлення до фондів та ініціатив, що підтримують дітей з РАС.

Одним із найважливішим **етапів надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС** є навчання батьків – проведення тренінгів та вебінарів щодо особливостей РАС, методів взаємодії, ефективних підходів до розвитку дитини, підтримка та корекційні заняття.

Тому на основі результатів дослідження нами розроблено програму та низку відповідних авторських занять, наприклад:

Авторська розробка 1: Тренінг для батьків дітей з РАС

Тема: «Граючи будуємо»

Мета:

- з'ясувати ступінь обізнаності батьків щодо конструювання та гри, організації цієї роботи;
- навчити батьків доцільного використання конструктора «Лего», складання ігрових історій разом з дитиною з метою розкриття потенціалу дитини, кращого розуміння когнітивної поведінки своєї дитини;
- виховувати у батьків позитивне ставлення до дитини з урахуванням потреб власної дитини.

ХІД ТРЕНІНГУ:

I. Організаційний момент (привітання, самопрезентація батьків та фахівця).

II. Актуалізація набутих знань батьками з теми зустрічі:

«Мозковий штурм»

III. Практична (групова) робота. «Будуємо дім (місто)».

- пропонуємо батькам з конструктора «Лего» зібрати на задану тему предмети та придумати сюжет гри.

- вправи на зняття напруги після виконаної роботи (що можна запропонувати теж своїй дитині)

IV. «Мікрофон» (зворотній зв'язок з батьками).

- Ваше враження від такої діяльності.
- Чи стикалися Ви з труднощами в процесі складання предметів та сюжету гри з іншими батьками? (Які самі?).
- Під час виконання такої спільної гри з конструктором зі своєю дитиною на що будете звертати увагу?
- По закінченню гри, які вислови скажете своїй дитині чи щось інше (дотик, пригорнути дитину до себе тощо).

V. Індивідуальне спілкування батьків та фахівця (за потреби).

Авторська розробка 2: Практичне заняття для батьків дітей з РАС разом з дитиною

Тема: «Наші світлини – спогади на аркуші»

• **Мета заняття:** навчити батьків дітей з РАС надавати самостійну допомогу дитині за допомоги технік арт-терапії, які позитивно впливають на емоційний стан дитини та батьків;

• виховувати у батьків риси: «не обмежувати» себе та дитину в ході виконання роботи, самовираження, отримання можливості зосередитися на своїх відчуттях, переживаннях та внутрішнього «Я» під час творчого процесу, що допомагає краще зрозуміти свої емоції і внутрішній світ своєї дитини;

• розвивати не лише емоційні, а й когнітивні і фізичні сфери батьків та дитини.

Обладнання: папір, картон А4, кольоровий папір, фломастери, олівці, клей, повітряний пластилін (модулін), родинні світлини.

Хід заняття:

I. Організаційний момент (привітання, знайомство).

II. Актуалізація знань батьків щодо засобів заспокоєння дитини, поліпшення її психоемоційного стану, коли дитина виходить зі звичної рівноваги, та зняття своєї напруги (відповіді батьків).

• Що відомо про арт-терапію? (відповіді батьків).

III. Практична частина

• **Пропонуємо вам познайомити нас зі своїми світлинами, які ви принесли на заняття, чому саме ці світлини?** (відповіді батьків про приємні спогади, де родина разом, де дитина спокійна, усміхається, отримувала позитивні емоції тощо)

• **Як часто, коли ви відчуваєте напругу, звертаєтесь до цих світлин?** (відповіді батьків: майже на той момент не згадуємо про світлини, взагалі дуже рідко переглядаємо світлини).

- Але ви їх не видаляєте (викидаєте)? І правильно робите!
- Зараз оберіть разом з дитиною ту світлину, яка є для дитини приємним спогадами. (обирають спільно світлину та обговорюють, що відбувалось колись...).
- Разом з батьками та дитиною обговорюємо емоційне забарвлення світлини.
- Пропоную відтворити сюжет світлини на аркуші паперу, картону за допомогою художніх технік: малювання зім'ятим папером, рваної аплікації, повітряного пластиліну. (під тиху спокійну класичну музику, за бажанням батьків, виконується творча робота батьків та дитини).

Огляд виконаної роботи та бесіда щодо процесу виконання роботи.

IV. Рефлексія

- ВПРАВА: «МИ РАЗОМ ЗМОЖЕМО САМІ ЗРОБИТИ...» (батьки озвучують дію, яку зможуть самостійно пропонувати своїй дитині під час кризових ситуацій).
- Просимо батьків оцінити наскільки наші заняття приносять користь та допомагають краще розуміти свою дитину.

Рюкзак – так, мені корисні поради, застосовую їх у вихованні дитини.

М'ясорубка – важко відповісти, ще багато чого потрібно переосмислити.

Корзина – нажаль, нічого мені не підходить... З моєю дитиною повинен займатися тільки фахівець.

Авторська розробка 3: Дискусійна панель за методикою Едварда де Боно «6 капелюхів».

Тема: Роль гаджетів в житті батьків дитини з РАС.

Мета: сформулювати повне уявлення батьків про предмет дискусії з різних сторін; навчити критично аналізувати будь яку проблему, швидко знаходити потрібну інформацію, опрацьовувати її та використовувати у наданні самостійної допомоги дитині; розширити знання батьків дітей з РАС про інноваційні технології в сучасній освіті та їхню роль в навчанні та вихованні дитини; виховувати бажання застосовувати здобуті знання і навички у повсякденному наданні допомоги дітям з РАС та обмін досвідом між батьками.

Обладнання: інтерактивна дошка, записники, фломастери, ручки, 6 капелюхів, гаджети батьків, пам'ятка використання методики «6 капелюхів».

Підготовчий момент: на дискусійну панель окрім фахівців ІРЦ, було запрошено вузьких спеціалістів (офтальмолога, дитячого невролога, психотерапевта) та виконано завдання на попередження:

За декілька тижнів до проведення зустрічі, серед батьків (20 респондентів) було проведено анкетування, щодо вибору теми зустрічі. Були пропоновані теми для дискусії:

«Батьки і діти з РАС: проблеми, пошук, відповіді».

«Роль гаджетів в житті батьків дитини з РАС».

«Соціальна інтеграція в суспільство дитини з РАС: "за" – "проти"».

«На захист прав моєї дитини».

Респондентами було обрано «Роль гаджетів в житті батьків дитини з РАС».

ХІД проведення дискусійної панелі:

I. Організаційний момент (привітання батьків, спеціалістів).

- «Знайомі незнайомці»(батьки, спеціалісти, фахівці ІРЦ).

II. Актуалізація знань батьків з власного досвіду щодо гаджетів, яку користь приносять особисто, як допомагають в розвитку дитини; коментарі фахівців.

III. Робота дискусійної панелі. З'ясували, що є проблема щодо використання гаджетів як самими батьками так і дитиною.

- Пропонуємо розглянути проблемну ситуацію через 6 різних капелюхів, які незалежні один від одного та спробувати знайти відповіді чи альтернативні пропозиції.

У нашій дискусії батьків, фахівців, лікарів капелюхи одягали всі учасники. Батьки, фахівці ІРЦ надягали білий, червоний, жовтий, зелений, синій капелюхи. Ділилися своїми думками щодо гаджетів як одним із засобів перезавантаження на позитив себе, дитини з точки зору обраного кольору капелюха.

Чорного капелюха наділи наші лікарі. Нагадали батькам про ризики, загрози тощо.

У ході дебатів (зелений капелюх) всіх учасників дискусійної панелі, було з'ясовано: не тільки наскільки гаджети корисні, але й звернули увагу на зміст що дивимось самі, та що пропонуємо дитині. Та скільки часу разом проводимо в спільних розвивальних іграх разом з дитиною. Так, звичайно, іноді потрібно й просто мультяшки дитині включити, але це скоріш виняток

ніж повсякденність. Під зеленим капелюхом разом створювали прості анімашки, грали в розвиваючі ігри. Ми бачили, що батьки від такого спілкування не нудились, їм було дуже цікаво.

IV. Рефлексія. Синій капелюх теж «підійшов» всім присутнім учасникам дискусії.

Було дано відповіді на питання: «Дати гаджет дитині в руки, щоб не турбувала, це просто, ніж провести з дитиною спільний час, отримати нову корисну інформацію від дитини про дитину.

На питання «Що потрібно далі робити?» відповіли всі батьки: «фіксувати свій особистий час з гаджетом, контролювати себе і дитину, потрібен баланс, самодисципліна.

Авторська розробка 4: консультативне заняття з використанням інтерактивних методів і форм роботи з батьками дітей з РАС «Броуновський рух», «Дерево рішень».

Тема консультації: «Наша дитина йде до школи»

Мета: познайомити батьків з інтерактивними методами і формами; навчити приймати рішення з будь якого питання щодо організації своєї життєдіяльності та дитини, аналізувати отриману інформацію за допомогою інтерактивних методів; створити для учасників ситуацію «успіху» у процесі консультування; заохочувати батьків дітей з РАС активно приймати участь в проведенні таких заходів та налагодження партнерських відносин з іншими батьками та фахівцями.

Підготовчий момент: до проведення консультативного заняття батьки відвідали навчальні заклади на запрошення «Зустрічі з батьками майбутніх першокласників».

Обладнання: папір А4, кольоровий папір, олівці, фломастери, нотатки батьків тощо.

Хід консультації

I. Організаційний момент (привітання, знайомство).

II. Бесіда щодо відвідування навчальних закладів.

Обмін інформацією між батьками («Броуновський рух») – за цією методикою кожен з батьків набуває, окрім своєї інформації, нову. (враження від вправи; чи складно було виконувати? Чи всю отриману інформацію ви пам'ятаєте? Тощо).

III. Консультативне заняття. З'ясовано, що інформації багато, важко прийняти рішення щодо вибору закладу освіти, де б було комфортно моїй дитині та доцільність її перебування в початковому закладі.

- Фахівець-консультант знайомить батьків з методикою «Дерево рішень», яка допоможе прийняти рішення з будь якого питання.
- Практично батьки разом з фахівцем шукають шляхи рішення щодо підтримки власної дитини.
- Пропонуємо батькам намалювати дерево (створення Дерева рішень).
- У ході обговорення отриманої батьками інформації щодо навчальних закладів освіти, покроково додаємо інформацію на наше дерево.
- За допомогою кольорового паперу та геометричних фігур, ми розібрали всі ключові моменти, на які разом шукали аргументовано відповіді.

IV. Як підсумок такого консультування:

- більшість батьків визначилися до якого навчального закладу йде дитина;
- батькам сподобалась форма проведення та шляхи вирішення питання;
- протягом всього часу постійно створювали самі батьки ситуацію «успіху»;
- підтримували один одного, пропонували ще раз відвідати разом заклад освіти;
- розуміння батьками – що вони дійсно є партнерами, які однаково приймають рішення щодо створення ситуації «успіху» своєї дитини з РАС.

Батьки виявили зацікавленість у проведенні таких спільних зустрічей, на яких ми на рівних, спілкуємося та допомагаємо один одному.

Таким чином, процес соціалізації, входження дитини з РАС в соціум не може бути реалізованим без участі родини. Адже вона є природним середовищем для розвитку особистості де дитина перебирає на себе досвід своїх батьків. Тому батьки дітей з РАС мають займати проактивну позицію щодо реагування на особливості психофізичного розвитку дитини. Інститутом соціалізації дитини є сім'я адже від рівня її виховного потенціалу, сформованої життєвої позиції, адаптивних можливостей, родинних стилів спілкування, взаємодії в сім'ї, майнового стану та інших факторів залежить успішність, виникнення труднощів та перешкод у процесі входження дитини з РАС у соціум

Висновки до другого розділу

Експериментальне дослідження надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей із РАС було спрямовано на аналіз ефективності різних форм і методів супроводу та зумовило наступні висновки:

1. У ході експериментального дослідження визначено специфіку надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС, що бере за основу оцінювання актуальних потреб батьків дітей з РАС, а саме вивчення труднощів, з якими стикаються родини, визначення рівня обізнаності батьків про РАС і методи допомоги дітям, аналіз ефективності існуючих підходів у роботі інклюзивно-ресурсних центрів, виявлення сильних та слабких сторін методик, що використовуються для підтримки батьків, розроблення й апробація моделі системи надання професійної допомоги батькам дітей з РАС.

2. Результати експериментального дослідження надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС свідчать про недосконалість надання професійної допомоги батькам дітей з РАС фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів. 57,8 % респондентів вказали на відсутність заходів, що б позитивно впливали на емоційний стан батьків, їхню компетентність у вихованні дітей з РАС, а також на загальну якість сімейного середовища. Більшість учасників (47,3 %) висловили високий рівень незадоволення якістю та доступністю послуг, які надавали ІРЦ. Батьки (67,5 %) особливо зазначили відсутність індивідуального підходу, який би враховував специфічні потреби їхньої родини та дитини.

3. На основі результатів емпіричного дослідження розроблено теоретичну модель системи професійної допомоги фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС. Відповідно до розробленої моделі визначено складові професійної допомоги батькам дітей з РАС, а саме: освітньо-просвітницька робота з батьками на основі аналізу особливостей внутрішньосімейної атмосфери, особистісних характеристик батьків, характерологічних особливостей дітей, батьківсько-дитячих та дитячо-батьківських стосунків, а також супровід сімей (консультування, діагностика, корекція).

4. Результати експерименту підтверджують, що професійна допомога, орієнтована на батьків дітей з РАС, є критично важливою для успішної адаптації дитини, зменшення стресу в родині та підвищення якості освіти в спеціальному або інклюзивному середовищі.

Результати дослідження за другим розділом подано у таких публікаціях [88; 91; 93].

РОЗДІЛ 3

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ДОПОМОГИ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ БАТЬКАМ ДІТЕЙ З РАС

3.1 Система надання професійної допомоги фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС

Система надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС – це процес поділений на різні елементи, рівні та частини, які при взаємодії один з одним поєднуються в єдине ціле і мають на меті створення сприятливих умов для розвитку та формування, а також впливу на родини з дітьми з РАС.

Процес організації надання професійної допомоги родині (відповідно до проаналізованих вище нормативно-правових документів) має розпочинатися з моменту виявлення у дитини особливих потреб. У свою чергу терміни її реалізації не обмежуються досягненням повноліття даної особи. Тобто вона надається постійно протягом всього життя такої особи на основі принципів: всебічного задоволення потреб сім'ї, корекції, конфіденційності, довіри, гуманного і делікатного ставлення до членів сім'ї.

Проведене дослідження дозволило зазначити, що професійна допомога батькам – це професійна діяльність спеціалістів ІРЦ, спрямована на сприяння батькам у реалізації права дитини на освіту та самовизначення яка реалізується з урахуванням особливостей її психофізичного розвитку та внутрішньосімейної атмосфери. Вона реалізується у вигляді освітньо-просвітницької роботи з батьками та психолого-педагогічного супроводу сімей (консультування, діагностика, корекція) і є паралельним процесом поруч з психолого-педагогічним супроводом дітей з РАС.

Підґрунтям для визначення рівня та напрямів надання професійної допомоги батькам дітей з РАС є професійне психолого-педагогічне вивчення

сім'ї. Ця важлива складова включає аналіз особливостей внутрішньосімейної атмосфери (що складається внаслідок народження дитини з РАС), вивчення проявів особистісних характеристик батьків (під впливом психологічного стресу), характерологічних особливостей дітей (які можуть формуватися під впливом неадекватних виховних позицій батьків), батьківсько-дитячих та дитячо-батьківських стосунків.

Доведено, що вплив на сім'ю в межах надання професійної допомоги – це важлива складова яка впливає на ефективність системи психолого-педагогічного супроводу дітей з РАС. Адже через оптимізацію внутрішньосімейної атмосфери, гармонізацію міжособистісних, подружніх, дитячо-батьківських стосунків вирішується проблема диференціальної і адресної допомоги дитині з РАС. Цей процес відбувається в інформаційно і технологічно насиченому світі, тому при проведенні психолого-педагогічних заходів сім'я розглядається нами як природне адаптивне розвиваюче середовище, необхідний рівень гармонійних взаємин в якій забезпечується батьками. А сама внутрішньосімейна атмосфера є його корекційною складовою, яка завдяки позитивному впливу близьких на дитину сприяє гармонійному впливу та формує в ній позитивні моральні якості й адекватне ставлення до світу.

Отже, результатом надання професійної допомоги має стати постійне підвищення рівня обізнаності батьків про психофізичні особливості дитини та удосконалення їх педагогічних навичок, зниження рівня стресу та емоційного вигорання. Це вцілому здійснює опосередкований вплив на дитину (як учасницю соціальних відносин) і суспільство (яке має толерувати відмінності та особливості).

Одним із завдань нашого наукового дослідження було – розроблення та обґрунтування структури та змісту теоретичної моделі системи надання професійної допомоги батькам дітей з РАС (див. рис. 2.10.) яка передбачала освітньо-просвітницьку роботу з батьками на основі аналізу особливостей

внутрішньосімейної атмосфери, врахування особистісних характеристик батьків, характерологічних особливостей дітей, батьківсько-дитячих та дитячо-батьківських стосунків, а також психолого-педагогічний супровід сімей (консультування, діагностика, корекція), всебічне задоволення потреб сім'ї, принцип конфіденційності, принципи довіри, гуманного і делікатного ставлення до членів сім'ї дитини з РАС.

Реалізаційний блок розробленої теоретичної моделі включає в себе визначення етапів та інструментів її реалізації надання професійної допомоги батькам дітей з РАС та розробку контролю рівня розвитку професійної допомоги батькам дітей з РАС. Але враховуючи результати констатувального дослідження виникла потреба її удосконалення шляхом конкретизації програмних блоків, що дозволить значно покращити процес надання професійної допомоги батькам дітей з РАС.

На основі представленої моделі нами розроблено та теоретично обґрунтовану систему надання професійної допомоги батькам дітей з РАС, визначено її принципи, репрезентовано компоненти етапи та інструменти реалізації, яких треба дотримуватись для підтримання ефективності й досягнення запланованих результатів. Метою реалізації системи надання професійної допомоги батькам дітей з РАС є інтеграція всіх компонентів роботи ІРЦ спрямованих на надання комплексної, індивідуальної та системної професійної допомоги батькам дітей з РАС на основі врахування педагогічних, психологічних та соціальних аспектів в межах партнерства між родиною та фахівцями.

Для досягнення мети впровадження системи надання професійної допомоги визначено відповідні завдання, а саме:

- проведення аудиту надання відповідних послуг фахівцями ІРЦ;
- дослідження наявного переліку послуг ІРЦ;
- розроблення плану удосконалення надання професійної допомоги батькам дітей з РАС;

- створення системи психолого-педагогічних заходів для батьків.

Метою впровадження системи надання професійної допомоги для батьків є оптимізація внутрішньосімейної атмосфери, гармонізація міжособистісних, подружніх, дитячо-батьківських відносин, забезпечення надання диференційованої та адресної допомоги дитині з РАС.

Відповідно до моделі системи надання професійної допомоги батькам дітей з РАС та її визначення складовими професійної допомоги батькам дітей з РАС є: освітньо-просвітницька робота з батьками на основі аналізу особливостей внутрішньосімейної атмосфери, особистісних характеристик батьків, характерологічних особливостей дітей, батьківсько-дитячих та дитячо-батьківських стосунків, а також психолого-педагогічний супровід сімей (консультування, діагностика, корекція).

Основними взаємопов'язаними компонентами системи надання професійної допомоги фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС є:

цільові групи

- батьки та опікуни дітей з РАС;
- родини з різним соціальним статусом, відмінними рівнями обізнаності, готовності до навчання та участі у вихованні;

ключові суб'єкти допомоги

- фахівці ІРЦ (педагоги, психологи, дефектологи та ін.);
- супутні спеціалісти (лікарі, соціальні працівники, юристи);
- громадські організації та волонтери;

рівні взаємодії

- індивідуальний рівень (адресна допомога родині з урахуванням її потреб;
- груповий рівень (програми тренінгів, семінарів і груп підтримки);
- громадський рівень (створення інформаційного середовища для обізнаності суспільства).

Система базується на наступних програмних блоках:

діагностичний

- вивчення потреб і ресурсів батьків;
- психолого-педагогічна діагностика дитини;

освітньо-практичний

- навчання батьків сучасним методам освітньо-корекційної роботи;
- спільне розроблення індивідуальних програм розвитку дитини;

психологічний

- надання емоційної підтримки;
- робота зі стресом і тривожністю батьків;

інформаційно-ресурсний

- створення бази методично-практичних матеріалів та онлайн-ресурсів для батьків;

- актуалізація інформації про права сімей та доступні сервіси;

соціально-партнерський

- залучення громади, співпраця з освітніми закладами та державними структурами;
- формування мережі підтримки для сімей.

Реалізація системи відбувається за такими етапами:

діагностичний

- аналіз потреб дитини з РАС;
- оцінка спроможностей, потреб і запитів батьків;
- формування індивідуального плану допомоги;

практичний

- розподіл батьків на групи залежно від потреб;
- проведення тренінгів, семінарів, консультацій для батьків;
- реалізація практичних занять із залученням дитини;
- створення груп підтримки для обміну досвідом між батьками;

оціночний

- моніторинг прогресу дитини та змін у стані батьків і сім'ї;
- реалізація зворотного зв'язку.
- коригування програми допомоги за потреби.

Інструментарій для реалізації завдань системи є гнучким та підлягає коригуванню це – методи впливу (навчання через досвід: практичні заняття з використанням ефективних методик доступних фахівцям ІРЦ; емоційна підтримка: створення комфортного середовища для обговорення труднощів і вирішення проблем; інформування: поширення знань про РАС та методи адаптації дитини) та відповідні форми роботи (індивідуальні консультації: рекомендації щодо організації навчання та догляду за дитиною, підготовка персоналізованих матеріалів для батьків; групові заходи: тематичні семінари, майстер-класи, тренінги, обмін досвідом у групах підтримки; інтерактивні ресурси: онлайн-платформи для навчання та обміну інформацією, мобільні додатки з рекомендаціями для батьків).

Очікуваними результатами впровадження системи надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ батькам дітей з РАС визначено:

для батьків

- підвищення рівня обізнаності про РАС;
- зниження рівня стресу та емоційного вигорання;
- розвиток практичних навичок спілкування з дитиною;

для дітей

- розвиток адаптаційного потенціалу до соціального середовища;
- підтримка формування та розвитку комунікаційних і когнітивних навичок;

для суспільства

- підвищення рівня толерантності та розуміння потреб сімей та дітей з РАС;

– залучення громади та її ресурсів до створення інклюзивного середовища.

Отже система надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ батькам дітей з РАС будується навколо ІРЦ, як основного координаційного органу, із залученням його основних компонентів (діагностика, навчання, підтримка, партнерство) і взаємозв'язків (схеми співпраці між батьками, фахівцями і громадою) з метою забезпечення системного, контрольованого підходу до підтримки батьків дітей з РАС та сприяння їх активної участі у розвитку дитини та підвищенню якості життя всієї родини і соціуму.

3.2 Критерії та показники ефективності системи професійної допомоги батькам дітей з РАС

Постійна перевірка ефективності системи надання професійної допомоги є головною складовою процесу моніторингу який має на меті постійне удосконалення процесу надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ батькам дітей з РАС.

Основними показниками надання адекватної професійної допомоги є наявність у батьків достатнього рівня знань, умінь та навичок для самостійного надання допомоги своїй дитині, спільне вирішення (з фахівцем ІРЦ) проблемних і питань, наявність відчуття професійної підтримки та її доцільності відповідно до моменту, спільне планування подальшої співпраці.

Під час констатувального етапу дослідження нами на основі вивчення та узагальнення передового досвіду світових науковців щодо супроводу дітей з РАС та їх батьків були визначені основні компоненти професійної допомоги, на які ми спиралися у процесі емпіричного дослідження.

Професійна допомога, як цілісне та багатоаспектне утворення, містить в собі три основні компоненти: перше – це цільова група, друге – ключові суб'єкти, третє – рівні взаємодії. Вони є взаємообумовленими та

рівнозначними у формуванні компетентності батьків щодо виховання дитини з РАС. Розглянемо кожен з них детальніше.

Цільова група. Цей компонент визначає ступінь спорідненості, соціальний статус, рівень освіти та готовності до навчання та співучасті у вихованні дитини. Він охоплює кілька важливих аспектів:

- Ступінь спорідненості (біологічні батьки, прийомні батьки, опікуни, офіційні представники), адже він може бути визначальним як для розвитку дитини, так і для планування співпраці з фахівцями.

- Соціальний статус сім'ї відіграє значну роль у плануванні співпраці, залученні необхідних ресурсів для ефективної взаємодії з оточуючими та підтримка доброзичливих стосунків.

- Рівень освіти є підґрунтям для визначення освітнього маршруту батьків, усвідомлення відповідального ставлення до можливостей розвитку дитини, розуміння власного настрою, емоційного стану та мотивує до подальшого розвитку.

- Рівень готовності до навчання та співучасті у вихованні дитини відображає здатність проявляти інтерес до отримання нових знань щодо виховання дитини, а також прагнення до досягнення найкращих можливих результатів розвитку дитини.

Оцінювання цього компонента відбувалося за допомогою вивчення документації, опитування, анкетування.

Ключові суб'єкти. Він є показником рівня та необхідності залученості різнопланових спеціалістів у процес надання професійної допомоги, а саме:

- фахівці ІРЦ (педагоги, психологи, дефектологи та ін.) відображає розуміння та застосування основних принципів та методів роботи з батьками та дитиною. В процесі співпраці батьки отримують знання про загальний розвиток дитини та корекційну складову, що є основою для покращення внутрішньосімейних стосунків;

- супутні спеціалісти (лікарі, соціальні працівники, юристи); залучаються для полегшення сприйняття інформації щодо державної опіки та формування практичних навичок догляду за дитиною;

- громадські організації та волонтери є складовою розподілу часу і ресурсів спрямованих на підготовку дітей до майбутньої роботи на користь громади.

Для оцінки рівня залученості ключових суб'єктів застосовувалося вивчення документації, опитування, анкетування.

Рівні взаємодії. Компонент є базовим у формуванні усіх теоретичних та практичних знань батьків, а також наданні інших видів професійної допомоги. Відповідно він має наступні рівні:

- індивідуальний (адресна допомога родині з урахуванням її потреб особисто спрямована робота фахівців з метою подолання кризових ситуацій);

- груповий (програми тренінгів, семінарів і груп підтримки) це оволодіння базовими знаннями, уміннями та навичками, необхідними для виконання батьківських функцій;

- громадський (створення інформаційного середовища для обізнаності суспільства) передбачає участь у спільних проєктах для ефективної взаємодії з іншими.

Оцінювання цього компонента відбувалося за допомогою вивчення документації, опитування, анкетування.

Застосування обраного набору діагностичних інструментів дає можливість виявити не лише ефективність наданої професійної допомоги, а й рівень обізнаності батьків. Тому для узагальнення основних досліджуваних параметрів було визначено чотири рівня які відображають ефективність надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ. Відповідно – високий рівень, достатній рівень, середній рівень, низький рівень кожному з них присвоєно узагальнені критерії, які дають можливість чітко їх визначити.

Компонентами системи оцінювання є:

- рівень знань, умінь і навичок, які відповідають запитам згідно із сімейною ситуацією, досвід батьків у освітній і практичній сферах;
- рівень досвіду батьківства;
- рівень особистісних і соціальних досягнень, що узагальнюють систему цінностей;
- рівень сформованості системи очікувань.

Дана система є достатньо деталізованою для оцінювання рівня обізнаності батьків щодо РАС але для створення системи оцінювання ефективності наданої професійної допомоги необхідно враховувати рівні взаємодії індивідуальний (адресна допомога родині з урахуванням її потреб особисто спрямована робота фахівців з метою подолання кризових ситуацій); груповий (програми тренінгів, семінарів і груп підтримки) це оволодіння базовими знаннями, уміннями та навичками, необхідними для виконання батьківських функцій; громадський (створення інформаційного середовища для обізнаності суспільства) передбачає участь у спільних проєктах для ефективної взаємодії з іншими.

При визначенні критеріїв сформованості досвіду самостійної освітньо-виховної діяльності батьків враховувалися такі вимоги: критерії повинні об'єктивно відображати основні характеристики досвіду самостійної освітньо-виховної діяльності, незалежно від волі та усвідомлення експериментатора; вибір критеріїв повинен ґрунтуватися на цілях дослідження та завданнях професійної допомоги, гарантуючи досягнення поставлених цілей; відібрані показники повинні бути повними, стабільними та репрезентативними щодо змісту професійної допомоги.

У нашому дослідженні використано безпосереднє і пряме повне спостереження, коли зафіксовано всі вияви освітньої, психічної, педагогічної та соціальної діяльності батьків дітей з РАС протягом часу дослідження.

Компоненти, критерії та показники обізнаності батьків щодо РАС показані в таблиці 3.1.

Фахівцям ІРЦ та батькам дітей з РАС було запропоновано оцінити рівень обізнаності батьків щодо РАС та ефективності наданої професійної допомоги за наступними показниками: ефективно (високий рівень), треба ще над цим працювати (достатній рівень), неефективно (середній рівень), розгорнуті відповіді респондентів, що відображають низький рівень.

Таблиця 3.1

Компоненти, критерії та показники обізнаності батьків щодо РАС

Компоненти обізнаності батьків щодо РАС	Критерії обізнаності батьків щодо РАС	Показники обізнаності батьків щодо РАС
Мотиваційно-ціннісний	Мотивація щодо перспектив досягнень дитини	• наявність і стійкість потреб в освітній діяльності;
		• якість і спрямованість освітньої компоненти професійної допомоги
Когнітивний	Знання щодо РАС	• повнота і глибина знань про особливості психофізичного розвитку дітей з РАС;
		• знання про психолого-педагогічні методи, прийоми, форми роботи з ними
Операційно-діяльнісний	Вміння й навички оперувати знаннями у практиці виховання	• сформованість загально-педагогічних, загально-психологічних та спеціальних умінь;
		• застосування цих умінь у виховному процесі

Використання цифрових параметрів уможливило визначення рівнів обізнаності батьків щодо РАС та ефективності наданої професійної допомоги кожної родини, а потім завдяки середньоарифметичним відсоткам – окреслення рівня обізнаності батьків щодо РАС та ефективності наданої професійної допомоги в цілому по країні.

Отже, обрана методика та визначені критерії сформованості обізнаності батьків щодо РАС та ефективності наданої професійної допомоги включають загальні характеристики, що конкретизуються специфічними особливостями професійної допомоги. Оцінка цієї обізнаності батьків щодо РАС стає основою для подальшого аналізу розвитку не лише їхніх компетентностей. Визначення даних рівнів надають можливість коригувати та адаптувати процес надання професійної допомоги відповідно до особистісних потреб родини та особливостей розвитку дитини з РАС.

3.3 Результати впровадження моделі системи надання професійної допомоги фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС

Розроблену на основі моделі систему надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ батькам дітей з РАС було впроваджено в практику діяльності КЗ «Дніпрорудненська загальноосвітня школа І–ІІ ступенів» Дніпрорудненської міської ради (довідка про впровадження від 08.12.2023 № 01-18/223), КУ «Інклюзивно-ресурсний центр № 2» Дніпровської міської ради (довідка про впровадження від 13.11.2023 № 74), КЗ «Інклюзивно-ресурсний центр» Вишгородської міської ради (довідка про впровадження від 01.12.2023 № 58), КЗ «Інклюзивно-ресурсний центр» Кролевецької міської ради (довідка про впровадження від 20.12.2023 № 10-11/22), КУ «Інклюзивно-ресурсний центр № 3» Кропивницької міської ради» (довідка про впровадження від 02.12.2024 № 19).

З метою оцінювання ефективності впровадження системи надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС з лютого по квітень 2024 р. було проведено третє заключне опитування серед батьків дітей з РАС.

У опитуванні (чек-лист) брало участь 50 респондентів із різних регіонів України (табл. 3.2). Детальні результати відображено у Додатку Д.

Таблиця 3.2

**Чек-лист оцінювання ефективності впровадження моделі
надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів
батькам дітей з РАС**

Показники партнерської співпраці	Ефективно (високий рівень)	Треба ще над цим працювати (достатній рівень)	Неефективно (середній рівень)	Розгорнуті відповіді респондентів, що відображають низький рівень
Отримуємо достатньо знань, навичок від фахівців ІРЦ, щоб самостійно надати допомогу своїй дитині	54 %	30 %	8 %	8 %
Спільно вирішуємо з фахівцем ІРЦ проблемні питання	56 %	26 %	6 %	12 %
Відчуваємо професійну підтримку та її доцільність в співпраці з фахівцями ІРЦ	76 %	12 %	10 %	2 %
Разом з фахівцем плануємо наступні кроки щодо результативної співпраці	66 %	18 %	10 %	6 %

На рис. 3.1 відображено відсоткове співвідношення регіону проживання респондентів.

Ваш регіон?
50 ответов

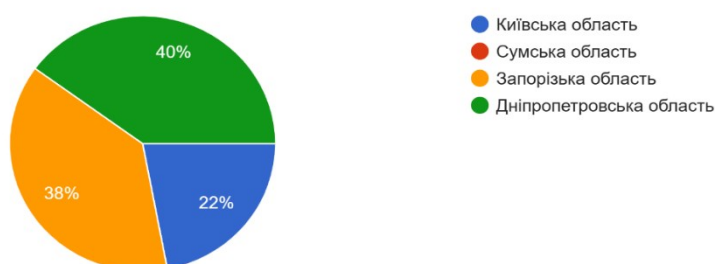

Рис. 3.1 Територіальна охопленість заключного етапу дослідження

Бачимо, що на момент завершення дослідження відсутні респонденти з Сумської області, натомість переважна більшість респондентів з Дніпропетровської та Запорізької областей – відповідно 40 % та 38 %. Це свідчить про внутрішню міграцію населення внаслідок воєнних дій на території України.

На початковому етапі відстежувалась певна відстороненість працівників ІРЦ у питаннях професійної допомоги батькам дітей з РАС. Деякі респонденти відзначали необізнаність працівників ІРЦ у питаннях нозології дитини та допомоги їй. Тому важливим було відстежити чи змінилось ставлення працівників ІРЦ стосовно спільного вирішення проблемних питань разом із батьками дітей з РАС (рис. 3.2).

Спільно вирішуємо з фахівцем ІРЦ проблемні питання
50 ответов

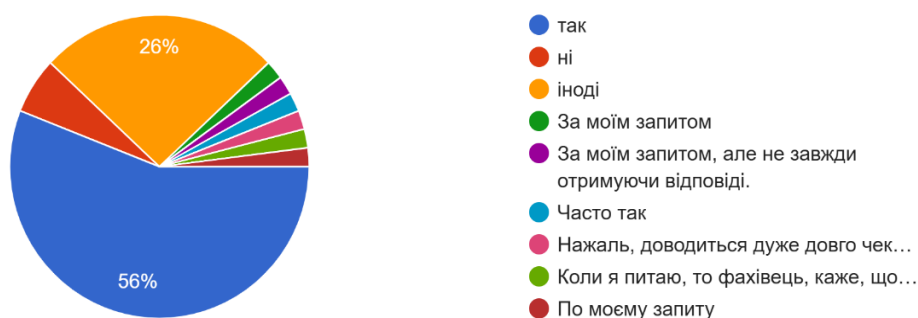

Рис. 3.2 Вирішення проблемних питань

На питання чи вирішуєте ви спільно проблемні питання з працівниками ІРЦ 56 % респондентів дали стверджувальну відповідь, що є достатньо високим показником, 26 % респондентів відзначили, що іноді вирішення проблем стосовно розвитку дитини з РАС є спільним. 1 респондент зазначив, що «Коли я питаю, то фахівець, каже, що все скаже шкільний фахівець», а інший, що «Нажаль, доводиться дуже довго чекати допомогу від ІРЦ».

На першому етапі дослідження багато респондентів зазначали, що вони не отримують достатню кількість корисних знань та навичок від фахівців ІРЦ, які могли б пригодитись під час надання допомоги дитині з РАС. Результати повторного цільового опитування відображені на рис. 3.3.

Отримуємо достатньо знань, навичок від фахівців ІРЦ, щоб самостійно надати допомогу своїй дитині
50 ответов

Рис. 3.3 Отримання необхідних знань від фахівців ІРЦ

54 % респондентів зазначили, що отримують достатньо знань стосовно нозології своєї дитини, особливостей розвитку та способів допомоги від фахівців ІРЦ, і лише 8 % респондентів зазначили, що зовсім не отримують необхідні знання від фахівців ІРЦ. 30 % респондентів зазначили, що фахівцям та керівництву ІРЦ треба ще працювати над своїми ключовими компетентностями задля надання ефективної професійної допомоги батькам дітей з РАС. Деякі респонденти відповіли, що «консультуюсь з дитиною у приватних центрах», або ж «Не завжди рекомендації підходять моїй дитині».

Натомість 76 % опитаних зазначили, що відчують професійну підтримку та її доцільність в співпраці з фахівцями ІРЦ (рис. 3.4), 10 % стверджують що підтримка є недоцільною, а подекуди зовсім відсутня.

Відчуваємо професійну підтримку та її доцільність в співпраці з фахівцями ІРЦ
50 ответов

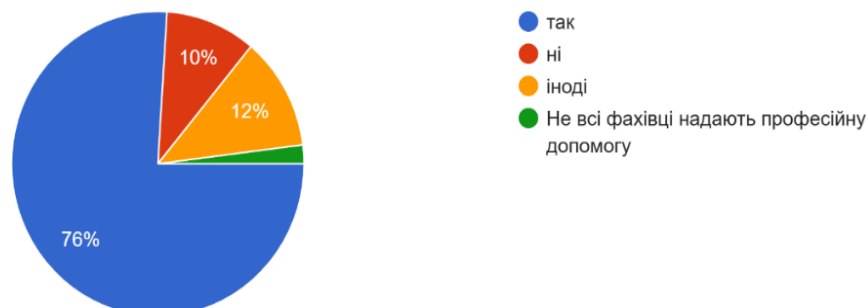

Рис. 3.4 Рівень та доцільність професійної підтримки батьків дітей з РАС

Хочемо зазначити, що результат значно покращився, але все ж таки є необхідність у підвищенні рівня професійної компетентності працівників ІРЦ оскільки 2 % респондентів зазначають, що не всі фахівці ІРЦ надають професійну допомогу.

Одним із шляхів подолання недоліків надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ є сумісне перспективне планування об'єму та складових професійної допомоги разом з батькам дітей з РАС. Тому визначальним етапом надання професійної допомоги працівниками ІРЦ є процес планування співпраці з батьками дітей з РАС він передбачає визначення конкретних цілей, мети, завдань, змісту, форм, методів, засобів досягнення та перспектив..

Процес планування базується на наступних принципах: науковості, актуальності, цілісності та логічності, незалежності вибору, наступності, систематичності, концентричності та достатності змісту. Визначають два види планування: перспективне і поточне. Перспективне визначає завдання і зміст роботи закладу або його працівників, методи й прийоми корекційно-розвивального процесу протягом тривалого часу, а поточне планування охоплює найближчий відрізок часу тиждень, місяць, квартал.

Перспективне планування служить основою поточного вони розглядаються як цілісне утворення, нерозривний процес, складові якого взаємопов'язані за змістом та метою. Для полегшення праці фахівців форма складання перспективних і поточних планів довільна: текстова чи графічна.

Оскільки планування ефективної співпраці є надважливим у наданні професійної допомоги наш опитувальник включав питання стосовно спільного планування подальших кроків батьків дітей з РАС та фахівців ІРЦ (рис. 3.5).

Разом з фахівцем плануємо наступні кроки щодо результативної співпраці
50 ответов

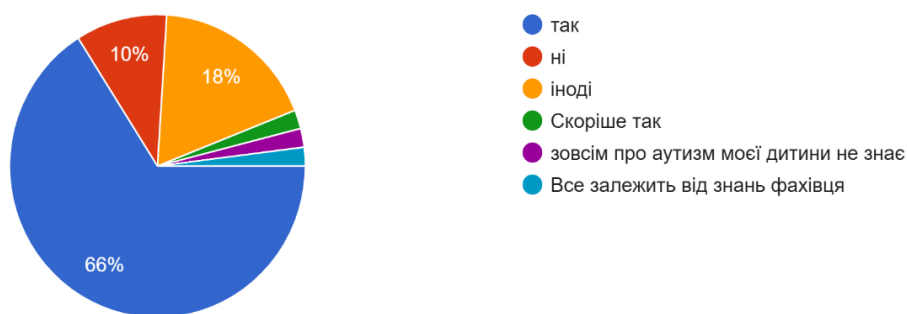

Рис. 3.5 Можливість планування результативної співпраці між фахівцями ІРЦ та батьками дітей з РАС

66 % респондентів зазначило, що успішно планують подальшу співпрацю разом із фахівцями ІРЦ, лише 10 % респондентів не співпрацюють разом із фахівцями ІРЦ у напрямі планування подальшої співпраці. 18 % опитуваних зазначають періодичне планування співпраці. 1 респондент зазначив, що фахівець ІРЦ «зовсім про аутизм моєї дитини не знає», а один – «все залежить від фахівця».

На основі отриманих результатів дослідження можна зробити висновки щодо готовності працівників ІРЦ та батьків дітей з РАС до ефективної

співпраці (рис. 3.6). Нами визначено 4 показники ефективної взаємодії в напрямі надання професійної допомоги батькам дітей з РАС.

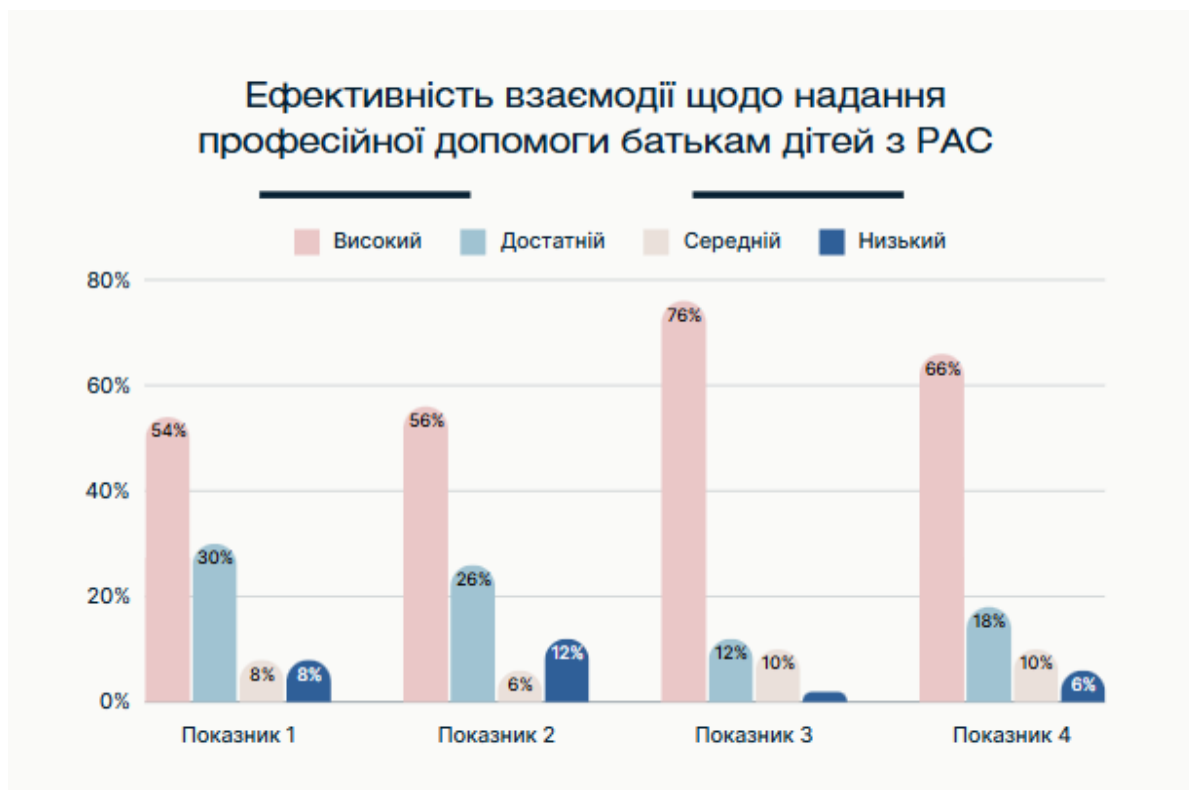

Рис. 3.6 Ефективність взаємодії щодо надання професійної допомоги батькам дітей з РАС

Показник 1: Отримання достатнього обсягу знань, навичок від фахівців ІРЦ, щоб самостійно надати допомогу своїй дитині:

- 54 % респондентів зазначили, що цей показник є ефективним (високий рівень).
- 30 % вважають, що цей аспект потребує доопрацювання (достатній рівень).
- 8 % відзначили середній рівень (неефективно).
- ще 8 % дали розгорнуті відповіді, які вказують на низький рівень.

Показник 2: Спільне вирішення з фахівцем ІРЦ проблемних питань:

- 56 % оцінили співпрацю як ефективну.

- 26 % вказали, що потрібна додаткова робота у цьому напрямку.
- 6 % зазначили, що рівень є середнім.
- 12 % висловили незадоволення, надавши розгорнуті відповіді, які відображають низький рівень.

Показник 3: Відчуття професійної підтримки та її доцільність в співпраці з фахівцями ІРЦ:

- найвищий рівень ефективності – 76 % респондентів підтвердили професійну підтримку.
- 12 % вказали, що цей напрямок вимагає вдосконалення.
- 10 % оцінили підтримку як середню.
- Лише 2 % надали відповіді, що свідчать про низький рівень.

Показник 4: Планування разом з фахівцем наступних кроків щодо результативної співпраці:

- 66 % визнали співпрацю ефективною.
- 18 % вказали, що потрібні покращення.
- 10 % оцінили рівень як середній.
- 6 % відзначили низький рівень у своїх розгорнутих відповідях.

Дані показують, що більшість респондентів позитивно оцінюють співпрацю з фахівцями ІРЦ, особливо у таких аспектах, як професійна підтримка (76 %) та планування наступних кроків (66 %). Водночас є сфери, які потребують доопрацювання, зокрема вирішення проблемних питань та отримання знань для самостійної допомоги дітям, де частина респондентів відзначила достатній або середній рівень ефективності.

Проаналізувавши ефективність взаємодії щодо надання професійної допомоги батькам дітей з РАС після проведення другого етапу експерименту, ми можемо зробити висновок, що всі показники надання професійної допомоги батькам дітей з РАС після впровадження розробленої нами моделі є значно вищими.

Для визначення статистичної достовірності різниці між середніми значеннями показників професійної допомоги батькам дітей з РАС нами було використано t-критерій Стьюдента.

Статистичну вибірку становили відповіді на 3 ключові питання до експерименту та після нього (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Порівняльна характеристика відповідей респондентів
за ключовими показниками**

Показники	До експерименту, %	Після експерименту, % (високий та достатній рівень)
Спільне вирішення проблемних питань	45,3	80
Отримання необхідних знань від фахівців ІРЦ	58, 1	82
Рівень та доцільність професійної підтримки батьків дітей з РАС	48,6	88

Типовим завданням обробки результатів дослідження є встановлення збігу або розбіжності в статистичних характеристиках. Для цього сформульована гіпотеза про статистичну значущість відмінностей (альтернативна гіпотеза).

Результати t-критерію Стьюдента:

- t-статистика: -7.22
- p-значення: 0.0037

Оскільки p-значення менше 0.05, ми можемо відхилити нульову гіпотезу. Це означає, що між двома групами (45.3, 58.1, 48.6) і (80, 82, 88) є статистично значуща різниця.

Тобто, значення у другій групі істотно вищі, ніж у першій, і ця різниця є малоймовірно випадковою.

Також нами використано критерій хі-квадрат (χ^2) Пірсона для аналізу зв'язку між якісними (категоріальними) змінними. У нашому дослідженні, щодо якості професійної допомоги батькам дітей з РАС (розладом аутистичного спектра) його використано для аналізу частоти рівня задоволеності якістю професійної допомоги. Наша мета – з'ясувати, чи є зв'язок між різними аспектами партнерської співпраці фахівців ІРЦ та батьків дітей з РАС та оцінками ефективності.

Сформульовано гіпотези:

- Нульова гіпотеза: Немає статистично значущого зв'язку між показниками партнерської співпраці та рівнем оцінки ефективності.
- Альтернативна гіпотеза: Є статистично значущий зв'язок між цими показниками.

Таблиця 3.4

Таблиця спряженості (кількість респондентів)

Показники співпраці	Високий рівень (ефективно)	Достатній рівень (треба ще працювати)	Середній рівень (неефективно)	Низький рівень (розгнурті відповіді)	Разом
Достатньо знань від ІРЦ	27	15	4	4	50
Спільно вирішуємо проблеми	28	13	3	6	50
Відчуття підтримки	38	6	5	1	50
Планування наступних кроків	33	9	5	3	50
Разом	126	43	17	14	200

Порівнюємо отримане значення χ^2 з критичним значенням з таблиці хі-квадрат для відповідного рівня значущості $\alpha = 0.05$ і ступенів вільності:

$$Df = (\text{рядків} - 1) \times (\text{стовпців} - 1) = (4-1) \times (4-1) = 9$$

Критичне значення $\chi^2_0 \approx 16.92$.

Якщо $\chi^2 > 16.92 \rightarrow$ відхиляємо нульову гіпотезу (H_0), тобто існує статистично значущий зв'язок між оцінками ефективності та показниками партнерської співпраці.

Якщо $\chi^2 \leq 16.92 \rightarrow$ немає достатніх підстав для відхилення H_0 , тобто зв'язок не є статистично значущим.

Розрахунок здійснювався за формулою:

$$\chi^2 = \sum \frac{(O - E)^2}{E}$$

де, O – спостережувані частоти, E – очікувані частоти.

Результати розрахунку критерію хі-квадрат:

Значення хі-квадрат: 11.34

р-значення: 0.253

Ступені свободи: 9

Оскільки р-значення (0.253) більше 0.05, ми не маємо підстав відхиляти нульову гіпотезу. Тобто, немає статистично значущого зв'язку між показниками співпраці та рівнями оцінки.

Це означає, що в отриманих даних немає достатніх доказів для ствердження, що рівень співпраці (наприклад, «Достатньо знань від ІРЦ», «Спільно вирішуємо проблеми» тощо) впливає на рівень оцінки (високий, достатній, середній, низький).

Дані показують, що розподіл відповідей за рівнями (високий, достатній, тощо) не залежить від конкретного показника співпраці. Тобто, люди відповідали без чіткої тенденції, яка б вказувала на взаємозв'язок, а на основі суб'єктивної думки.

Якби р-значення було менше 0.05, ми могли б сказати, що є значущий зв'язок між цими показниками. Але оскільки $p = 0.253$ (досить високе), ми припускаємо, що кожен із показників співпраці є незалежним.

Отримані дані не дають підстав стверджувати, що існує статистично значущий зв'язок між рівнем співпраці та рівнем оцінки. Це означає, що ці показники оцінюються незалежно один від одного.

Висновки до третього розділу

Дослідження практики застосування системи професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС показало:

1. Що для впровадження професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС необхідно дотримуватись принципів педагогічної допомоги, а саме: індивідуалізації, коли допомога має враховувати унікальні потреби кожної родини та дитини; партнерства, коли батьки розглядаються як рівноправні партнери у процесі виховання та навчання дитини; створення атмосфери довіри та співпраці між фахівцями ІРЦ та родинами; комплексності допомоги, коли професійна допомога поєднує педагогічну, психологічну, соціальну та інформаційну складові, що спрямовані на розвиток як батьківських компетенцій, так і особистісного потенціалу дитини.

2. Організація допомоги як безперервного процесу, який охоплює всі аспекти життя дитини та родини та забезпечення послідовності та логічності дій фахівців є ознаками системності професійної допомоги батькам дітей з РАС.

3. Визначено, що складовим компонентами системи професійної допомоги батькам дітей з РАС є освітньо-просвітницька робота з батьками на основі аналізу особливостей внутрішньосімейної атмосфери, особистісних характеристик батьків, характерологічних особливостей дітей, батьківсько-дитячих та дитячо-батьківських стосунків, а також психолого-педагогічний супровід сімей (консультування, діагностика, корекція). Основними компонентами системи професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів

(ІРЦ) батькам дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) є цільові групи та ключові суб'єкти допомоги, рівні взаємодії.

4. Впроваджено систему професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС на основі результатів експериментального дослідження та перевірено ефективність, вона сприяє підвищенню рівня обізнаності батьків, коли родини отримують чітке розуміння особливостей розвитку та потреб дитини з РАС, розвитку батьківських компетенцій, коли батьки стають більш упевненими у своїх діях, краще організовують навчання й розвиток дитини, поліпшенню сімейного мікроклімату, що знижує рівень стресу, конфліктів у родині та покращується якість взаємодії між членами сім'ї, зростанню рівня соціальної активності батьків, коли родини активніше беруть участь у житті громади, сприяючи соціалізації дитини. Програмні блоки розробленої системи включають діагностичний, освітньо-практичний, психологічний, інформаційно-ресурсний, соціально-партнерський. Етапами реалізації системи зазначено «Діагностичний», «Практичний», «Оціночний». Визначено також інструменти реалізації моделі.

5. Підтверджено ефективність авторської системи професійної допомоги так відмічено зростання показників за такими параметрами (спільне вирішення проблемних питань 80 % проти 45,3 %; отримання необхідних знань від фахівців ІРЦ 82 % проти 58,1 % Рівень та доцільність професійної підтримки батьків дітей з РАС 88% проти 48,6 %).

Результати дослідження за третім розділом подано у таких публікаціях [92; 95].

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне та експериментальне дослідження з проблеми надання професійної допомоги фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС дає змогу зробити такі висновки:

1. Професійна допомога як предмет наукового дослідження є міждисциплінарним поняттям, що поєднує в собі знання з психології, педагогіки, соціології, медицини, права та інших наук. Вона ґрунтується на теоретичних основах принципів, методів і технологій підтримки особистості чи груп людей у вирішенні різноманітних проблем. Професійна допомога є динамічним і складним предметом дослідження, який вимагає комплексного та системного підходу з метою її ефективного розвитку й практичного впровадження.

2. Для досягнення поставленої у дослідження мети визначено сутність поняття професійної допомоги батькам дітей з РАС, а саме: *«професійна допомога батькам дітей з РАС»* – це професійна діяльність спеціалістів ІРЦ, спрямована на сприяння батькам у реалізації права дитини на освіту та самовизначення яка відбувається з урахуванням особливостей її психофізичного розвитку та внутрішньосімейної атмосфери.

3. Оскільки питання надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ батькам дітей з РАС не має одностайного вирішення у світових системах освіти та не було достатньо досліджене вітчизняними науковцями, то ми, на основі аналізу визначеної проблематики дослідження, хочемо зауважити, що діяльність ІРЦ в напрямі надання професійної допомоги батькам дітей з РАС потребує удосконалення, що сприятиме підвищенню якості допомоги дітям з РАС та їхнім батькам.

4. В результаті проведеного дослідження визначено педагогічні основи професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС як сукупність підходів, професійних знань та методик які діють у її межах як педагогічного явища,

зумовлюючи вибір фахівцями та батьками його змісту, методів і засобів реалізації. Педагогічні основи професійної допомоги забезпечують системний і цілеспрямований підхід до підтримки родин дітей з РАС.

5. У ході експериментального дослідження визначено специфіку надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС, що бере за основу оцінювання актуальних потреб батьків дітей з РАС, а саме вивчення труднощів, з якими стикаються родини, визначення рівня обізнаності батьків про РАС і методи допомоги дітям, аналіз ефективності існуючих підходів у роботі інклюзивно-ресурсних центрів, виявлення сильних та слабких сторін методик, що використовуються для підтримки батьків, розроблення й апробація моделі системи надання професійної допомоги батькам дітей з РАС.

6. Результати експериментального дослідження надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС свідчать про недосконалість надання професійної допомоги батькам дітей з РАС фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів. 57,8 % респондентів вказали на відсутність заходів, що б позитивно впливали на емоційний стан батьків, їхню компетентність у вихованні дітей з РАС, а також на загальну якість сімейного середовища. Більшість учасників (47,3 %) висловили високий рівень незадоволення якістю та доступністю послуг, які надавали ІРЦ. Батьки (67,5 %) особливо зазначили відсутність індивідуального підходу, який би враховував специфічні потреби їхньої родини та дитини.

7. На основі результатів емпіричного дослідження розроблено теоретичну модель системи професійної допомоги фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС. Відповідно до розробленої моделі визначено складові професійної допомоги батькам дітей з РАС, а саме: освітньо-просвітницька робота з батьками на основі аналізу особливостей внутрішньосімейної атмосфери, особистісних характеристик батьків, характерологічних особливостей дітей, батьківсько-дитячих та дитячо-

батьківських стосунків, а також супровід сімей (консультування, діагностика, корекція).

8. Результати експерименту підтверджують, що професійна допомога, орієнтована на батьків дітей з РАС, є критично важливою для успішної адаптації дитини, зменшення стресу в родині та підвищення якості освіти в спеціальному або інклюзивному середовищі.

9. Встановлено, що для впровадження професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС необхідно дотримуватись принципів педагогічної допомоги, а саме: індивідуалізації, коли допомога має враховувати унікальні потреби кожної родини та дитини; партнерства, коли батьки розглядаються як рівноправні партнери у процесі виховання та навчання дитини; створення атмосфери довіри та співпраці між фахівцями ІРЦ та родинами; комплексності допомоги, коли професійна допомога поєднує педагогічну, психологічну, соціальну та інформаційну складові, що спрямовані на розвиток як батьківських компетенцій, так і особистісного потенціалу дитини.

10. Організація допомоги як безперервного процесу, який охоплює всі аспекти життя дитини та родини та забезпечення послідовності та логічності дій фахівців є ознаками системності професійної допомоги батькам дітей з РАС.

11. Визначено, що складовим компонентами системи професійної допомоги батькам дітей з РАС є освітньо-просвітницька робота з батьками на основі аналізу особливостей внутрішньосімейної атмосфери, особистісних характеристик батьків, характерологічних особливостей дітей, батьківсько-дитячих та дитячо-батьківських стосунків, а також психолого-педагогічний супровід сімей (консультування, діагностика, корекція). Основними компонентами системи професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) батькам дітей з розладами аутистичного спектра (РАС) є цільові групи та ключові суб'єкти допомоги, рівні взаємодії.

12. Впроваджено систему професійної допомоги ІРЦ батькам дітей з РАС на основі результатів експериментального дослідження та перевірено ефективність, вона сприяє підвищенню рівня обізнаності батьків, коли родини отримують чітке розуміння особливостей розвитку та потреб дитини з РАС, розвитку батьківських компетенцій, коли батьки стають більш упевненими у своїх діях, краще організовують навчання й розвиток дитини, поліпшенню сімейного мікроклімату, що знижує рівень стресу, конфліктів у родині та покращується якість взаємодії між членами сім'ї, зростанню рівня соціальної активності батьків, коли родини активніше беруть участь у житті громади, сприяючи соціалізації дитини. Програмні блоки розробленої системи включають діагностичний, освітньо-практичний, психологічний, інформаційно-ресурсний, соціально-партнерський. Етапами реалізації системи зазначено «Діагностичний», «Практичний», «Оціночний». Визначено також інструменти реалізації моделі.

13. Підтверджено ефективність авторської системи професійної допомоги так відмічено зростання показників за такими параметрами (спільне вирішення проблемних питань 80 % проти 45,3 %; отримання необхідних знань від фахівців ІРЦ 82 % проти 58,1 % Рівень та доцільність професійної підтримки батьків дітей з РАС 88% проти 48,6 %).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова Д. І. Формування емоційної прихильності дитини з РАС до матері в процесі холдинг – терапії. *Дефектологія*. 2010. № 2. С. 3–14.
2. Бабяк О. Проблема емоційного інтелекту в психологічній науці. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2020. № 16. С. 29–43. <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i16.139> ISSN 2313-4011
3. Базима Н. В. До проблеми обстеження стану мовленнєвого розвитку у дітей з аутистичними порушеннями. *Логопедія*. 2011. № 1. С. 5–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2011_1_3 (дата звернення: 08.12.2024).
4. Бензендер Я. С. *Аутизм: шляхи розвитку і адаптації*. Київ : Вид-во «Альтерпрес», 2018. 375 с. С. 2.
5. Бібікова Т. М. *Аутизм як суспільний феномен: проблеми і перспективи*. Львів : Вид-во «Світ», 2019 с. С. 13.
6. Бібікова Т. М. *Аутичний синдром у дітей: діагностика, корекція, адаптація*. Харків : Вид-во «Основа», 2021. С. 456–468.
7. Блеч Г. О. Використання бесіди у процесі ознайомлення з навколишнім дошкільників з розумовою відсталістю. *Збірник наук. праць Кам'янець Подільського нац. ун-ту імені І. Огієнка: Серія соціально-педагогічна*. 2012. Вип. XXI. С. 8–13.
8. Блеч Г. О. Формування мовленнєвої діяльності. Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології. *Збірник наук. праць. Темат. випуск «Концепція дошкільної освіти дітей з розумовою відсталістю»*. 2013. Вип. 8. С. 54–59.
9. Бобер А. В., Косенко Ю. М. Використання дидактичних ігор при проведенні корекційно-розвиткових занять з розвитку мовлення в інклюзивно-ресурсних центрах з дітьми, які здобувають освіту на індивідуальній формі навчання (педагогічний патронаж). *Inclusion and Diversity*. 2024. Спецвип.

Рр. 5–9. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e0b804e8-a54d-4a3b-a857-1db09ee932cd/content> (дата звернення: 08.12.2024).

10. Бобренко І. В. *«Лікувальна фізкультура». Програми з корекційно-розвиткової роботи для підготовчих, 1–4 класів спеціальних загальноосвітніх закладів освіти для дітей з розумовою відсталістю.* URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/705257> (дата звернення: 08.12.2024).

11. Бобренко І. В. Організація просторово-предметного компонента освітнього середовища як одна з умов розвитку просторового орієнтування дошкільників з обмеженими розумовими можливостями. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*: зб. наук. праць. 2012. Вип. 4. Ч. 1. С. 120–127. URL: http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/11359_142 (дата звернення: 08.12.2024).

12. Бондар В. І. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія*. 2003. № 3.

13. Бондар В. І. *Спеціальна педагогіка*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019.

14. Взаємодія батьків та інклюзивно-ресурсних центрів для забезпечення прав дітей з особливими освітніми потребами. Освітній омбудсмен України. URL: <https://eo.gov.ua/vzaiemodiia-batkiv-ta-inkliuzyvno-resursnykh-tsentriv-dlia-zabezpechennia-prav-ditey-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy/2024/02/20/> (дата звернення: 08.12.2024).

15. Висоцька А. М. Теоретичні засади змісту виховної роботи з соціального розвитку розумово відсталої дитини дошкільного віку. *Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології*: зб. наук. праць. 2012. Вип. 7. С. 30–40.

16. Висоцька А. М. Формування соціальних навичок. *Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології: концепція дошкільної освіти дітей з розумовою відсталістю*: зб. наук. праць. 2013. Вип. 8. С. 53–62.

17. Висоцька А. М., Гладченко І. В., Супрун М. О. *Соціалізація дитини з обмеженими розумовими можливостями в сучасному освітньому вимірі* : навч.-метод. посібник. Київ : Ін-т спец. педагогіки НАПН України, 2014. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/705560/> (дата звернення: 08.12.2024).
18. Волікова Т., Демидов М., Кондратенко А. *Стимулювання самоосвіти батьків*. Київ, 2017.
19. Гаврилов О. В. *Особливі діти в закладі і соціальному середовищі*: навч. посібник. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 308 с.
20. Гавриш Н. В., Собчук Т. О. *Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами*. Харків : Основа, 2020.
21. Галецька І. *Психологічні аспекти стигматизації та реабілітації*. Львів : Вид-во Романа Романка, 2007. С. 97–117.
22. Галкіна Т. Е. Роль соціальної роботи з дітьми з раннім дитячим РАС. *Вітчизняний журнал соціальної роботи*. 2002. № 2. С. 96–100.
23. Галян О. І., Борисенко З. Т. Психологічні аспекти супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 2. С. 44–49.
24. Гапочка Я. О. Особливості психологічного супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 18–19 черв. 2021 р. Одеса, 2021. С. 56–58.
25. Гапочка Я. О., Токарева Н. М. Стратегія розвитку суб'єктності фахівців команди супроводу дитини з ООП. *Перспективи та інновації науки*. 2024. Вип. 5(39). С. 741–752. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5\(39\)-741-751](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5(39)-741-751)
26. Гладуш В. А. *Післядипломна педагогічна освіта дефектологів в Україні: теорія і практика* : монографія. Дніпро : Пороги, 2012. 292 с.

27. Гладуш В. А. Збереження здоров'я особистості як науково-педагогічний феномен. *Педагогіка здоров'я як основа розвитку потенціалу особистості*. Дніпро : ЛІРА, 2020. 384 с. С. 6–34, 144–166, 330–338. ISBN 978-966-981-317-6

28. Гладуш В. А. Післядипломна педагогічна освіта дефектологів в Україні: тенденції, виклики, перспективи. *Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи* : кол. монографія. Харків, 2020. 394–412 с. ISBN 978-617-7912-56-8

29. Гладуш В. А., Висоцька А. М., Дубовський С. О. Корекція розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями засобами фізичного виховання. *Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць. Серія «Педагогічні науки»*. 2020. Вип. 12(41). С. 44–62. [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)-44-62](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)-44-62) ISSN 2218-7650

30. Гладченко І. В. *Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма з ігрової діяльності, методичні рекомендації, дидактичні матеріали)*. Київ, 2012. 110 с.

31. Гладченко І. В. Тьюторство в аспекті ефективності корекційно-абілітаційної роботи з дітьми, що мають значну інтелектуальну та сенсомоторну недостатність. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2012. № 18. С. 48–53.

32. Головань Л. П. *Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами*. Дніпро : Бористен, 2012. № 10. С. 14–17.

33. Григорян О. О. Педагогічна обстеження дітей молодшого шкільного віку з синдромом дитячого аутизму. *Корекційна педагогіка*. 2005. № 4. С. 34–46.

34. Даніелс Е. *Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів*. Львів : Тов-во «Надія», 2002. С. 37–54.

35. Дегтяренко Т. М. *Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами* : навч. посібник. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 302 с.

36. Декларація про права інвалідів. *Прийнята резолюцією 3447 (XXX) Генеральної Асамблеї ООН від 09 лютого 1975 р.* URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU75009R> (дата звернення: 08.12.2024).

37. Демченко Ю. М. *Організація інклюзивного навчання для дітей з РАС у загальноосвітніх закладах* : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2019.

38. Деркачук О., Борщ Е. *Допомога батькам дітей з ООП в умовах воєнного стану*. Острог : Наурок, 2022. 6 с. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-dopomoga-batkam-ditey-z-ooop-v-umovah-vo-nnogo-stanu-297839.html> (дата звернення: 08.12.2024).

39. *Дефектологічний словник* : навч. посібник / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. Київ : «МП Леся», 2011. 528 с.

40. Деякі питання створення ресурсних центрів підтримки інклюзивної освіти та інклюзивно-ресурсних центрів : *Постанова Кабінету Міністрів України № 617 від 22 серпня 2018 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-%D0%BF#n64> (дата звернення: 08.12.2024).

41. Дмитрієва І. В. Командна взаємодія фахівців у процесі індивідуального супроводу дитини в умовах інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2016. № 7. С. 44–55. URL: <https://aqce.com.ua/download/publications/49/45.pdf/> (дата звернення: 08.12.2024).

42. Допплер Д., Лорман Т., Шарма У. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах. *Дефектологія*. 2009. № 3.

43. Дружинська О. В. Досвід абілітаційної роботи з дітьми, хворими на аутизм. *Архів психіатрії*. 2002. № 3(30).

44. Електронна бібліотека НАПН України. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/> (дата звернення: 08.12.2024).
45. Європейська соціальна хартія. Страсбург, 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300 (дата звернення: 08.12.2024).
46. Загальна декларація прав людини: *Прийнята резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 08.12.2024).
47. Заверико Н. В., Соловйова Т. Г. *Соціально-педагогічна робота з батьками, що виховують дітей з особливими потребами.* Запоріжжя : ПП «Тандем», 2008. 53 с.
48. Заєркова Н., Трейтяк А. *Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для фахівців інклюзивно-ресурсних центрів.* Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2021. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36695/1/N_Zaerkova_A_Treitiak_IL.pdf (дата звернення: 08.12.2024).
49. Засенко В. В., Прохоренко Л. І. Нова українська школа-стратегія розвитку освіти дітей з особливими потребами. *Nauka Edukacja Wychowanie i Praca*, Р. 149–258.
50. Зверєва І. Д. *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери.* Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/encyclopedia_social_work.pdf (дата звернення: 08.12.2024).
51. Іваненко А., Дмитрієва І., Ямпольський К. Особливості розвитку навички імітації у дітей із розладами аутистичного спектра дошкільного віку у контексті поведінкового підходу. *Гуманізація навчально-виховного процесу.* 2024. № 1(105). С. 225–235. [https://doi.org/10.31865/2077-1827.1\(105\)2024.306962](https://doi.org/10.31865/2077-1827.1(105)2024.306962)
52. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами. *Директор школи.* 2009. № 34.

53. Ілляшенко Т. Питання інтеграції спеціальної і масової школи та організація допомоги дітям з труднощами в навчанні. *Дефектологія*. 2001. № 1.

54. Ілляшенко Т., Жук Т. Актуальні питання психологічної допомоги батькам, які виховують дітей з порушеннями розвитку. *Актуальні проблеми психології*. 2020. Т. 11. Вип. 21. С. 152–173.
URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v11/i21/12.pdf> ISSN 2072-4772 (дата звернення: 08.12.2024).

55. *Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків* / уклад. : Н. В. Заєркова, А. О. Трейтак. Київ, 2016. 68 с.

56. Інклюзивне навчання. *МОН України*.
URL: <https://mon.gov.ua/tag/inklyuzivne-navchannya?&tag=inklyuzivne-navchannya> (дата звернення: 08.12.2024).

57. *Інклюзивний ресурсний центр: досвід проекту* / за заг. ред. Н. З. Софій. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 76 с. ISBN 978-966-2432-37-4

58. Кабаченко Н. В., Семигіна Т. В. Особливості застосування екологічного підходу в практиці соціальної роботи. *Наукові записки НаУКМА: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2004. Т. 33. С. 73–79.

59. Калініна Т. С. Психологічний супровід як складова інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation* : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference, Pisa, Italian Republic, February 12, 2021. Pisa : NGO European Scientific Platform, 2021. Vol. 4. Pp. 30–32.
<http://repository.khpa.edu.ua/jspui/handle/123456789/2884>

60. Кобильченко В. В. Психологічний супровід учнів з порушеннями зору та слуху на початковому етапі навчання. *Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та слуху*. Київ: Вид-во «Науковий світ», 2019. С. 149–167

61. Козлова А. В. *Інклюзивна освіта дітей з РАС*: метод. рек. для вчителів. Київ : Вид-во «Український дім», 2018. 120 с.

62. Колупаєва А. А. *Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи*. URL: http://archive.ussf.kiev.ua/ie_experience_implementing/ (дата звернення: 08.12.2024).

63. Колупаєва А. А. Зasadничі понятійно-термінологічні визначення інклюзивної освіти. *Дефектологія*. 2009. № 2.

64. Колупаєва А. А. *Інклюзивна освіта: реалії та перспективи*: монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.

65. Колупаєва А. А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2003. № 4. С. 19–23.

66. Колупаєва А. А., Данілявічюте Е. А., Литовченко С. В. *Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі*: навч.-метод. посібник. Київ : Вид. група «А.С.К.», 2012. 197 с.

67. *Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з РАС «Розквіт»* / наук. кер. та заг. ред. Т. В. Скрипник. Київ : «Гнозис», 2013. 200 с.

68. *Конвенція про права дитини*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 08.12.2024).

69. *Конвенція про права осіб з інвалідністю*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 08.12.2024).

70. Коновець Т. І. *Інноваційні форми роботи педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з батьками особливих дітей*: магістерська робота, 2021. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/items/33c6a202-0f14-4549-9da3-80e72366ba00> (дата звернення: 08.12.2024).

71. *Конституція України*. Суми : ТОВ «ВВП Нотіс», 2019. 26 с.

72. *Концептуалізація системи сімейно-орієнтованого психолого-педагогічного супроводу родини, яка виховує дитину з особливими потребами* : кол. монографія / О. В. Царькова, О. О. Прокоф'єва, Г. Б. Варіна та ін.; за заг. ред. д-ра психол. наук О. В. Царькової. Мелітополь : Люкс, 2019. 417 с.

URL: https://th.mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2021/11/monografiya_REDAGOVANA_29.05.2020-fin.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

73. Косенко Ю. М. Сутність дидактичної гри як методу навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. Т. 1. № 18. С. 184–190.

74. Костін І. А. Ускладнення картини світу – напрямок психологічної допомоги аутичним підліткам. *Виховання і навчання дітей з порушеннями розвитку*. 2010. № 3. С. 3–9.

75. Кочубій О. М. *Аутизм: особливості навчання та корекції*. Дніпро : Вид-во «Наука і освіта», 2019. С. 99–110.

76. Кукуруза Г. В., Близнюк О. О., Хворостенко О. І. *Технологія раннього втручання: принципи, алгоритм, зміст* : метод. рек. Харків, 2017. 37 с.
URL: https://iozdp.org.ua/Downloads/Metodichki/kukuruza_2017.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

77. Кулик Т. В. *Аутизм у дітей: діагностика, корекція, адаптація*. Львів : Вид-во «Видавництво Світ». 2017. 22 с.

78. Кучеренко Є., Дмитрієва І. Критерії оцінки навичок читання у молодших школярів із розладами аутистичного спектру. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 51(1). С. 104–109.
URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/51/part_1/20.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

79. Кучеренко Є., Дмитрієва І. Особливості розвитку читацьких навичок гіперлексичного профілю у дітей з розладами аутистичного спектру.

Академічні візії. 2022. Вип. 14. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/144/> (дата звернення: 08.12.2024).

80. Лаврентьєва Н. Б. Педагогічна оцінювання дітей з РАС. *Дефектологія*. 2003. № 2. С. 88–93.

81. Лапін А. В. Освітній компонент готовності педагогічних працівників до реалізації фахових компетентностей в умовах інклюзивного навчання у періодвоєнного стану. *Безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами: досвід та інновації* : матеріали X Міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, 24–25 жовт., 2024. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. 456 с. С. 256–260. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743112/1/%2B%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83_%202024%2B.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

82. Лапін А. В. Легоконструювання як фактор корекції та розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: виклики воєнного часу* : матеріали VIII Міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, 19–20 жовт., 2022. 343 с. С. 195–199. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44765/1/H_Suprun_ISPP_10_2023_IP_O.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

83. Левченко Т. С., Марченко О. Ю. *Розлади аутистичного спектра: теорія і практика інклюзивної освіти*. Київ : Педагогічна думка, 2021.

84. Левченко І. В. *Психологічні аспекти адаптації дітей з розладами аутистичного спектра до умов шкільного навчання*. Київ : Вид-во «ВітаКо». 2017. 18 с.

85. Леонтєва С. Моральна філософія Т. Адорно: від критичної теорії до сучасної практичної філософії. *Вісник Харківського національного ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. 2021. № 65. С. 74–81. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2021-65-8>

86. Максименко С. Д. *Методологічні принципи конструювання модульного психологічного супроводу і психічного здоров'я* : навч. посібник. Київ : Вид-во Людмила, 2014. Т. 1. 718 с.

87. Мартинчук О. *Підготовка фахівця зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі*. Київ : Вид-во «Центр учбової літератури», 2018.
URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24867/> (дата звернення: 08.12.2024).

88. Мартинчук О. Концепція підготовки майбутніх фахівців у галузі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. *Збірник наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2018. № 1(15). С. 49–53.
URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26040/6/O_Martynchuk_Znpkhist_2018_1_IL.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

89. Марченко Л. С. *Особливості педагогічної підтримки дітей з РАС у школі*. Харків : Вид-во «Видавництво ХНУ ім. Каразіна». 2019. 27 с.

90. Марченко О. І. *Інклюзивна освіта дітей з РАС*. Київ : Вид-во «Основа». 2018. 77 с.

91. Матвєєва М., Миронова С., Гречко Л. Психокорекційна робота в умовах інтегрованого навчання. *Дефектологія*. 2020. № 3. С. 15–17.

92. Матвєєва О. В. Діяльність батьків щодо підтримки ментального здоров'я дитини з особливими потребами в кризових ситуаціях. *Безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами: досвід та інновації* : матеріали X Міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, 24–25 жовт., 2024. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. 456 с. С. 274–276.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743112/1/%2B%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83_%202024%2B.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

93. Матвєєва О. В. Ключові аспекти надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсними центрами: реалії та перспективи. *Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць. Серія «Педагогічні науки»*. 2023. Вип. 23(52). С. 140–153. [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-23\(52\)-140-153](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-23(52)-140-153) (Категорія «Б»).

94. Матвєєва О. В. Напрями психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої освіти. *Ročenka Ukrajinsko-Slovenská. Zborník vedeckých prác. Európsky inštitút ďalšieho vzdelávania, European institute of further education*. 2020. P. 71–80. URL: <https://www.eeda.sk/dok/publikacie/ostatne/2020-rocenka-ukrajinsko-slovenska.pdf> (дата звернення: 08.12.2024).

95. Матвєєва О. В. Психолого-педагогічний супровід дитини з розладами аутичного спектра у закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. *Матеріали VII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології*, 7–8 жовт., 2021 року, м. Київ. Київ, 2021, С. 128–132. URL: <https://is.gd/IW3ULw> ISBN 978-617-7979-06-6 (дата звернення: 08.12.2024).

96. Матвєєва О. В., Лапін А. В. Організація освітньо-просвітницької роботи з батьками на основі аналізу особливостей внутрішньо шкільної атмосфери ЗЗСО з інклюзивною формою навчання. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2023. Т. 1. № 109. С. 170–186. <https://doi.org/10.33189/ectu.v109i1.133>

97. Матвєєва О., Лапін А. Теоретична модель професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з розладом аутичного спектра. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2021. Вип. 19. С. 97–110. <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i19.193>

98. Матвєєва О. В. Педагогічні основи викладання предметів мовнолітературної галузі у закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2022.

Вип. 20. С. 107–122. URL: <https://spp.org.ua/index.php/journal/article/view/206> (дата звернення: 08.12.2024).

99. Матвєєва О. В., Юрченко О. П. Професійна допомога фахівців ІРЦ батькам дітей з РАС – запорука партнерських відносин та безбар'єрність в освіті. *Education, philology, literature: the main factors in the development of the outlook of a child and an adult: collective monograph*. Boston : International Science Group. Primedia eLaunch, 2024. Р. 44-72. <https://doi.org/10.46299/ISG.2024.MONO.PED.2> ISBN 979-8-89292-729-1

100. Матохнюк Л. О., Максименко Ю. Б. Допомога батькам, які мають дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2023. Вип. 3. С. 73–78. <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2023-3.11>

101. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти в 2019/2020 навчальних роках. Київ : МОН України, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2019/08/07/rekomendatsiiorganizatsiya-navchannyaooop.pdf> (дата звернення: 08.12.2024).

102. Михайленко О. Ю., Кучер О. В. Психологічний супровід батьків дітей з особливими освітніми потребами. *Габітус*. 2024. Вип. 62. С. 107–111. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2024/62-2024/20.pdf> (дата звернення: 08.12.2024).

103. Мілютіна К. Л., Івашова О. О. Вплив батьківського ставлення до дітей із розладами аутистичного спектру на перспективу інклюзивного навчання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. Вип. 5(1). С. 98–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_5%281%29_20 (дата звернення: 08.12.2024).

104. Москаленко О. В., Яковенко І. А. *Роль батьків у роботі з дітьми з РАС*. Львів : Світ, 2018.

105. Мушкевич М. І. *Психологічний супровід сімей, що мають проблемних дітей* : монографія. Вид. 2-ге, змін., допов. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 463 с. Бібліогр.: С. 339–382.

106. *Навчально-методичний посібник для батьків дітей з особливими освітніми потребами* / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Вид. 2-ге, допов. і перероб. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. Ч. II. 198 с. URL: <https://is.gd/vl6lBk> (дата звернення: 08.12.2024).

107. Нізевич О. В. Формування усвідомленості учіння в розумово відсталих дітей у системі Д. Б. Ельконіна – В. В. Давидова. *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Педагогіка та психологія*. 2007. Вип. 335. С. 131–136.

108. Огляд методів допомоги дітям з РАС. URL: <https://is.gd/nJrgun> (дата звернення: 08.12.2024).

109. Омельченко І. М. Консультування родин дітей з особливими потребами як провідний напрям їх психолого-педагогічного супроводу. *Освіта осіб з особливими потребами: виклики воєнного часу* : матеріали VIII Міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки та психології; Ін-т спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна, 2022стор. 166-171. <https://ispukr.org.ua/?p=9597#.Y3tWEoNBzIU>

110. *Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів* / ред. М. А. Порошенко та ін. Київ, 2018. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/Inclusive_study_Sep17.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

111. Орлянська А. В. Недирективні корекційні методики в роботі з дітьми з розладами спектру аутизму. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2018. № 11. С. 242–250.

112. Островська К. *Особливості абілітації дітей з РАС та їх родин*. Львів : «Тріада плюс». 2007. 44 с.

113. Островська К. О. Методи діагностично-корекційної роботи з дітьми з аутизмом. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017. № 9(1). С. 156–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2017_9%281%29_17 (дата звернення: 08.12.2024).

114. Островська К. О. Терапія і навчання аутичних дітей. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць*. 2004. № 1(3). С. 524–528. URL: <https://ap.uu.edu.ua/upload/publicationpdf/c66a237370a17b2cfc5ff80a756ae4da.pdf> (дата звернення: 08.12.2024).

115. Островська К. О., Химко М. Б. *Гіперактивність із дефіцитом уваги у дітей з РАС: прояви та способи допомоги* : метод. посіб. для проведення практичних занять з курсу «Дитячий аутизм: проблеми психологічної допомоги». Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 40 с.

116. Островська К. О., Химко М. Б. *Проблеми психологічної діагностики аутичних дітей* : метод. рек. для проведення практичних занять з курсу «Дитячий аутизм: проблеми психологічної допомоги». Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 38 с.

117. *Оцінка потреб дитини та її сім'ї* / І. Д. Зверева, З. П. Киянця, В. О. Кузьмінський, Ж. В. Петрочко, І. Саммон / за заг. ред. І. Д. Зверевої. Київ : Держсоцслужба, 2007. 144 с. URL: http://archive.p4ec.org.ua/upload/library/pdf/Child_Needs_Assesment.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

118. Павленко Г. П. *Педагогічна підтримка дітей з РАС у школі: теорія та практика*. Дніпро : Вид-во «Основа», 2018.

119. Панок В. Г. Інклюзивна освіта та завдання діяльності психологічної служби. *Мультидисциплінарний підхід як методологічна основа інклюзивного навчання*. Дніпро : Свідлер А. Л., 2012. С. 14–23.

120. Позитивна сімейна психотерапія. *Психологічна допомога*. URL: <https://psychologist.com.ua/pozitivnij-vpliv-simejnoi-psixoterapii-na-rodinni-tsinnosti-yak-zminiti-vashe-simejne-zhittya-v-krashu-storonu/> (дата звернення: 08.12.2024).

121. Поліщук О. П. *Корекційно-розвивальні програми для дітей з РАС*. Донецьк : Вид-во «Слово», 2019. 321 с.

122. Про освіту : Закон України № 2145-VIII від 05 вересня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 08.12.2024).

123. Про повну загальну середню освіту : Закон України № 463-IX від 16 січня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 08.12.2024).

124. Про фахову передвищу освіту : Закон України № 2745-VIII від 06 червня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення: 08.12.2024).

125. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 01 липня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 08.12.2024).

126. Про дошкільну освіту : Закон України № 3788-IX від 06 червня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> (дата звернення: 08.12.2024).

127. Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії : Закон України № 2017-III від 05 жовтня 2000 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 08.12.2024).

128. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України № 103/98-ВР від 10 лютого 1998 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.12.2024).

129. Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю : *Указ Президента України № 553/2016 від 13.12.2016 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553/2016#Text> (дата звернення: 08.12.2024).

130. Прохоренко Л. Психологічний супровід дітей з особливими потребами та їхніх родин в умовах кризових викликів. *Вісник НАПН України*. 2021. Т. 3. № 1. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-1-13-7>

131. Прохоренко Л., Ярмола Н., Набоченко О., Данілавичюте Е. та ін., *Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі*. 2021. URL: https://ispukr.org.ua/?page_id=8429#.Y-ypSnZBzIV (дата звернення: 08.12.2024).

132. *Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях* : практикум / упоряд. : Т. Р. Браніцька, Л. О. Матохнюк, О. М. Шпортун. Вінниця, 2022. 131 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1-uHPcX-fqz9XyyRBzMvJP-EwrUNsfUS/view> (дата звернення: 08.12.2024).

133. Радченко М. І. Особистісні риси батьків, які виховують розумово відсталу дитину. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2002. Т. 4. Ч. 3. С. 207–215.

134. Радченко М. І. Роль матері у подоланні аутичної відчуженості дитини. *Безпека життєдіяльності*. 2004. С. 34–36.

135. Раннє втручання. Міждисциплінарна допомога сім'ям з дітьми раннього віку. *Unicef. Для кожної дитини*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/child-protection/early-intervention> (дата звернення: 08.12.2024).

136. Рачова Н. Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими потребами. *Дефектолог*. 2009. № 10.

137. Реброва О. О. Програма психологічного супроводу батьків дітей раннього віку з особливими освітніми потребами. *Вчені записки Таврійського*

національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2021. Т. 32(71). № 3. С. 136–142.

URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2021/24.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

138. Риндер І. Д. Модель психомоторного розвитку дітей з розладами аутичного спектра. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2012. Вип. 3(1). С. 134–139.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2012_3%281%29__28 (дата звернення: 08.12.2024).

139. Савченко О. В. Робота інклюзивно-ресурсних центрів: перспективи розвитку та проблеми. *Освіта України*. 2021. № 10. С. 12–17.

140. Сайт Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. URL: <https://ispukr.org.ua/> (дата звернення: 08.12.2024).

141. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 08.12.2024).

142. Семигіна Т. *Сучасна соціальна робота*. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

URL: https://www.researchgate.net/profile/Tetyana-Semigina/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota/links/5eddf6ae299bf1d20bd86768/Sucasna-socialna-robota.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

143. Синьов В. М., Коберник Г. М. *Основи дефектології* : навч. посіб. для учнів пед. інститутів. Київ : Вища школа, 1994. 146 с. URL: <https://is.gd/wBSwKQ> (дата звернення: 08.12.2024).

144. Скрипник Т. В. *Діти з аутизмом в інклюзії: сценарії успіху* : монографія. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. 208 с.

URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/30195/13/T_Skrypnyk_DAISU_IL.pdf (дата звернення: 08.12.2024). ISBN 978-617-658-078-2

145. Скрипник Т.В. Місце і роль соціально-психологічних ресурсів в освіті дітей з особливими освітніми потребами. *Psychological journal*. 2018. Vol. 4. No. 5. Pp. 142–156. <https://doi.org/10.31108/1.2018.5.15.10>

146. Скрипник Т., Мартинчук О., Супрун Г., Криваковська Р. Особливості партнерства між фахівцями закладу освіти та батьками дитини з особливими освітніми потребами. *Наукові перспективи*. 2022. № 6(24). С. 514–526. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-6\(24\)-514-527](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-6(24)-514-527)

147. Скрипник Т. В. Переваги командної роботи в процесі супроводу дитини з аутизмом в освітньому середовищі. *Педагогічний процес: теорія та практика* : зб. наук. праць. 2017. Вип. 1(56). С. 106–111. URL: <https://pptp.kubg.edu.ua/images/2017/1/17.pdf> (дата звернення: 08.12.2024).

148. Скрипник Т. В. *Психологічна допомога дітям з аутизмом та їхнім батькам* : навч.-метод. посібник. Київ : Вид. група «Шкільний світ», 2016. 160 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/18717/> (дата звернення: 08.12.2024). ISBN 978-617-7287-46-8

149. Скрипник Т. В. *Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра* : навч.-метод. посібник. Київ : «Гнозіс», 2013. 60 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/2130/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8_%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

150. Соловйов Ю. Інтеграція дітей з відхиленнями у розвитку в сучасне суспільство. *Дефектолог*, 2007. № 12.

151. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів: *Прийнята резолюцією 48/96 Генеральної Асамблеї від 20.12.1993 р.* URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU93310> (дата звернення: 08.12.2024).

152. Супрун М. О. До питання підготовки осіб з інтелектуальними порушеннями до санітарно-волонтерської діяльності. *Науковий часопис*

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2015. Вип. 30. С. 164–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2015_30_29 (дата звернення: 08.12.2024).

153. Супрун М. О. *Теорія і практика корекційного навчання дітей з обмеженими розумовими можливостями в Україні (друга половина XIX – перша половина XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук; Інститут спеціальної педагогіки АПН України. Київ, 2008. 32 с.*

154. Супрун М., Мельниченко М. Особистість педагога-дефектолога – запорука успіху в питаннях вирішення завдань соціалізації вихованців спеціального закладу освіти. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки.* 2013. Вип. 123(2). С. 328–332. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_123%282%29_85 (дата звернення: 08.12.2024).

155. Супрун М. О., Супрун Д. М. Державна опіка над дітьми-сиротами з особливими потребами (кінець XIX – початок XX ст.). *Юридична психологія та педагогіка.* 2009. № 2. С. 40–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2009_2_6 (дата звернення: 08.12.2024).

156. Сухіна І. В. Родинний супровід дітей раннього віку з розладами аутичного спектру: шляхи реалізації. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки.* 2017. Вип. 9(1). № 243–250. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2017_9%281%29_25 (дата звернення: 08.12.2024).

157. Сухіна І., Риндер І., Скрипник Т. *Психологічна модель раннього втручання для дітей з аутизмом : навч. посібник. Київ-Чернівці : «Букрек», 2017. 192 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26146/> (дата звернення: 08.12.2024).*

158. Сухіна І. В. Родинно-орієнтований підхід у контексті комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2014. Вип. 5. С. 182-192.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2014_5_23 (дата звернення: 08.12.2024).

159. Тарасенко І. П. Розвиток педагогічної взаємодії між інклюзивними центрами та батьками. *Інклюзивна освіта в Україні*. 2020. № 7. С. 89–93.

160. Тарасун В. В., Хворова Г. М. *Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом* : навч. посіб. для вищих навч. закладів / за наук. ред. В. В. Тарасун. Київ : Науковий світ, 2004. 100 с.
URL: <https://core.ac.uk/reader/187724200> (дата звернення: 08.12.2024).

161. Татяничкова І. В. *Психолого-педагогічні основи соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.03; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. Київ, 2015. 45 с.

162. *Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі* : навч.-наоч. посібник / уклад. : Т Скрипник та ін. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 56 с.
URL: <http://psychologdcpp.in.ua/wp-content/uploads/2019/10/biblioteka/file119.pdf> (дата звернення: 08.12.2024).

163. *Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи* / упоряд. Л. В. Лохвицька. 2-ге вид., онов. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 232 с.
URL: <https://ehsupir.uhsp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/382b94e4-4f3c-4135-ac67-2e7e2d9f0c6a/content> (дата звернення: 08.12.2024).

164. Троценко Т. П. *Соціальна адаптація дітей з РАС у школі*. Одеса : Вид-во «Одеса-Друк». 2019. 20 с.

165. Удич З. І. Психолого-педагогічний супровід батьків дошкільника з особливими потребами. *Освітній простір України*. 2016. № 8. С. 143–150.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opu_2016_8_27 (дата звернення: 08.12.2024).

166. Чеботарьова О. В., Л. М. Гаман. *Програма з корекційно-розвиткової роботи для 5–10 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату «Корекція розвитку» (розвиток художньо-естетичної діяльності).* 2016.
URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/korektsiyni-programi/korektsiyno-rozvitkovi-zanyattya-dlya-ditey-z-porushenniyami-oporno-ruhovogo-apparatu/> (дата звернення: 08.12.2024).

167. Чеботарьова О. В. Навчання та підтримка дітей з порушенням інтелектуального розвитку в умовах війни: поради педагогам. Особлива дитина: навчання і виховання. 2022. № 3(107). С. 40–51.
<https://doi.org/10.33189/ectu.v107i3.113> ISSN 2312-2781

168. Чечко Т. Аналіз зарубіжних практик соціально-педагогічної підтримки батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2021. № 1(13). С. 262–271.
<https://doi.org/10.33189/epsn.v1i13.108>

169. Чікіна А. О. *Теоретичні і методичні засади інклюзії як науки і практики в Україні* : кваліф. робота здобувача вищ. освіти; Маріупольський держ. ун-т, Психолого-педагогічний ф-т, каф. дошкільної освіти. Маріуполь, 2021. 107 с.
URL: <https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3195/1/%D0%A7%D1%96%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0%20%D0%90.%D0%9E..pdf>
(дата звернення: 08.12.2024).

170. Шевцов А. *Методологія соціального реабілітування осіб з обмеженнями життєдіяльності.* Завуч. 2009. № 19.

171. Шевченко В. М., Супрун М. О. *Розвиток спеціальної освіти в незалежній Україні. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* 2008. С. 164–174.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717664/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A1%D1%83%D0%BF%D1%80%D1%83%D0%

[BD_%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf](#) (дата звернення: 08.12.2024).

172. Шевченко О. Ю. *Інклюзивне навчання дітей з РАС* : метод. посібник. Дніпро : Вид-во «Січ», 2020. 276 с.

173. Шестопалова Л. Ф. Типи захисно-копінгової поведінки батьків, які виховують дітей раннього віку із порушеннями психомоторного розвитку. *Медична психологія*. 2011. № 1. С. 14–17.

174. Шульженко Д. І. Особливості психологічної роботи з емоційними станами батьків дітей з психофізичними порушеннями раннього віку. *Психологічний часопис*. 2017. № 5. С. 173–180.

175. Ярмола Н. *Методичні рекомендації для інклюзивно-ресурсних центрів щодо визначення категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з ООП та рівнів підтримки в освітньому процесі*. 2021. URL: https://ispukr.org.ua/?page_id=8429 (дата звернення: 08.12.2024).

176. Ярмола Н. А. Інклюзивне навчання: реалії та виклики сьогодення. *Освіта осіб з особливими потребами в умовах миру і війни* : матеріали IX Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, 25–26 жовт. 2023 р. м. Київ. Київ : Ін-т спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка НАПН України, 2023. С. 618–622. URL: <https://ispukr.org.ua/articles/23/2023%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%A2%D0%95%D0%97.pdf> (дата звернення: 08.12.2024).

177. Adler Y. G. A Mischling attempts to fight for his rights. In *Cultural identities in question*. A. Bammer (Ed.). Bloomington : Indiana University Press, 1994. Pp. 205–215.

178. Adorno T. W., & Horkheimer M. *Dialektik der Aufklärung [Dialectic of Enlightenment]*. Amsterdam : Querido Verlag, 1947.

179. Adorno T. W., Frenkel-Brunswik E., Levinson D. J., & Sanford N. *The Authoritarian Personality*. Harper & Brothers, 1950.

180. Ainsworth M. D. S., Blehar M. C., Waters E., & Wall S. *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Lawrence Erlbaum Associates, 1978.

181. *Autism Experts, Help and Solutions*.
URL: https://www.autismtoday.com/autism-expert-help-and-solutions/?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA-Oi7BhA1EiwA2rlu2-JzeknX8HEw-9PUrVAVmwICRmPJG7xPx5w0mGFTGvtj8EArkYApNhoCDo8QAvD_BwE
(date of application: 08.12.2024).

182. *Autism Resource Library*.
URL: <https://autismcenter.duke.edu/resources/autism-resource-library> (date of application: 08.12.2024).

183. Bowlby J. *Attachment and Loss. Attachment*. Basic Books. 1969. Vol. 1.

184. Bowlby J. *Attachment and Loss. Separation: Anxiety and Anger*. Basic Books, 1973. Vol. 2.

185. Bowlby J. *Attachment and Loss. Sadness and Depression*. Basic Books, 1980. Vol. 3.

186. Breine H., Gadsden V. L., Ford M. *National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. Parenting Matters: Supporting Parents of Children Ages 0-8*. Washington: The National Academies Press, 2016. 524 p.
URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27997088/> (date of application: 08.12.2024).

187. Brereton A., Tonge B. Autism and related disorders. Section of Psychiatry of Mental Retardation, World Psychiatric Association. 2002. Pp. 1–24.

188. Capp M. J. The effectiveness of universal design for learning: a metaanalysis of literature between 2013 and 2016. *International Journal of Inclusive Education*. 2017. Vol. 21. № 8. Pp. 791–807.
<https://doi.org/10.1080/13603116.2017.1325074>

189. Crowell J. A., Keluskar J., Gorecki A. Parenting behavior and the development of children with autism spectrum disorder. *Comprehensive Psychiatry*. 2019. Vol. 90. Pp. 21–29. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2018.11.007>

190. Data and Statistics on Autism Spectrum Disorder. *Center for Disease Control*. URL: <http://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html> (date of application: 08.12.2024).
191. Drabick D. A. G., Osigwe I., Rabinowitz J. A., Reynoldsb M. D. Negative emotional reactivity moderates the relations between family cohesion and internalizing and externalizing symptoms in adolescence. *J Adolesc*. 2016. Vol. 52. Pp. 116–126. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5116243/> (date of application: 08.12.2024).
192. *Early Start Denver Model for young children with autism: Promoting language, learning, and engagement* / S. J. Rogers, G. Dawson. New York : Guilford, 2010. 297 p.
193. Erikson E. H. *Childhood and Society*. W. W. Norton & Company, 1950.
194. Erikson E. H. *Identity: Youth and Crisis*. W. W. Norton & Company, 1968.
195. Estes A., Munson J., Rogers S. J., Greenson J., Winter J., Dawson G. Long-term outcomes of early intervention in 6-year-old children with autism spectrum disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2015. Vol. 54. Is. 7. Pp. 580–587. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2015.04.005>
196. Field T. M. *Infancy*. Cambridge, 1990. P. 260.
197. Freud A. *Psychoanalysis for Teachers and Parents*. Allen & Unwin. 1935.
198. Functional analysis and treatment of low-rate problem behaviour in individuals with developmental disabilities / J. Tarbox, M. D. Wallace, R. S. F. Tarbox, et al. *Behav Interv*, 2004. Vol. 19. Pp. 73–90. URL: <https://iabaonline.com/wp-content/uploads/2016/01/Tarbox-et-al.-2004.pdf> (date of application: 08.12.2024).
199. Gerdts J. The broader autism phenotype and its implications on the etiology and treatment of autism spectrum disorders. *Autism Research and Treatment*. 2011. <https://doi.org/10.1155/2011/545901>

200. Hall, G. S. *Adolescence: Its Psychology and Its Relations to Physiology, Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion and Education*. D. Appleton & Company. 1904. Vol. 1. <https://doi.org/10.1037/10616-000>

201. Hladush V., Symko A., Havrilov O., Šilonová V. Level-balanced psychomotor support program for preschool children with Intellectual Disabilities. Life Span and Disability XXIV. *Journal promoted by the Unit of Psychology Oasi Research Institute*. 2021. № 1. Pp. 113–131. Category «A». Scopus. URL: https://lifespanjournal.oasi.en.it/client/abstract/ENG376_5.%20Hladush.pdf (date of application: 08.12.2024). ISSN 2035-596

202. How to support parents who have a child with autism. URL: <https://www.theautismservice.co.uk/news/how-to-support-parents-who-have-a-child-with-autism/> (date of application: 08.12.2024).

203. Howe D. Disabled children parent-child interaction and attachment. *Child & Family Social Work*. 2006. № 11(2). Pp. 95–106. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00397.x>

204. Hunter L. F., Katz L. F. Maternal meta-emotion philosophy and adolescent depressive symptomology. *Social Development*. 2007. Vol. 16. No. 2. Pp. 343–360. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00388.x>

205. Jiaxu Wu. Social Work Intervention in the Education of Special Children. *Atlantis Press*. 2017. Vol. 156. Pp. 343–345. <https://doi.org/10.2991/seiem-17.2018.84>

206. Keshirim R. Autism Resources for Parents. URL: <https://www.totalcareaba.com/autism/autism-resources-for-parents-11f48> (date of application: 08.12.2024).

207. Klein V., Šilonová V., Hladush V. Actual problems of inclusion, integration of social and health disadvantaged pupils in the Slovak Republic. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць*. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2019. Вип. 13. С. 48–60.

ISSN 2413–2578. URL: <https://aqce.com.ua/download/publications/505/461.pdf/> (date of application: 08.12.2024).

208. Lucas-Thompson R. G., Lunkenheimer E., Lobo F. M., Seiter N. S. Parental emotion coaching moderates the effects of family stress on internalizing symptoms in middle childhood and adolescence. *Social Development*. 2021. Vol. 30. No 4. Pp. 1023–1039. <https://doi.org/10.1111/sode.12519>

209. Lytvynenko O., Zlatova L., Zasenkov V., Prokhorenko L., Lunov V. Adaptive Potential of Young People as a Factor of Mental Health-Preserving. *Journal of History Culture and Art Research*. Vol. 9(3). Pp. 374–385. URL: https://www.researchgate.net/publication/346117734_Adaptive_Potential_of_Young_People_as_a_Factor_of_Mental_Health-Preserving (date of application: 08.12.2024).

210. Marlene J. Visual Supports for People with Autism: A Guide for Parents and Professionals (Topics in Autism). *Cohen Paperback, Woodbine House Inc.* 2005. 226 p.

211. Mamicheva O., Omelchenko M., Dmytriieva, I., Silchenko V., Bobrova H., Say D. Socio-Pedagogical and Psychological Aspects of Accompanying Students with Special Needs in the Context of the Development of Inclusive Education. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22. No. 9, September. Pp. 527–534. URL: http://paper.ijcsns.org/07_book/202209/20220968.pdf (date of application: 08.12.2024).

212. Mind-Mindedness and Stress in Parents of Children with Developmental Disorders / F. Larkin et al. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2021. Vol. 51. No. 2. P. 600–612. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32562123/> (date of application: 08.12.2024).

213. Nash M. Diagnostic overshadowing: A potential barrier to physical health care for mental health service users. *Mental Health Practice*. 2013. Vol. 17. No 4. Pp. 22–26.

URL: https://www.researchgate.net/publication/272697208_Diagnostic_overshadowing_A_potential_barrier_to_physical_health_care_for_mental_health_service_users (date of application: 08.12.2024).

214. *Parenting Matters: Supporting Parents of Children Ages 0-8*. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine; Division of Behavioral and Social Sciences and Education; Board on Children, Youth, and Families; Committee on Supporting the Parents of Young Children; Breiner H, Ford M, Gadsden VL, ed. Washington (DC): [National Academies Press \(US\)](#). 2016. No. 21. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27997088/> (дата звернення: 08.12.2024).

215. Pryer M. W., & Cassel R. H. The Children's Manifest Anxiety Scale: Reliability with aments. *American Journal of Mental Deficiency*. 1962. № 66. P. 860. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14489060/> (date of application: 08.12.2024).

216. Ramey C., & Campbell F. Prevention of developmental retardation in high risk children. In P. Mittler (Ed.). *Research to practice in mental retardation*. Baltimore : University Park. 1977. Vol. 1.

217. Schindler H. R., Horner R. H. Generalized reduction of problem behaviour of young children with autism: building trans-situational interventions. *Am J Ment Retard*. 2005. Vol. 110. Pp. 36–47. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15568965/> (date of application: 08.12.2024).

218. Schütz A. *The Phenomenology of the Social World*. Northwestern University Press. 1932.

219. Schütz A. *Structures of Meaning in Everyday Life*. Northwestern University Press. 1962.

220. Smith T. Evidence base update for autism spectrum disorder. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*. 2015. Vol. 44(6). Pp. 897–922. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26430947/> (date of application: 08.12.2024).

221. *Primary and secondary effects of parenting and stress management interventions for parents of children with developmental disabilities: A meta-*

analysis / G. H. S. Singer, B. L. Ethridge, S. I. Aldana.
<https://doi.org/10.1002/mrdd.20175>

222. Spence S. J., Sharifi P., Wiznitzer M. Autism spectrum disorder: screening, diagnosis, and medical evaluation. *Semin Pediatr Neurol*. 2004. Vol. 11. Pp. 186–195. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15575413/> (date of application: 08.12.2024).

223. Strogilos V., Stefanidis A., & Tragoulia E. Co-teachers' Attitudes towards Planning and Instructional Activities for Students with Disabilities. *European Journal of Special Needs Education*. 2016. Vol. 31(3). <https://doi.org/10.1080/08856257.2016.1141512>

224. Strunk J., Leisen M., Schubert C. Using a multidisciplinary approach with children diagnosed with autism spectrum disorder. *Journal of Interprofessional Education & practice*. 2017. № 8. Pp. 60–68. <https://doi.org/10.1016/j.xjep.2017.03.009>

225. *Support for family members*. URL: <https://www.autismspeaks.org/autism-support-family-help> (date of application: 08.12.2024).

226. *Transactional Analysis in Psychotherapy*. The Classic ... by Eric Berne. URL: <https://profilebooks.com/work/transactional-analysis-in-psychotherapy/> (date of application: 08.12.2024). ISBN 0285647768

227. Targeted Interventions Supporting Parents of Children with Special Needs, Parents Facing Special Adversities, and Parents Involved with Child Welfare Services. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK402018/> (date of application: 08.12.2024).

228. Virues-Ortega J., Julio F., Pastor R. The TEACCH program for children and adults with autism: A meta-analysis of intervention studies. *Clinical Psychology Review*. 2013. Vol. 33(8). Pp. 940–953. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.07.005>

229. Waller DM, Dole J, Bersch AJ. Effects of stress and phenotypic variation on inbreeding depression in *Brassica rapa*. *Evolution*. Vol. 62: Is. 4. Pp. 917–931. <https://doi.org/10.1111/j.1558-5646.2008.00325.x>

230. Watson L., Lord C., Schaffer B., Schopler E. *Teaching Spontaneous Communication to Autistic and Developmentally Handicapped Children*. Irvingstone publisher, N.Y., 1989. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Teaching-Spontaneous-Communication-to-Autistic-and-Schopier/59a72f354942ac0b2c65023df48e0595c5b3d066> (date of application: 08.12.2024).

231. What Is Autism? What is Autism Spectrum Disorder? Autism Speaks. URL: <https://www.autismspeaks.org/what-autism#:~:text=Adult%20diagnosis-What%20is%20autism%3F,behaviors%2C%20speech%20and%20nonverbal%20communication> (date of application: 08.12.2024).

232. Wieder S. Educational readiness for autism spectrum disorders: the integration of experience and development. *Emerging Programs for Autism Spectrum Disorder*. 2021. P. 121–140. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-85031-5.00028-1>

233. Zwaigenbaum L. Early intervention for children with autism spectrum disorder under 3 years of age: recommendations for practice and research. *Pediatrics*. 2015. Vol. 136. Is. 1. P. 60. <https://doi.org/10.1542/peds.2014-3667E>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

1. Матвєєва О. В. Напрями психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої освіти. *Ročenka Ukrajinsko-Slovenská. Zborník vedeckých prác. Európsky inštitút ďalšieho vzdelávania, European institute of further education*. 2020. Р. 71–80.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Матвєєва О. В. Ключові аспекти надання професійної допомоги інклюзивно-ресурсними центрами: реалії та перспективи. *Вісник післядипломної освіти : зб. наук. Праць. Серія «Педагогічні науки»*. 2023. Вип. 23(52). С. 140–153. [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-23\(52\)-140-153](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-23(52)-140-153) (Категорія «Б»).

3. Матвєєва О., Лапін А. Теоретична модель професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з розладом аутичного спектра. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2021. Вип. 19. С. 97–110. <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i19.193>

4. Матвєєва О. В. Педагогічні основи викладання предметів мовнолітературної галузі у закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2022. Вип. 20. С. 107–122. URL: <https://spp.org.ua/index.php/journal/article/view/206> (дата звернення: 08.12.2024).

5. Матвєєва О. В., Лапін А. В. Організація освітньо-просвітницької роботи з батьками на основі аналізу особливостей внутрішньо шкільної атмосфери ЗЗСО з інклюзивною формою навчання. *Особлива дитина:*

навчання і виховання. 2023. Т. 1. № 109. С. 170–186.

<https://doi.org/10.33189/ectu.v109i1.133>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

тези апробаційного характеру

6. Матвєєва О. В. Діяльність батьків щодо підтримки ментального здоров'я дитини з особливими потребами в кризових ситуаціях. *Безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами: досвід та інновації* : матеріали X Міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, 24–25 жовт., 2024. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. 456 с. С. 274–276.

URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743112/1/%2B%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83_%202024%2B.pdf (дата звернення: 08.12.2024).

7. Матвєєва О. В. Психолого-педагогічний супровід дитини з розладами аутичного спектра у закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. *Матеріали VII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології*, 7–8 жовт., 2021 року, м. Київ. Київ, 2021, С. 128–132. URL: <https://is.gd/IW3ULw> ISBN 978-617-7979-06-6 (дата звернення: 08.12.2024).

Інші публікації

8. Матвєєва О. В., Юрченко О. П. Професійна допомога фахівців ІРЦ батькам дітей з РАС – запорука партнерських відносин та безбар'єрність в освіті. *Education, philology, literature: the main factors in the development of the outlook of a child and an adult: collective monograph*. Boston : International Science Group. Primedia eLaunch, 2024. Р. 44-72. <https://doi.org/10.46299/ISG.2024.MONO.PED.2> ISBN 979-8-89292-729-1 (дата звернення: 08.12.2024).

Додаток Б

Опитувальник для батьків дітей з особливими освітніми потребами

Опитувальник для батьків дітей з особливими освітніми потребами

B *I* U

Відділ інклюзивного навчання Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка проводить соціальне опитування серед батьків дітей з ООП щодо якісного надання послуг фахівцями ІРЦ з метою визначення рівня освітніх послуг і для подальшого його удосконалення.

Будемо вдячні Вам за співпрацю!

У якому регіоні України Ви проживаєте? *

- ☐ Східний
- ☐ Західний
- ☐ Південний
- ☐ Північний
- ☐ Центральний

З якою нозологією дитини зіткнулася ваша родина? *

- ☐ порушення зору
- ☐ порушення слуху
- ☐ розлад аутичного спектра
- ☐ порушення мовлення
- ☐ труднощі у навчанні
- ☐ синдром Дауна
- ☐ порушення опорно-рухового апарату
- ☐ Другое...

Ваше уявлення щодо того наскільки інклюзивне навчання вашої дитини у закладі освіти (дитячий садочок, школа) повністю співпадає з реаліями? *

- ☐ Так
- ☐ Ні

На Вашу думку, у якій мірі фахівці сьогодні беруть участь у вихованні та розвитку дітей з ООП? *

- ☐ Достатньо
- ☐ Недостатньо
- ☐ Другое...

На Вашу думку, з якими проблемами зіткнулися родини дітей з ООП в Україні? *

- ☐ Медична допомога
- ☐ Соціальна захищеність
- ☐ Перебування дитини в закладах освіти
- ☐ Другое...

Якої саме інформації щодо особливостей освітніх потреб дитини Вам сьогодні не вистачає найбільше? *

- ☐ Як батькам самостійно допомогти своїй дитині в кризовій ситуації (коли дитина погано почуваєт...
- ☐ Щодо ефективної організації спілкування в родинному середовищі
- ☐ Щодо характеристики розвитку дитини на кожному етапі
- ☐ Про перспективи щодо можливості подолання наслідків хвороби

На вашу думку, чи повноцінну допомогу вам надають спеціалісти ІРЦ вашого міста (села)? *

- ☐ Так
- ☐ Ні

Про що Вам було б корисно дізнатися від спеціалістів ІРЦ? *

Развернутый ответ

На скільки зрозуміло фахівці ІРЦ вам пояснюють нозологію (особливість розвитку) вашої дитини? *

- ☐ В повній мірі
- ☐ Взагалі не пояснюють про стан дитини
- ☐ Другое...

В якому форматі Вам зручніше співпрацювати з фахівцем вашого ІРЦ та обговорювати принципи професійної допомоги? *

- ☐ Онлайн
- ☐ Наживо
- ☐ В форматі «фахівець-батьки»
- ☐ Індивідуальні зустрічі
- ☐ Батьківський всеобуч
- ☐ Проведення групових занять, тренінгів, годин спілкування
- ☐ Проведення занять у форматі «батьки-дитина. Навчаємось разом»

Чи допомагають вам, особисто як батькам, фахівці ІРЦ щодо стабілізації (покращення) Вашого емоційного стану? *

- ☐ Так
- ☐ Ні
- ☐ Іноді
- ☐ Другое...

Чи проходили Ви курси для батьків дитини з особливими освітніми потребами на базі вашого ІРЦ? *

- ☐ Так
- ☐ Ні
- ☐ Другое...

В якому напрямку Ви потребуєте допомоги від фахівців ІРЦ? *

- ☐ Щоб моя дитина більш була пристосована для життя в суспільстві
- ☐ Спілкування з однолітками
- ☐ Навчання батьків

Чи ефективна, на вашу думку, система професійної допомоги фахівців вашого ІРЦ? *

- ☐ Так
- ☐ Ні
- ☐ Другое...

Ак

Які, на вашу думку, ресурси можуть сприяти активній участі родин у процесі надання професійної допомоги фахівцями ІРЦ? *

- ☐ Інформаційні
- ☐ Фінансові
- ☐ Комунікація з батьками
- ☐ Другое...

З якими фахівцями/громадськими діячами тощо ви хотіли би співпрацювати/зустрітися? Ваші пропозиції. *

Додаток В

Опитувальник для батьків дітей з РАС № 2

Опитувальник для батьків дітей з РАС

В І U ↻ ✕

З метою оцінювання та підвищення рівня якості надання послуг фахівцями ІРЦ Відділ інклюзивного навчання Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України проводить регіональне опитування серед батьків дітей з РАС.

Дякуємо за участь в опитуванні!

Вкажіть свій регіон *

- ☐ Київська область
- ☐ Дніпропетровська область
- ☐ Запорізька область
- ☐ Сумська область

Ак

В якому форматі Вам надають професійну допомогу *

- ☐ фахівець-батьки
- ☐ індивідуальні зустрічі
- ☐ групові заняття
- ☐ наживо
- ☐ онлайн
- ☐ фахівець-батьки-діти
- ☐ інше

Чи допомагають вам особисто як батькам дітей з РАС (на ваш запит) фахівці ІРЦ щодо стабілізації (покращення) Вашого емоційного стану *

- ☐ так
- ☐ ні

Чи проходили Ви курси для батьків дітей з РАС на базі вашого ІРЦ *

- ☐ так
- ☐ ні
- ☐ інше

На вашу думку, якою є організація професійної допомоги для Вас *

- ☐ достатня
- ☐ недостатня
- ☐ інше

Чи були отримані знання дієвими у наданні самостійної допомоги своїй дитині *

- ☐ так
- ☐ ні

Чек-лист

Опитувальник для батьків дітей з РАС

B I U

З метою систематизації надання професійної допомоги фахівцями-консультантами ІРЦ батькам дітей з РАС, просимо Вас взяти участь в опитуванні, що проводиться відділом інклюзивного навчання Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка.

Дякуємо за співпрацю!

Ваш регіон? *

- ☐ Київська область
- ☐ Сумська область
- ☐ Запорізька область
- ☐ Дніпропетровська область

Спільно вирішуємо з фахівцем ІРЦ проблемні питання *

- ☐ так
- ☐ ні
- ☐ іноді
- ☐ Другое...

Отримуємо достатньо знань, навичок від фахівців ІРЦ, щоб самостійно надати допомогу своїй дитині *

- ☐ достатньо
- ☐ треба ще над цим працювати
- ☐ недостатньо
- ☐ Другое...

Відчуваємо професійну підтримку та її доцільність в співпраці з фахівцями ІРЦ *

- ☐ так
- ☐ ні
- ☐ іноді
- ☐ Другое...

Разом з фахівцем плануємо наступні кроки щодо результативної співпраці *

- ☐ так
- ☐ ні
- ☐ іноді
- ☐ Другое...

Довідки про впровадження результатів дослідження

Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр № 3»

Кропивницької міської ради»

Студентський бульвар, 21, м. Кропивницький, 25015

e-mail: krop.irc3@gmail.com Код ЄДРПОУ 42629819

Від 02.12.2024 р. № 19

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Матвєєвої Олени Володимирівни на тему: «Педагогічні основи професійної
допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС» за
спеціальністю 016-спеціальна освіта

Матвєєва Олена Володимирівна упродовж 2022-2024 років проводила експериментальне дослідження в Комунальній установі «Інклюзивно-ресурсний центр № 3» Кропивницької міської ради.

Пріоритетними напрямками роботи фахівців є сприяння соціальному, емоційному та пізнавальному розвитку дітей з ООП. Щоб вона почувалась унікальним, повноцінним учасником суспільного життя, треба до такої роботи залучати батьків.

На апробацію була запропонована модель професійної допомоги батькам дітей з РАС інклюзивно-ресурсними центрами.

Під час апробації моделі надання професійної допомоги батькам дітей з РАС були організовані заходи щодо навчання батьків самостійної допомоги дітям в кризових ситуаціях, які підтвердили доцільність цієї моделі та надалі розширити її напрями.

Результат цього дослідження дозволив намітити новий перспективний напрям та механізми надання професійної допомоги батькам; батьки отримали знання про психофізичні особливості дитини, опанували практичні навички, що дозволяють методично правильно самостійно надати допомогу своїй дитині, розуміти нозологію на різних етапах розвитку дитини.

Тема дослідження Матвєєвої Олени Володимирівни є дійсно актуальною та дієвою в організації роботи з батьками дітей взагалі з ООП в інклюзивно-ресурсних центрах та висвітлювалася на сторінках наукових видань зі спеціальної педагогіки.

Довідка видана у наукову частину Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Директор

Юрій ВОРОНОВ

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Матвєєвої Олени
Володимирівни на тему: «Педагогічні основи професійної допомоги
інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС»
за спеціальністю 016-спеціальна освіта

Результати дисертаційного дослідження О.В. Матвєєвої за темою:
«Педагогічні основи професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів
батькам дітей з РАС» упроваджувалися у роботі інклюзивно-ресурсного
центру Кролевецької міської ради протягом 2021-2023 років.

Матеріали науково-дослідної роботи використовувалися фахівцями
інклюзивно-ресурсного центру Кролевецької міської ради у роботі з
батьками дітей з РАС.

Розроблена дисертанткою модель професійної допомоги інклюзивно-
ресурсних центрів батькам дітей з РАС є ефективною. Про що свідчать
результати упровадження. Дана модель представляє новий професійний
напрямок та механізми надання професійної допомоги батькам, поглиблює
знання батьків про психофізичні особливості дитини, дозволяє батькам
опанувати практичні навички з самостійного надання методично правильної
допомоги своїй дитині.

Запропонована О.В. Матвєєвою модель професійної допомоги
інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС може бути
рекомендована до використання у практиці роботи інклюзивно-ресурсних
центрів.

Довідка видана у наукову частину Інституту спеціальної педагогіки і
психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

20.12.2023

Директор інклюзивно-ресурсного
центру Кролевецької міської ради

Тетяна СРІБРАНЕЦЬ

ВИШГОРОДСЬКА МІСЬКА РАДА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНЕ УПРАВЛІННЯ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР»
Код ЄДРПОУ 42059088
07300, вулиця І.Мазепи, 7А, м. Вишгород, Київська обл., тел.0679365844
E-mail: vish_irc@ukr.net

«01» 12. 2023

№ 58

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
МАТВЄЄВОЇ ОЛЕНИ ВОЛОДИМИРІВНИ
«Педагогічні основи професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів
батькам дітей з РАС» за спеціальністю 016-Спеціальна освіта

Результати дисертаційного дослідження О. В. Матвєєвою «Педагогічні основи професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС» протягом 2021-2023 років впроваджувалися в роботі Комунального закладу «Інклюзивно-ресурсний центр» Вишгородської міської ради Київської області, зокрема у контексті співпраці фахівців (консультантів) ІРЦ та закладів освіти Вишгородського району.

Представлене дослідження є актуальним, що спрямовано на визначення та задоволення потреб дітей з РАС, розробку та впровадження інноваційних методик роботи з такими дітьми, визначення рівнів труднощів, зокрема соціоадаптаційних, емоційно-вольової сфери, когнітивного, мовленнєвого та пізнавального розвитку дітей з ООП. У свою чергу, такий підхід потребує підготовки фахівців (консультантів), які повинні брати участь в організації і забезпеченні ефективного функціонування інклюзивно-освітнього простору, а батьки співпрацювати з фахівцями (консультантами).

Результати цього дослідження дозволили намітити новий перспективний напрям та механізми надання професійної допомоги батькам, які отримали знання про психофізичні особливості дитини, опанували практичними навичками, що дозволяють методично правильно самостійно надати допомогу для своєї дитини, мають перші визначити у своїй дитини ранимість, уразливість, уникнення та шукати шляхи подолання таких проявів.

Директор

Жанна КОНДРАТЮК

ДЕПАРТАМЕНТ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ДНІПРОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА «ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР №2»
ДНІПРОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
просп. Слобожанський, 46А, м. Дніпро, 49000, тел. +38(095) 186 69 90
E-mail: irc2@dhp.dniprorada.gov.ua
Код ЄДРПОУ 43507307

Від 19.11.2023 № 24

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Матвєєвої Олени Володимирівни на тему: «Педагогічні основи
професійної допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС»
за спеціальністю 016-спеціальна освіта

Матвєєва Олена Володимирівна упродовж 2021-2023 років проводила експериментальне дослідження в комунальній установі «Інклюзивно-ресурсний центр № 2» Дніпровської міської ради.

Дослідження було спрямоване на організацію надання професійної допомоги батькам фахівцями, працюючих з дітьми з РАС в інклюзивно-ресурсних центрах. Питання, які досліджувалися, є актуальними в організації навчання батьків щодо надання самостійної допомоги своїм дітям в кризових ситуаціях.

За аналізом опитувальника для батьків, Олена Володимирівна склала модель професійної допомоги батькам дітей з РАС та пропонувала апробацію цієї моделі в організації роботи з батьками дітей, які відвідують інклюзивно-ресурсний центр.

За мету апробації даної моделі була поставлена низка питань, а саме: оптимізація внутрішньої сімейної атмосфери родин, гармонізація міжособистісних дитячо-батьківських відносин, забезпечення надання диференційованої і адресної допомоги дитині з РАС та її батькам.

Результатом цієї роботи фахівців інклюзивно-ресурсного центру стало розширення знань батьків про психофізичні особливості дитини, підвищення їхньої педагогічної компетентності, зростання виховного потенціалу сім'ї, опанування батьками практичних навичок, що дозволяють методично правильно самостійно надати допомогу своїй дитині та в спілкуванні.

Тема дослідження Матвєєвої Олени Володимирівни є дійсно актуальною та дієвою в роботі з батьками дітей з ООП в інклюзивно-ресурсних центрах та висвітлювалася на сторінках наукових видань зі спеціальної педагогіки.

Довідка видана у наукову частину Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Директор

Євгенія ШАЛІХМАН

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОРУДНЕНСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІ СТУПЕНІВ»
ДНІПРОРУДНЕНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ВАСИЛІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ**

код 25479794

вул. Шкільна, 2-б, м. Дніпрорудне, Василівський район, Запорізька область, 71630,
тел. (06175) 7-50-35, 7-52-51, e-mail: dnepschooldr@ukr.net

08.12.2023 № 01-18/223

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Матвєєвої Олени Володимирівни на тему: «Педагогічні основи професійної
допомоги інклюзивно-ресурсних центрів батькам дітей з РАС»
за спеціальністю 016-спеціальна освіта

Матвєєва Олена Володимирівна упродовж 2020-2023 років проводила експериментальне дослідження в КЗ «Дніпрорудненська загальноосвітня школа І-ІІ ст.» ДМР ВР ЗО.

Дослідження було спрямоване на організацію надання професійної допомоги батькам фахівців, працюючих з дітьми РАС в класах з інклюзивним навчанням.

Питання, що досліджувалися, є актуальними не тільки для ІРЦ, але й для закладів загальної середньої освіти.

Отримані результати дослідження показали, що батькам необхідно надавати кваліфіковану допомогу, проводити навчання, щодо самостійного надання дітям допомоги в кризових ситуаціях.

За результатами аналізу опитувальника для батьків, було створено шкільну команду фахівців, які навчали батьків самостійно надавати допомогу своїй дитині під час кризових ситуацій, також на шкільному сайті було створено сторінку «Навчасось разом з батьками», де висвітлювалися питання батьків, організація відео зустрічей «фахівець-батьки-дитина», онлайн зустрічі з фахівцями з різних регіонів України. За запитом батьків на базі школи у 2020-2021 році проводились навчання наживо, де батькам були запропоновані різні форми навчальної допомоги: «фахівець-батьки», «батьки - батьки», де батьки дітей з ООП ділилися власним досвідом щодо надання самостійної допомоги своїй дитині під час подорожі тощо.

Тема дослідження Матвєєвої Олени Володимирівни є дійсно актуальною та дієвою в роботі з батьками дітей з ООП в закладах загальної середньої освіти і неодноразово висвітлювалася за засіданнях педагогічної ради школи.

Довідка видана до наукової частини Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Наталія ХАРЧЕНКО